

25 шедеврів української літератури

Микола Куліш
Мина Мазайло
Комедія

Дійові особи:

В оригінальному творі перелік дійових осіб відсутній.

Мина Мазайло — харківський службовець середніх літ. Змінює своє прізвище з українського Мазайло на російське Мазенін заради підняття кар'єрними сходами.

Лина (Килина) Мазайло — його дружина. В усьому підтримує свого чоловіка, надсилає телеграму тьоті Моті.

Рина (Мокрина) Мазайло — їхня дочка. Підтримує батька, просить Улю вплинути на Мокія.

Мокій Мазайло — їхній син. Свідомий українець, не підтримує прагнень батька.

Уля Розсохіна — подруга Рини. Знайомиться із Мокієм, вдаючи з себе українку на прізвище Розсоха, закохується в нього, після чого, попри власні переконання, починає підтримувати його.

Мотрона Розторгуєва (Тьотя Мотя) —

сестра Лини з Курська. Вважає, що всі ми «руські» люди.

Тарас Мазайло — брат Мيني з Києва. Підтримує українську мову на свій лад. Постійно сперечається з Мокієм стосовно вживання тих чи інших слів.

Баронова-Козино — вчителька «правильних проізношень» російської мови.

Тертика, Аренський, Губа — комсомольці, друзі Мокія.

Перша дія

1

Нарешті **Уля** прийшла. **Рина** до неї, од люстра:

— Ой, Улю, ой, тільки Улю, і тобі не сором! Я жду тебе, жду, жду! Нерви як не луснуть, серце знемоглося. Ти не можеш з'явись собі, що в нас у квартирі робиться! Це ти купила нові рукавички? За скільки?.. Що тільки, Улю, робиться! Братик мій Мокій уже збожеволів од своєї укрмови, ти розумієш?

Уля тільки на двері — і собі до люстра.

Виглянула. Примружила очі:

— За три сорок!

Рина до люстра. Зробила трагічні очі:

— І, мабуть, уб'є папу. За три сорок? Дешево... Або папа його, бо вже третя лампочка перегоріла — так пише по-українському, цілу ніч пише, ти розумієш, навіть вірші пише!

Уля повернулася од люстра:

— Що ти кажеш?

Рина до люстра, перехрестилась:

— От на! А папа не те що од Мокія укрмови слухати не хоче, а навпаки — наше малоросійське прізвище змінити хоче і вже напитує собі вчительку, щоб могла навчити його правильно

говорити по-руському, наприклад, не «сапоги», а «спаг'і»...

Уля навіть од люстра відійшла:

— Так?

Рина

— А Мокій не тільки не зна про це, а навпаки — мріє, ти розумієш, мріє до нашого прізвища Мазайло додати ще Квач.

Уля аж сіла:

— Та що ти кажеш?

— А папа ще зранку пішов до загсу на вивідки, чи можна змінити прізвище і чи має він право заставити Мокія, ти розумієш? Мокій про це нічого не зна, розумієш? Мама пише секретного в цій справі листа до тьоті Моті в Курськ, щоб **Тьотя Мотя** негайно *(зукнула в двері. «Мамо, на хвилинку!..» До Улі)* якнайскоріше приїхала, ти розумієш? Розумієш тепер, що в нас у квартирі робиться!

2

Увійшла **Мати. Рина** до неї:

— Ти написала листа?

Мати

— Уже й одіслала.

Рина

— Жаль! Я оце подумала; ніхто й не подума,

що одного листа мало. Треба телеграму! (*Нервово заломила руки, подивилась у люстро, як вийшло*). Треба негайно телеграму вдарити! Те-ле-гра-му!

Мати теж заломила руки. В люстро:

— Навіщо телеграму, коли я вже витратила десять копійок, послала листа?

Рина

— Ой мамо, яка ти їй-богу!.. Та поки там

Тьотя одержить листа, ти знаєш, що у нас тут статися може? Знаєш?.. (*Виразно*). Все! А ти кажеш — навіщо... Зараз піди й напиши!

Мати пішла.

Уля

— Слухай, Ринко! Невже і прізвище в загсі міняють?

— А ти думала де? Тільки в загсі! Прізвище, ім'я, по батькові, все життя тепер можна змінити тільки в загсі, розумієш? Ой Улю, ой Улюню! Коли ти мене любиш, зроби так, щоб Мокій закохався у тебе. Може, він кине свої українські фантазії, може, хоч прізвище дасть поміняти...

— Ха-ха! Хіба це pomoже?

— Поможе. Закохуються ж так, що на розтрату йдуть, про партію забувають, і не абихто... Улюню! Золотко!

— Ти серйозно?

— Серйозно.

— Не зможу я цього зробити.

— Чого?

— Ну, просто не зможу. Хіба я така?

— Зможеш! У тебе чарівні очі, чудесні губи, прекрасний бюст. Ти його одним махом закохаєш.

— Це тобі так здається.

— От на! Він мені навіть якось сам казав, що в тебе напрочуд гарні очі.

— Серйозно?

— Серйозно! Тим гарні, казав, що іноді нагадують два вечірні озерця в степу.

Уля в люстро:

— Що ти кажеш?

— От на!

Уля роздумливо, мрійно:

— Два вечірні озерця.

Рина підкреслено:

— Не забувай — у степу.

Уля роздумливо, критично:

— Два вечірні озерця, с. Хоч це й поетично, проте... Знаєш, яку партію знайшла собі Оля Семихаткова?

— Ну?

— Комуніста. Молодий ще, ще двадцяти трьох нема, але стаж надзвичайний! Щоліта відпочиватиме в Криму.

А там не два озерця — море. Два моря! Чорне й Каспійське. Крім того, він сам з металістів, мускулатура в нього... Ола каже, як обійме — щось

надзвичайне: немов, каже, гарячий удав... А кругом немов тропічний ліс. Температура — сорок.

Рина

— Отож почни з Мокія, Улько, — практику матимеш, як треба закохувати. Думаєш, Оля Семихаткова ото так зразу й взяла комуніста? Практику мала — з комсомольцями тощо. А наш Мокій теж у комсомолі скоро буде, розумієш?

Уля зацікавлено:

— Серйозно?

— Вже на збори ходить.

3

Увійшла **Мати**.

Рина

— Написала?

Мати

— «Курськ, Коренний ринок, 36, Мотроні Розторгуєвій. Негайно, негайно приїзди. Подробиці листом. Сестра Лина». Я вмисне написала двічі «негайно», щоб вона, як тільки одержить телеграму, так щоб і їхала...

Рина

— А подробиці листом навіщо?

Мати

— Як навіщо? Щоб з них наперед довідалась, що ж таке у нас робиться...

Рина

— Ну, то вона й ждатиме листа.

Мати з досади прикусила язика. Тоді:

— То я хотіла, щоб не пропали ті десять копійок, що на листа витратила.

Рина

— Дай я покажу, як писати! *(Вголос)*. «Курськ, Коренний» — це так, ринок можна викинути, знають і так. *(Подумала)*. «Мрія воскресла. папа міняє...»

Мати

— Не папа, а Мина. Телеграма од мене.

Рина

— Не заважай! Мені ніколи!.. «Мрія воскресла. Мина міняє прізвище. Мокій збожеволів укрмови. Станеться катастрофа. Приїзди негайно». *(До матері)*. Розумієш тепер, як треба писати? На, перепиши й одішли! *(Мати вийшла, Рина до Улі)*. Тепер ти розумієш? Жах! Ой, Улюню! Молю тебе, благаю — закохай!

Уля схвильовано:

— Ну як я почну, чудійко ти? Сама знаєш, який він серйозний, ще й український. Ну як до його підступитися? З якого боку?

— З якого?

— Так.

— З українського.

— Не розумію. Як це?

— А так, що тільки з українського.

Уля подумала:

— Ти, я бачу, Рино, дурна. Та в нього ж іншого боку нема, а ти кажеш: тільки з українського. Він же з усіх боків український.

Рина подумала. Раптом:

— Ха-ха! Ти дурна!

— Серйозно?

— Серйозно дурна! А я що тобі кажу? Тільки з українського. Це й означає, що в нього другого боку нема, що він кругом український.

Уля розсердилася:

— Як так, то й розуміти не хочу! Взагалі! Бо все це дурниці взагалі.

Рина побачила — лихо:

— Улю! Золотко! Ти не дурна!

Уля до люстра:

— Не хочу! Не можу! Не знаю, як...

— Я покажу, як. Ось я зараз покличу його і покажу, як почати.

— Ні, ні!

— Побачиш, що зможеш. Ось зараз покличу. Він зразу розсердиться, нахнюпиться, це правда. Та я знаю, як до нього підійти, з якої сторони він одмикається. Дурненька, не бійся! Я тобі дам потайний ключик, я покажу стежечку до його сердечка.

— Ні, ні! Я не розумію! не розумію!

Тоді **Рина** натхненно, з викликом:

— Не віриш? А хочеш, Улько, і він тебе поведе сьогодні в кіно?

Як усяка Уля, **Уля** — кіноманка:

— Ти серйозно?

Рина не така, щоб назад.

Перехрестилась, немов збираючись у воду пірнути:

— От на! Тільки ти, Улю, не зірвись. Що не казатиму я, то немов з твого бажання, розумієш? Можеш навіть мовчати, тільки підтакни коли, кивни головою, усміхнися. А далі — сама побачиш... *(Постукала в двері до брата)*. Моко, вийди на хвилинку! Чуєш, Моко?

Уля ледь чутно, самими рухами:

— Рино, не треба! Золотко, не треба!
(Побачила, що та не слуха, підбігла до люстра. Очевидно, хотіла зробити очі озерцями. Не вийшло. Вхопилась за серце).

4

Увійшла **Мати**. До Рини голосно й авторитетно:

— Тьотя не одержить такої телеграми!

Рина

— Цс-с... Чого?

Мати тихше:

— А того, що в ній тринадцять слів, ти розумієш? Треба скоротити.

5

Увійшов **Мокій**, юнак з чорним висипом, під носом і по підборіддю, з мрійними, але злими очима. Хотів гримнути на сестру, та побачив, що вона не сама:

— Ну?

Рина зробила знак матері, щоб та негайно вийшла.

Мати вийшла.

Рина до брата:

— Ти, здається, знайомився колись. Моя подруга — **Уля Розсоха**.

Уля самими губами:

— Розсохина.

Рина з натиском:

— Розсоха.

Мокій незграбно подав руку:

— Гм...

Рина

— На хвилю, Моко. **Улі** страшенно вподобалось українське слово — бразолійний, а я не знаю, що воно означає. Яка його тьяма?

Мокій хмуро, недовірливо:

— Бразолійний, ти хочеш сказати?

Рина до Улі:

— Як, Улю?.. Ах, так! Бразолійний!
Бразолійний!

Мокій уважніше подивився на Улю.
Кахикнув.

Тоді глухо:

— Бразолійний — темно-синій *(До сестри)*.
Більш нічого? *(Взявся йти)*.

Рина до Улі:

— Бразолійний — темно-синій, розумієш,
Улю?! *(До брата)*. Уля каже, що воно звучне таке,
свіже — бразолійний. Бразолійний.

Мокій до Улі. Стримано:

— Ви де чули чи вчитали це слово?

Уля розгубилась:

— Я?.. Я не зна... Воно мені просто взяло і
вподобалось...

Рина перехопила:

— Улі ще одне подобалось слово... *(До Улі)*.
Яке ще тобі подобалося слово? Здається... ну, як?
«Бринить» ти казала?

Уля

— «Бринить».

Рина

— Що таке «бринить», Моко?

Мокій м'якше:

— А, «бринить». По-руському — «звучить».
Та тільки одним словом «звучить» його перекласти

не можна. «Бринить» має... *(До сестри, нахмурившись)*. Стривай! Ти мене колись за це слово вже питала...

Рина здивовано:

— Я?

Мокій суворіше:

— Авжеж, питала. Просила, щоб я підлоги за тебе натер, і перед тим питала.

Рина

— Невже питала? Тепер пригадую. *(До Улі)*. Пам'ятаєш, ти вже раз у мене за це слово питала... *(До брата)*. А я у тебе спитала для Улі, та забула. *(До Улі)*. Пам'ятаєш?

Уля

— Аж двічі! **Рина** сказала, що ви добре знаєте українську мову, а мені саме тоді вподобалось це слово, і воно мені, не знаю чого, страшенно вподобалось. Спитала у Рини: що таке... «звучить»?

Рина перебила:

— «Бринить»! Отоді я, Моко, й спитала тебе. Ну да ж. Ти ще, пригадую, сказав, що «бринить» — якесь надзвичайне слово...

Мокій до Улі:

— «Бринить» має декілька нюансів, відтінків. По-українському кажуть: орел бринить. Це означає — він високо, ледве видно — бринить.

Уля примружила очі. **Рина** до Улі:

— Ти розумієш?

Уля кивнула головою. **Мокій** м'якше:

— Можна сказати — аеро бринить. А от іще кажуть: сніжок бринить. Це як випаде, а тоді зверху, в повітрі, ледве примітний такий, бринить.

Рина до Улі:

— Ти розумієш?

Уля ніжно всміхнулась. **Мокій** розворушився:

— Або кажуть — думка бринить. Це треба так розуміти: тільки-тільки береться, вона ще неясна — бринить. Спів бринить. Це, наприклад, у степу далеко ледве чутно пісню...

Уля мрійно:

— Бринить.

Мокій з гумором:

— Губа бринить. Так на селі й кажуть: аж губа бринить, так цілуватися хоче.

Уля

— А знаєш, Рино? Мені справді вподобалось це слово.

Рина

— Серйозно?

Уля

— Серйозно!

Рина

— Браво! Ти, я бачу, тепер зрозуміла, як і що. (До Мокія). Між іншим, **Уля** страшенно любить українські кінокартини і написи... каже, що вони якісь... (До Улі). Які, Улю?

Уля

— Надзвичайні.

Рина до Мокія:

— Ти розумієш?

Мокій

— На жаль, гарних українських кінокартин дуже мало... Дуже мало!

Рина

— Оце ж вона й прийшла спитати, про оце ж і просить, щоб я з нею пішла сьогодні в кіно. А мені ніколи, розумієш?

Мокій

— Гм... Бачиш, мені треба сьогодні ввечері на комсомольські збори... На жаль, не можу, бо треба на комсомольські збори... Я пішов би, та мені треба на збори комсомолу.

Рина

— Я б сама з нею пішла, та коли ж її цікавить не так картина, як написи до неї: чи чистою укромовою написано, чи робленою, чи попсованою... *(До Улі)*. Я не знаю, чого тебе це цікавить.

Уля здивовано:

— Мене?

Рина

— Не однаково — чи чистою, чи робленою?..

Мокій

— Авжеж, не однаково! От, наприклад,

написи в «Звенигорі» — краса! Стильні, поетичні, справжньою українською мовою писані. А подивіться ви на написи по других кінокартинах. Олива з мухами! Немов навмисне псують таку прекрасну, таку милозвучну мову...

Рина до Улі:

— От хто б тобі розказав, Улю! От хто б відповів на всі твої щодо української мови запитання!

Мокій до Улі:

— Бачите, мені треба на збори комсомолу... А вас справді цікавить все це? Українська мова і... взагалі?

Уля

— Взагалі страх як цікавить!

Рина

— Як стане коло української афіші: читає-читає, думає-думає, чи справжньою мовою написано, чи фальшивою... Я гукаю — Улю! Улю!

Мокій до Улі, приязно:

— Серйозно?

Уля почервоніла:

— Серйозно!

Мокій

— А знаєте, я сам такий. Побачу ото неправильно писану афішу, вивіску або таблицю — і досади тобі на цілий день. А які жахливі афіші трапляються, як перекручують українську мову...

Уля

— Серйозно?

Мокій

— Серйозно перекручують! Серйозно!.. Та ось я вам покажу одну таку афішку — помилуєтесь. *(Побіг і вернувся, щоб справити чемність)*. Вибачте, я зараз... На хвилинку... Такої афішки ви ще... *(Побіг)*.

Рина до Улі:

— А що?! Ще один захід — і ти, Улько, сьогодні в кіно. Ти тепер розумієш, як з ним треба поводитись? От тільки забула я попередити тебе, що не всяке українське він любить, розумієш? Раз на іменини, думаю, що йому купити, який подарунок? Купила малоросійську сорочку й штани. Так ти знаєш, сокирою порубав.

Уля пошепки:

— Що ти кажеш?

— От на... От що, Улюню! Ти котись зараз просто до нього в кімнату, розумієш? Бо тут він покаже тільки афішу, а там у нього словники, книжки. Хвильові всякі. Тичини. Хоч до вечора розпитуйся, залюбки відповідатиме. Побачиш яку книжку — і питай. Побачиш там Хвильового і питай, а тоді в кіно. Ну, а там ти вже сама знаєш, як і що. Іди! Дай я тебе перехресчу!

Уля до люстра. Від люстра під хрест.

Тоді раптом стала:

— А що, як не так питаю? Не попаду на його смак?

Рина

— Попадеш.

Уля

— Ну як? Як? Коли мені здається, що «Стоїть гора високая» краще за Тичину.

Рина на мить замислилась, потьмарилась.

Раптом обличчя Ті засвітилося:

— Прекрасної Оце і май на увазі: що тобі подобається, те йому не подобається, і навпаки, розумієш?

Уля добрала розуму:

— А не помилюся?

Рина

— Ні!

Уля боязко підійшла до Мокієвих дверей.

Постояла. І таки пішла.

Рина до люстра:

— Ху! Слава Богу.

6

Увійшла **Мати**.

Рина

— Ну, що там у тебе з телеграмою? Написала?

Мати

— Вже й одіслала. Домаху попросила, щоб

віднесла. Тільки я скоротила...

Рина

— Як же ти скоротила?

Мати

— Так, як я одна тільки вмію. Вийшло коротко й дешево. Ось копія: «Курськ, Коренний, 36. Катастрофа. Мока українець. Приїзди. Лина. Негайно приїзди». Все...

Рина

— Ха-ха! Та тьотя ніколи не одержить такої телеграми!

Мати

— Не вигадуй дурниць! Це тобі досадне за тринадцять?

Рина

— Та кому телеграма? Коренному ринкові?

Мати

— Тьоті ж: Коренний, 36, Катастро...

Прикусила язика, аж позеленіла. Тоді:

— Ну що ж тут такого? На Коренному ринку здогадаються, що ця телеграма до тьоті Моті.

Рина за копію:

— Ослице! Дай я допишу!

Мати вирвала назад:

— Я сама!

Рина

— Дай, кажу!

Мати

— Я сама, кажу!

Знову задзвонив дзвоник. Тепер уже **Мати** вискочила в коридор.

Повернулась бліда, ще більш схвильована:

— Папа прийшов...

7

Ускочив **Мазайло**.

Подивився гарячими, натхненними очима:

— Дайте води! (*Випив води. Помацав серце*).

Думав, не переживе...

Мазайлиха і Рина

— Ну?

— Не міняють?

Мазайло

— По радіо читають, в анатоміях пишуть: серце — орган, що гонить кров, орган кровоносу. Нічого подібного! Серце — це перш за все орган, що передчува і вгадує. Однині вірю йому, а більш нікому в світі. Серйозно кажу!

Мазайлиха та Дочка й собі за серце:

— Поміняли?

— Не міняють?

Мазайло

— Ще як я підходив до загсу — думалось: а що, як там сидить не службовець, а українець? Почує, що міняю, так би мовити, його українське —

і заноровиться. На зло тобі заноровиться. І навпаки думалось: а що, як сидить такий, що не тільки прізвище, всю Україну змінив би? А що, як і такий, що що йому, до твого прізвища — до себе він байдужий під час служби, себто сидить, нічого не бачить і себе не поміча? А що, як такий, думалось, що почне з діда-прадіда? А що, як не той, і не другий, і не третій?.. А що, як і той, і другий, і третій?.. І серце, серце вже тоді передчуло. Там сидів... (*Випив води*). Од усіх вищезгаданих середній.

Мазайлиха

— Которий же?

— Середній од усіх, кажу! Арихметично середній, помоему. Увійшов...

Рина

— Хто?

Мазайло

— Я! Він сидів. Спитав сухо, якимсь арихметичним голосом: «Вам чого?» Я до нього — і раптом відчув, що вся кров мені збігла в ноги і стала. А серце, як дзвін на пожар, бев-бев-бев... і десь, немов як справді пожар, зайнялося. Палахкотить... Питаю і не чую свого голосу: чи можна, кажу, змінити прізвище? Він подивився і знов: «Вам чого?» — арихметичним голосом. Як чого? Як чого? — заскакало огненно в голові. Двадцять три роки, кажу, носю я це прізвище, і

воно, як віспа на житті — Мазайло!.. Ще малим, як оддав батько в город до школи, першого ж дня на регіт взяли: Мазайло! Жодна гімназистка не хотіла гулягти — Мазайло! За репетитора не брали — Мазайло! На службу не приймали — Мазайло! Од кохання відмовлялися — Мазайло! А він знову: «Вам чого? — питаю».

Мазайлиха

— Мене обдурив: я покохала не Мазайла, а Мазалова, чом не сказав?

Рина

— І тепер сміються, регочуть — Мокрина Мазайло, не сказав?

Мазайло

— Я нічого не сказав. То мені лише здавалось, що питаю, кажу. А вийшло так, що я став перед ним і мовчав... Мені заціпило...

Мазайлиха

— Було б голкою вколотися.

Мазайло

— Хтось одвів мене до дверей. Все — як у тумані. Не знаю, де я, чого прийшов. Серця вже не чую. І раптом воно тьох! — перед очима якесь писане оповіщення... Немов не я, немов хтось інший за мене чита — *(серце!)*. Список осіб, що міняють своє прізвище. Минько Панас на Мінервина Павла. Читаю, не розумію. Вайнштейн Шмуель-Калман-Беркович на Вершиних Самійла

Миколайовича — читаю; Засядь-Вовк на Волкова, читаю, Ісидір Срайба на Алмазова, і тут все прояснилось. Я зрозумів, де я і чого прийшов, повернувся назад, питаю і чую свій голос: скажіть, чи можна змінити своє прізвище і як? І чую арихметичний, щодалі симпатичніший: «Можна!» Отак і отак... Ура! — крикнуло серце.

Рина радісно і разом погрозово:

— Цс-с-с. (*Показала на двері, де Мокій*).

Мазайло натхненно, але тихіш:

— Вра! Вдарило, задзвонило, як на Великдень... (*Поцілував жінку*). Отак! (*Дочку*). Отак (*знов жінку*) і отак!

Мазайлиха, мало не плачучи з радості:

— Яке ж тобі прізвище дадуть, Минасю?.. Яке?

Рина

— Було б попросити і нам Алмазова...

Мазайло, немов диригуючи над якимсь невидимим хором:

— Отак і отак! Виберіть прізвище, яке до вподоби.

Жінка і дочка руками, мов крилами птиці, наввипередки:

— Сіренев! Сіренський!

— Розов! Де Розе!

— Тюльпанов!

— Фон Лілієн!

Мазайло, диригуючи:

— Подайте заяву. На два рублі марок. На публікацію тиждень чи два. Все! *(По паузі, погладивши серце)*. Думав, не переживе.

Мазайлиха

— З Мокієм що робити, Минасю? Він же і слухати не захоче...

Мазайло раптом перестає диригувати. Потемнів:

— Він ще не знає?

Мазайлиха

— Ні!

Мазайло з радісним гнівом:

— Заставлю! Виб'ю з голови дур український! А як ні — то через труп переступлю. Через труп!.. До речі, де він? Покличте його! Покличте негайно! *(Гукнув)*. Мокію! Чуєш? Гей, ти!

Дочка спинила:

— Папо, поки що йому про це ні слова! До публікації, розумієш?

Мазайло

— Тепер не боюсь! Не боюсь! Бо тричі звертався я до загсу, тричі, тричі допитував... Аж нічого він не може вдіяти. Маю повне, необмежене право змінити не то що своє прізвище — по батькові й дідове ім'я й прізвище. Чула?... Та після цього... Мокію!

Дочка

— Ти, здається, маєш знайти собі вчительку?

Мазайло

— Правильних проізношень?.. Вже знайшов!
Найняв! В понеділок прийде на лекцію...
Прекрасна вчителька. Рафінадна руська вимова...
Прізвище **Баронова-Козино**.

Мазайлиха

— Яка краса!

Дочка до батька:

— І ти думаєш, що Мока, знаючи про зміну прізвища, не вчинить під час лекції демонстрації, скандалу?

Мазайло

— Уб'ю!

Мазайлиха

— Минасю, яка грубість!

Мазайло

— Ну, вигоню з дому!

Дочка

— Ой, папо, ой, тільки, папо! Який ти... Та краще до публікації помовчати. З'яви собі: ти вибираєш прізвище — Мокій нічого про це не зна, розумієш? Ти береш лекції «правильних проізношень» — Мокій не зна, розумієш? Тим часом я і мама скликаємо родичів на сімейну раду — Мокій не зна...

Мазайлиха

— Сестру мою Мотю з Курська.

Дочка:

— Можна буде ще дядька Тараса з Києва.

Мазайлиха жахнулася:

— Тараса Мазайла? Господь з тобою!.. Та чи не в нього наш Мокій і вдався? Там такий, що в нього кури по-українському говорять.

Дочка

— Без дядька Тараса! Тьотя і ми натиснемо на Мокія, розумієш, папо?

Мати

— Та Мотя одна на нього подіє!.. Хіба ти, Минасю, не знаєш, як вона вміє взагалі?

Дочка

— Крім того, ще один план є на Мокія вплинути... Не віриш? А хочеш, папо, і він за тиждень-два кине свої українські мрії? От давай! Тільки ти мовчок. Розумієш?

Жінка нервово:

— Мино!

Дочка

— Абсолютний мовчок на два тижні. Не віриш? Ну, на тиждень, папочко!

Жінка погрозливо:

— Мин-но!

Дочка, поцілувавши батька:

— Пане Сіренський! Розов! Де Розе! Тюльпанов! Ну?

Мазайло

— Ну, гаразд. На тиждень... *(В люстро)*. Все одно я скоро скажу... Прощай, Мазайло! Здрастуй...

8

В цей момент підвищений, радісний голос **Мокіїв**:

— ...Мазайло-Квач, наприклад.

Вирвався з рипом дверей. **Мокій** вийшов з **Улею**.

Не помітивши навіть батька, переконував далі, агітував Улю:

— Мазайло-Квач, Улю! Це ж таке оригінальне, демократичне, живе прізвище. Це ж зовсім не те, як якесь заяложене, солодко-міщанське: Аренський, Ленський, Юрій Милославський... Взагалі українські прізвища оригінальні, змістовні, колоритні... Рубенсівські — от! Убийвовк, наприклад, Стокоз, Семиволос, Загнибога. Загнибога! Прекрасне прізвище, Улю! Антирелігійне! Це ж не те, що Богоявленський, Архангельський, Спасов. А німецькі хіба не такі, як українські: Вассерман — вода-чоловік, Вольф — вовк. А французькі: Лекок — півень.

Уля обернулася до Рини:

— Ми йдемо в кіно!

Друга дія

1

Два дні згодом **Рина** допитувала в **Улі** (*перед люстром*):

— Ну, як же ти не знаєш, ой, Улю. Ти ж з ним в кіно ходила?

— Вчора і завчора.

— Зельтерську воду пила з ним, ти кажеш?

— Навіть із сиропом...

— Печення він тобі купував?

— Аж п'ять, Рино!

— До самого дому провів?

— До воріт. Ще й постояв трохи.

— І ти не знаєш, як він — закохався чи?..

В **Улі** аж рум'янець спажнув. Перебила **Рину** рухом-словом:

— Стривай, Ринко!

Рина вичікувальним голосом:

— Ну?

— Стривай, я скажу... Як пили ми після кіно воду, я на нього глянула, отак... Він на мене — отак. Сказав, що по-українському «зрачки» «чоловічками» звуться.

— Ну?

— Тоді, як ішли додому, я, ти знаєш, спотикнулась, а він — хоч би тобі що. Тільки

спитавсь, чи не читала я думи про втечу трьох братів? Там, каже, є такі слова: «свої білі ніжки на сире коріння, на біле каміння спотикає». От, каже, де збереглася українська мова.

— Ну?

— Тоді, як повела я його через сквер (це той, де, знаєш, завжди сидять і цілуються), він сказав: як-то прекрасно оповіла українська мова кохання: я покрию, каже, свого милого слідочок, щоб вітер не звіяв, пташки не склювали...

— Ну?

— А як вела його повз тих, що, знаєш, уже лежали, він сказав, як українська мова до того ще й дуже економна та стисла: одна рука в голівоньку, каже, а друга — обняти...

— Ну?

— А біля воріт, як уже розставатися, сказав він мені: ваше прізвище Розсоха — знаєте, що таке «розсоха»? Показав на небо — он Чумацький Шлях, каже, в розсохах є чотири зірки — то криниця, далі три зірки — то дівка пішла з відрами, в розсохах, каже... А тоді подивився мені в очі глибоко-глибоко...

— Ну? Ну?

Уля зітхнула:

— Попрощався і пішов... Ти не скажеш, Рино, як він — чи хоч трохи закохався, чи...

Рина

— Та я тебе про це питаю, Улько, тебе... Ой, яка ж ти дурна, розумієш?

Уля

— Коли я дурна, а ти розумна, то скажи мені, що б ти сказала, коли б ти була я, а я — ти, себто, коли б вів тебе отак проводжав?

— Що б я сказала?

— Так.

— Коли б я була ти, а ти — я?

— Так.

Рина осіклась, поморщила лоба. А **Уля** як **Уля** — зраділа:

— Ага! Ага!.. І ти б не знала, що сказати, **Рино!**

Рина

— Ну да ж! Бо коли б я була ти, то теж була б дурна.

Уля образилась:

— Як так, то тебе більше не питатиму, і ти мене не питай...

Рина

— Улюню, ти не дурна! Золотко, не сердься... Бо й я не знаю... Тільки знаєш що? Мені здається...

Уля

— Ну?

Рина

— Він, кажеш, заглянув тобі в вічі, як пили зельтерську?

— Так.

— І біля воріт, як розставались?

— Глибоко заглянув...

— Мені здається, що він закохався.

Уля в люстро:

— Що ти кажеш, Рино?

Рина

— От на! Принаймні закохується. Тільки ти. Бога ради, поспіши, Улюню, прискор цей процес, розумієш? Треба, щоб він взагалі не вкраїнською мовою мріяв, а тобою, золотко, твоїми очима, губами, бюстом тощо... Ну зроби так, Улю, ну що тобі стоїть?

Уля

— І зробила б, може, та коли ж він чудний такий. Ну чим ти на нього вдієш? Коли навпаки — він на тебе словами отими тощо... аж пахне.

Рина

— Він на тебе словами, віршами, ідеологією, а ти на нього базою, розумієш? Базою... Тим-то і поклатась я на тебе, Улько, що ти маєш такі очі, губи, взагалі прекрасну базу маєш. Крім того, мене ти слухатимеш, моєї поради. Так, Улюню, так?

Уля випнуласть уся. Зітхнула. Мовчки поцілувала Рину.

Рина

— Так!.. Добре, серце, що ти сьогодні наділа більш прозористі панчохи, розумієш? За новою

модою. До того ж вони й на колір кращі — якісь манливі, теплі... Чудесно!

Уля перед люстром:

— Що ти кажеш?

Рина

— Чудесно, кажу, і кличу Мокія...

Уля, звичайно, за серце, до люстра:

— Рино, хвилинку!..

Та **Рина** вже без уваги на те. Пішла, покликала **Мокія**: «Моко! Тебе на хвилинку просить Уля». Сама вийшла.

2

Увійшов **Мокій**. Певно, читав, бо з книжкою, олівцем і сантиметр у руках:

— Гм... це ви?

Уля

— Я... по книжку... А ви думали хто?

Мокій

— Думав, що це... ви.

В **Улі** забриніло в грудях:

— Серйозно?.. А я по книжку до вас.

— По яку?

Уля трошки розгубилась:

— По яку? Взагалі по українську книжку.

У **Мокія** забриніло в грудях:

— Серйозно? Дуже приємно. Радію вам, Улю.

— Серйозно?

— Серйозно. Якої ж вам книжки дати? З поезії? З прози? З наукових, соціально-економічних?

— Котру можна буде.

— Вибирайте.

— Ну, дайте... яку ви хочете.

Мокій зворушено:

— Та я б хотів, щоб ви всі їх перечитали, Улю!

— А це у вас яка?

— Це?.. Це книжка з української етнографії та антропології.

Уля вже не знала, що далі казати, та:

— Серйозно?

Мокій

— Подивіться.

Уля подивилась:

— Гарна книжка — в палітурках і, здається, з золотим обрезами...

Мокій

— А знаєте, як по-українському сказати: з золотим обрезами?

— Ану, як?

Мокій піднесено:

— Книжка з золотими берегами. Правда, прекрасно?

— Надзвичайно!

— А що іще можна сказати про матерію, що вона з берегами. Фартух дорогий — золоті береги.

Уля щиро:

— Прекрасно!

Мокій зраділо:

— Серйозно?

Уля цілком, щиро:

— Надзвичайно! Фартух дорогий, золоті береги... А скажіть, як буде по-українському «чулки з розовою каемкой»? Отакі, як у мене. Ось...

Хотіла показати, та засоромилась. Похилилась.

Мокій того майже не помітив. Ще більш піднесено:

— Панчохи з рожевими бережками.

Уля

— Надзвичайно!

Мокій ще більше запалився:

— А то ще кажуть: миска з крутими берегами. Або пустився берега чоловік, по-руському — на проізвол судьби. Або, нарешті, кажуть, берега дати... Наприклад, треба українській неписьменності берега дати! Ах, Улю. Як ще ми погано знаємо українську мову. Кажемо, наприклад: потяг іде третьою швидкістю, а треба — поїзд третім погоном іде. Погін, а не швидкість. А яка ж вона поетична, милозвучна, що вже багата... Та ось вам на одне слово «говорити» аж цілих

тридцять нюансових: говорити, казати, мовити, балакати, гомоніти, гуторити, повідати, торочити, точити, базікати, цвенькати, бубоніти, лепетати, жебоніти, верзти, плести, герготати, бурмотати, п'ятякати, варнякати, пасталакати, хамаркати, мимрити, цокотіти...

Вже втретє дзвонив у сінях дзвоник, коли Мокій та **Уля** почули.

Пішла одчинити **Уля**.

3

Вернулась і з нею увійшла суха, потерта якась дама в довоєнному вбранні.

Дама до Улі:

— **Я Баронова-Козино**. Ваш папа найняв мене показати йому кілька лекцій з правильних проізношеній.

Уля

— Мій папа? У мене нема папи: він помер.

Баронова-Козино

— Помер? Ах, Боже мій, яке нещастя! І це так несподівано, раптом... Боже мій. Ще завчора він найняв мене і дуже просив прийти на першу лекцію сьогодні.

Уля

— Мій папа вже три роки тому як помер... То, мабуть, був не мій папа.

Баронова-Козино

— Вибачте, я, певно, не туди потрапила, хоча адресу добре запам'ятала. (*Забурмотіла розгублено*). Холодна Гора...ська вулиця, № 27, на воротах напис: «У дворі злі собаки», — та собак, казав ваш папа, нема. І справді нема. Квартира Зама... Майза... Ах, Боже мій, чудне таке прізвище.

Мокій

— Може, Мазайла?

Баронова-Козино

— Так! Мазайла! Він ще казав, що не треба запам'ятовувати прізвища, бо не сьогодні-завтра має змінити його у загсі на інше...

Мокій аж потемнів:

— Мій папа?.. Прізвище?

Баронова-Козино

— А ви його син?.. Вибачте, не знала. (*До Мокія з підлесливим просміхом*). Хоч ви схожий на вашого папу. Боже, як схожий... Скажіть — змінили вам прізвище? Папа ваш так турбувався... Воно справді якесь чудне. Либонь, малоросійське?

Мокій глухим, здушеним голосом:

— Однині... (*розкашлявся*) у мене папи нема!

Баронова-Козино

— Як? Ви сказали...

Мокій з натиском:

— Нема, кажу! Нема!..

Баронова-Козино

— Ах, Боже мій! Знов, виходить, я не туди потрапила... Як же так? (*Забурмотіла розгублено*). Холодна Гора...ська вулиця, № 27, «У дворі злі собаки», квартира...

4

Увійшов **Мазайло**. Кинувся до Козино:

— Жду вас, жду!

Баронова-Козино

— Вибачте, вийшло таке непорозуміння.

Сказали — вас нема, що ви вмерли...

Мазайло показав на двері.

Не зводячи очей з **Мокія**, вклонився ще раз Бароковій:

— Так, так... Заходьте. Мокію! Я матиму з мадам Бароновою-Козино ділову розмову. Мені потрібна ця кімната...

Баронова-Козино

— І я вже була повірила, що ви вмерли...

Мазайло до Баронової, але вся його увага на Мокієві:

— Дуже приємно... (*До Мокія*). Розумієш?..
(*До Баронової, ще раз вклонившись*). Вибачте. Заходьте...

Баронова-Козино заспокоєно і задоволена:

— Мерсі!

Вийшли.

Мокій, весь час свердливши батька очима, зірвався з місця. Заходив:

— Ні! Ні!.. Не дам! Не дозволю! І жодної лекції правильних проізношень! (*Помітив Улю біля люстра і раптом увесь засвітився, сповнився якоюсь ідеєю*). Так... Бачите тепер, Улю, який я самотній?

Уля

— Серйозно?

— Серйозно, Улю. Рідня — а нема до кого слова промовити, тим паче українського. Слухати не хочуть. (*До дверей*). Так ні! Буду на зло, на досаду декламувати українське слово. (*До Улі*). Не розуміють його краси, а з моєї самотності сміються. Отак і живу, самотію, як місяць над глухим степом, як верства в хуртовину. (*До дверей*). Буду співати, кричати під дверима отут, буду танцювати, свистіти!.. (*До Улі*). Як одлюдник в пустелі, як копійка у старця, як мізинець у каліки, як...

Уля захвилювалась:

— Серйозно?

Мокій

— Серйозно! Скоро вже і я скажу за словом поетовим: «Сиди один в холодній хаті, нема з ким тихо розмовляти, ані порадитись. Нема, анікогісінько нема...» А як хочеться знайти собі такого друга, теплого, щирого, щоб до нього можна було промовитись словом з Грінченкового словника

та й з власного серця...

Уля вже никла жалощами:

— А як буде у вас подруга, щира й тепла...

Навіть гаряча...

Мокій

— Ах, Улю! Мені вже давно хотілося вам сказати...

Уля трепетно:

Що?

Мокій

— Ще тоді хотілося сказати, як пили ви зельтерську воду, як дивились на зоряну криницю, на дівку а відрами...

Уля

— Що?

Мокій

— Хотілося сказати, а тепер ще охотніше скажу: Улю! Давайте я вас українізую!

Уля мало не впала, одскочила:

— Он ви що! Не хочу!

Мокій у наступ:

— Улю! Ви ж українка!

— Воронь Боже! Я не українка!

— Українка!

— А нізащо! Ні! Ні!

— У вас прізвище українське — Розсоха!

— Ні!

— Та що там прізвище — у вас очі українські,

губи, стан!..

Уля, спинившись:

Очі?..

Мокій переконливо:

— Так! Очі, кажу, губи, стан, все українське. Не вірите? Не вірите, Улю? Я вам зараз доведу... Не я, а наука, оця книжка, Улю, антропология вам доведе, що ви справді українка... *(Перегорнувши кілька аркушів, почав вичитувати)*. Ось: українці здебільшого високого зросту, стрункі... *(Глянув на Улю)*. А ви хіба не струнка? Широкі в плечах (ну, це про мужчин), довгоногі... *(До Улі)*. Нема гірш, як коротконога жінка! *(Уля неспокійно подивилася на свої)*. Ні, у вас українські, Улю... *(З книжки)*. З дуже напігментованою шкірою, себто смугляві, пишноволосі або кучеряві... *(Подивився на Улю)*. А ви не ймете віри. *(З книжки)*. Круглоголові, довгобразі, високо— та широколобі, темноокі, прямоносі, рот помірний, невеликі вуха... *(Подивився на Улю)*. Як про вас писано...

Уля розтанула:

— Що ви кажете?

А сама непомітно в люстро.

Мокій

— Ще не ймете віри? Так ось! Брахікефальності пересічний індекс, себто короткоголовість, у поляків 82,1, у росіян — 82,3, в українців 83,2, у білорусів — 85,1... *(Обміряв Улі*

голову). У мене, міряв, 83,5, у вас — 83,1 — український індекс.

Уля серйозно:

— Серйозно?

Мокій

— Науково-серйозно. (З книжки). Разом з тим, що стрункі та широкоплечі, вони ще груднисті. Пересічний обсяг в грудях, як на довжину тіла — 55,04, у росіян — 56,18, у білорусів...

Уля

— А скільки у мене?

Мокій взявся міряти:

— У вас... Гм. (Доторкнувся до грудей).

Вибачте... У вас тут теж український індекс...

Уля вдячно заглянула в книжку:

— Скажіть, а про родимки тут пишеться! У мене ось родимка на шиї... і ще одна є...

Мокій

— Не дочитав ще... Прізвище українське, індекси українські, очі, рот, стан, все чисто українське. Тепер ви вірите, Улю?

Уля

— Вірю.

Мокій

— Отже, дозвольте мені вас українізувати, Улю!

Уля тихо:

— Українізуйте, Моко.

Мокій, узявши Улю за руку?

— Ой, Улю, вивчивши мову, ви станете. Що там українкою. Ви станете більш культурною, корисною громадянкою, от вам клянусь! Ви станете ближче до робітників, до селян та й до мене, а я до вас, от (*Безпорадно замахав руками*). Над мовою нашою бринять тепер такі червоні надії, як прапори, як майові світанки. З чудесної гори СРСР її далеко буде чути. По всіх світах буде чути!. Та от я прочитаю вам зразок народної пісні. Ви ще не чули такої.

Уля

— Серйозно?

5

Увійшла **Мазайлиха** з якоюсь химерною електричною мухобійкою в руках.

Почала ляскати на мух. Поляскавши, вийшла.

6

Мазайло увів **Баронову-Козино**.

Зачинив Мокієві двері. Тоді до Барокової:

— Навіть мух я наказав вибити електричною мухобійкою власного винаходу, щоб навіть мухи нам не заважали. Починайте, будь ласка!

Баронова-Козино захвилювалась:

— Починати? Ах, Боже мій, — починати...
Може, ви почнете?

Мазайло теж захвилювався:

— Ні! Ні! Я тепер не можу, ви — моя вчителька. Починайте ви!

Баронова-Козино ще гірш захвилювалася:

— За десять років я так одвикла од цього діла, що... Я вся хвилююсь і не можу почати. Не можу! Ах, Боже мій, ну, як його почати, як?.. Мені, старій гімназіяльній вчительці...

Мазайло захвилювався.

— Починайте так, як ви починали колись, молодою... У хлопчачій чи в дівочій гімназії працювали?

Баронова-Козино

— В дівочій, відомства імператриці Марії Теодоровни. Боже мій! Тоді ми всі починали молитвою. Пам'ятаєте молитву перед навчанням?

Мазайло

— Молитву?.. Стривайте! Так-так! У нас в городському вчилищі молитву співали... Так-так, всі хором. А хто спізнявся, той після лекції ще дві години в класі сидів — «без обєда» називалось...

Баронова-Козино

— Її нас у гімназії співали. Прекрасно співали. Пам'ятаю слова...

Мокій, прочинивши двері, заляскав електричною мухобійкою.

Баронова-Козино

— Ах, Боже мій! Невже забула? За десять років. Не може бути... Молитва перед навчанням... Невже забула?

Мазайло

— Молитва перед навчанням. Невже забув?.. Ах, Господи!.. Преблагій Господі!..

Баронова-Козино згадала. Очі засяяли. голос сам заспівав:

— Преблагій Господі, нізпошли нам благодать...

Мазайло, зрадівши, що згадалось, підхопив на весь голос:

— ...Духа Твого Свято-о...

Баронова-Козино крізь сльози, з просміхом у голосі поправила:

— Святаго...

Мокій, причинивши двері, засвистів.

Проте **Баронова** і **Мазайло** доспівали разом:

— ...дарствующего і укрпляющего наші душевніє сі-і-ли... даби внімая пре-по-да-ва-є-мо-му уче-є-нію, возрослі ми тебе, нашому Создателю, во сла-а-ву, родітелям же нашім на утешеніє, церкві і отечеству на по-о-льзу.

Баронова-Козино на такий голос, як колись казали в класі після молитви:

— Садітєсь!

Мазайло сів. **Баронова-Козино** утерла

СЛЬОЗИ:

— Як вам здається, чи не заспівають ще цієї молитви по школах?

Мазайло сумно:

— Навряд.

Баронова-Козино, розгорнувши стару читанку:

— А я ще пожду. Жду! Жду-у! *(На такий голос, як колись учила)*. Розгорніть, будь ласка, книжку на сторінці сорок сьомій... *(Дала Мазайлові книжку і методично ждала, поки він шукав сорок сьому сторінку)*. Знайшли сторінку сорок сьому?

Мазайло глухуватим, як колись у школі, голосом:

— Знайшли.

Баронова-Козино

— Читайте вірш «Сенокос». Читайте голосно, виразно, вимовляючи кожне слово.

Мазайло, обсмикуючись, як колись обсмикувався в школі перед тим, як здавати урок, голосно й виразно:

— Пахнет сеном над лугами...

Баронова-Козино трошки захвилювалась:

— Прононс! Прононс! Не над лу-гами, а над лугами. Не га, а га...

Мазайло

— Над лу-гами...

— Над луга-га!

— Над луга-га!

— Га!

— Га!

Баронова-Козино аж вух своїх торкнулася пальцем:

— Ах, Боже мій! Та в руській мові звука «г» майже немає, а є «г». Звук «г» трапляється лише в слові «Бог», та й то вимовляється...

Мазайло раптом у розпач вдався:

— Знаю! Оце саме «ге» і є моє лихо віковичне. Прокляття, якесь каїнове тавро, що по ньому мене впізнаватимуть навіть тоді, коли я возговорю не те що чистою руською, а небесною, ангельською мовою.

Баронова-Козино

— Не хвилюйтесь, милий! В одчай не вдавайтесь!

Мазайло

— О, як не хвилюватися, як, коли оце саме «ге» увесь вік мене пекло і кар'єру поламало... Я вам скажу... Ще молодим... Губернатора дочь оддаля закохалася мною. Просилася, молилася: познайомте мене, познайомте. Казали: не дворянин, якийсь там регістратор... Познайомте мене, познайомте! Покликали мене туди — як на Аполлона, на мене дивилася. Почувши ж з уст моїх «ге»... «ге» — одвернулась, скривилась.

Баронова-Козино

— Я її розумію.

— А мене?

— І вас тепер розумію.

Мазайло

— О, скільки я вже сам пробував у розмові казати... «кге».

Баронова-Козино

— «Кге»?

Мазайло

— Не міг і не можу, навряд щоб і ви навчили мене...

Баронова-Козино захвилювалась:

— Ах, Боже мій. Та це ж єдиний тепер мій заробіток — «ге»... Самим «ге» я тепер і живу. Постарайтесь, голубчику, ну, скажіть ще раз: над лугами. Над лу-гамі.

Мазайло

— Над лукгами. Над лугами.

— Гамі.

— Гами.

— Га.

— Га.

Баронова-Козино до вух, **Мазайло** до серця
— та разом:

— Ху-у-у!

Мокій одчинив двері. Тоді голосно до Улі:

— Прочитайте, Улю (*розгорнув книжку і показав де*), оцю народну пісню. Читайте голосно,

виразно і тільки так, як у книжці написано.

Уля, хвилюючись, напружено:

— Брат і сестра. Під гарою над криницею...

Мокій

— Не під гарою, а під горою... Там написано: під горою. Читайте, будь ласка, як написано.

Уля

— Під гарою...

— Під горою, го!

— Під горою, го!

— Го!

— Го!

— Де ж там, Улю, «го», коли в книжці «го» стоїть. Взагалі в українській мові рідко коли звук «ге» подибуємо, хіба в таких словах, як (*на батьків бік голосно*) гуля, гава, гирлига, а то скрізь кажемо «ге».

Баронова-Козино раптом стрепенулась:

— Стривайте, стривайте! Я знайшла секрета, як вас навчити. Боже мій, знайшла... Ось як: читайте, і де «ге» стоїть, там вимовляйте ка, к.

Мазайло несміливо:

— Ка, ки...

Баронова-Козино

— Так! Читайте!

Мазайло

— Пахнет сеном над лу-ками...

Баронова-Козино

— Так! Так!

Мазайло сміливіш:

— Песньої...

— Песней.

— Песней душу веселя, баби з к-раблями
рядамі...

Баронова-Козино рівним методичним
голосом:

— Не з граблями, а з грап-лями.

Мазайло старанно, аж жили напнулисьь:

— З краб-лями...

Баронова-Козино

— Та ні! У вас тепер не «ге», не «кге»... Треба казати не з граблями, а з граплямі, с... Окрім цього, в руській мові там, де звук «б» не акцентовано, треба його вимовляти як «п»: с грап-п-плямі...

Мазайло обережно, як по камінцях через воду:

— С крап-лями...

— Мі.

— С к-крап-ля-мі рядамі.

— Так!

Мазайло сміливіш:

— Ходять, сено шевеля. Там сухое убірають
мужічкі є-ко круком.

Баронова-Козино

— Не єко, а єво!

Мазайло

— Як? Та тут же стоїть буква «ги», себто «к», а не «в».

Баронова-Козино

— В інтелігентній мові вимовляють «єво», а не «єго» і не «є-хо».

Мокій стрепенувся. Аж підскочив. До Улі:

— Стривайте! Я теж знайшов секрет, як вас навчити. Знайшов! Ось як: читаючи, вимовляйте «г» як «х». Ну, Улю!

Уля

— Під хорою...

Мокій

— Приблизно так.

Уля сміливіш:

— Під хорою над криницею...

Мокій

— Улю, як у книжці написано. Над криницею, цею «е»... (*Раптом*). Скажіть, Улю, паляниця!

Уля

— Паляниця.

Мокій

— Такі Вірно! Раз паляниця у вас вийшла, це знак того, що скоро навчитеся мови.

Уля

— Серйозно?

— Серйозно.

Баронова-Козино до знервованого **Мазайла**:

— А що таке паляниця?

Мокій голосно:

— Український білий хліб.

Баронова-Козино

— А я й досі не знала.

Мокій

— Отож і горе, що їсте, а не знаєте... Читайте, Улю, далі.

Мазайло демонстративно перебив:

— Єво кру-ком на воз вілами кідають, воз растьот, растьот, как дом. В ожиданьї...

Баронова-Козино

— В ажіданьї.

— Ва-жіданьї конь убо-кій точно вкопаний сто... стаїть: уші врозь, дукою нокі і как будто стоя спїт.

Баронова-Козино

— Так!

Мазайло голосніш:

— Только Жучка...

Баронова-Козино

— Толька Жучка...

Мазайло про себе:

— Агаї Це значить жучку звать Толя, Толька... (*Голосно*). Толька жучка удалая в рихлом сене, как в валнах...

Баронова-Козино

— Прекрасно!

Мазайло, Баронова разом, натхненно:

— То взлетая, то ниряя, скачет, лая впопихах.

У **Баронової-Козино** чути «впап'хах», у **Мазайла** — «упопихах».

Баронова-Козино

— Ну от! Прекрасно!

Мазайло зворушено і глибокодумно:

— Господи, то єсть преблагій Господи! У такому, сказати, маленькому віршикові і така сила правильних проізношень!

Баронова-Козино

— Запишіть їх — далі ще більше буде!

Мазайло побожна:

— Запишу собі на папері і на серці...

Сів писати, шепочучи, немов молитву:

— Замість г — к, замість к — в, б — п, о — а...

Мокій до Улі:

— Читайте далі.

Уля

— Під хорою над криницею хорювали брат з сестрицею...

Мокій

— Так.

Уля голосніш:

— Хорювали, обнімалися — слізеньками умивалися. Ходім, сестро, хо-горою...

Мокій

— Так.

Уля голосніш і вільніш:

— Скинемося травою. Ходім, сестро, ще й степами — розвіємось цвітами...

Мокій, як диригент, що почув фальшиву ноту, замахав благальна руками:

— М'якше! М'якше! Цв'ітами...

Уля м'яко:

— Цвітами.

Мокій

— Прекрасно.

Уля зворушено:

— Розсіємось цвітами... Будуть люди квіти рвати та нас будуть споминати... *(Крізь сльози)*. Оце, скажуть, та травиця, що брат рідний та... *(заплакала)* сестриця...

Мокій

— От вам і маєш... Та чого ви, Улю? Чого?

Уля плачучи:

— Дуже жалісно. Таке маленьке і яке ж жалісне...

Мокій, сякаючись:

— Ну, заспокойтесь, Улю, заспокойтесь... Скажіть, п'ятниця...

Уля покiрливо:

— П'ятниця...

Баронова-Козино до знервованого й збентеженого вкрай **Мазайла**:

— Ах, Боже мій! Що це таке?

Мазайло звівся, як дракон:

— Ха-ха-хаї Це по-їхньому зветься
українізація!

Грякнувши щосили дверима, зачинив їх, **Уля**
здригнулася, скочила, зблідла:

— Ой, що це таке?

Мокій, схопивши ручку з пером в одну руку:

— Ха-ха! Зачиняють двері! Це ж русифікація!

Другою мало не зірвав — розчинив знов двері.

Став.

Важко нависла передгрозова тиша, **Мазайло**,
ледве стримуючись, до **Баронової-Козино**:

— З об'єктивних причин доведеться
припинити нашу лекцію, одклавши її на завтра. А
зараз попрошу вас лише перевірити, чи так я
записав (*почав і заплутався, бо вся його увага на
Мокієві*), Замість к — г, замість г — в, п — б...
Наприклад. Наприклад... (*У нестямі*). Бахнуть
сеном єво над лувами?

Баронова-Козино

— Ні! Ні! Не треба! Себто треба не так! Я
краще сама запишу вам, сама... (*Почала, теж
заплуталась*). Замість г — г, замість к — х, б — п...
Ах, Боже мій, п б... наприклад (*У нестямі*).
Граблями єво на воз віламі кідайте!..

Тим часом **Мокій** до Улі:

— Завтра, Улю, відбудеться друга ваша
лекція. При одчинених дверях. А зараз запишіть,

будь ласка, запишіть, Замість г — г, наприклад (наливаючись гнівом), під горою, над криницею... (У нестямі). У криницю його! У криницю!..

7

Убігли **Мати** й **Рина**.

Мазайло до **Мокія**:

— Це мене?

Мокій до батька:

— Тільки тебе.

— У криницю?

— З новим прізвищем!

— З новим прізвищем?

— З новим прізвищем! У криницю!

Мати до **Рини**:

— Чуєш?... (Трагічно). Боже мій, почалась катастрофа! Катастрофа! Що робити? (Почувши дзвінка в сінях). Подождіть! Стривайте! Хтось прийшов!..

Побігли в розпачі у коридор. Тим часом

Мокій до батька:

— Ти справді серйозно міняєш наше прізвище?

Мазайло

— Я справді серйозно міняю наше прізвище.

Мокій вдруге:

— Ти... наше прізвище міняєш справді,

серйозно?

Мазайло

— Я наше прізвище міняю справді, серйозно.

Мокій

— Наше прізвище?

Мазайло

— Наше прізвище.

Мокій

— Ти?

Мазайло

— Я.

Мокій

— Мазайло?

Мазайло

— Я вже не Мазайло.

Мокій

— Ти вже не Мазайло? Дак хто ж ти тепер?

Хто?

Мазайло

— Я? Я тепер поки що ніхто, але я буду...

Рина з дверей голосно, радісно:

— Тьотя приїхала! Тьотя Мотя приїхала!

Мати назустріч:

— Слава Богу! Слава Богу! Спасителька наша приїхала...

Рина, мабуть, вже поінформувала тьотю про все, бо в дверях тільки доказувала:

— ... А Мока якось довідався, ви розумієте?! І вже почалась катастрофа, ви розумієте, тьотю? Почалася...

Тьотя

— Я розумію... Я так і знала, але... але дозвольте спитати...

Мазайло поцілував тьоті руки:

— Пахне сеном над лукамі... Ви розумієте? Сьогодні почав. Сьогодні я сприймав першу лекцію... Як до причастя підходив... І от (*на Мокія*) він! Він!..

Тьотя поцілувала **Мазайла** тричі в лоб:

— Я розумію. Розумію. Я тільки так і в'являла собі, але...

Мазайло показав на **Баронову-Козино**:

— Баронова-Козино. Учителька правильних проізношеній...

Тьотя привіталася:

— Ах, я так і знала, але...

Рина на **Улю**:

— Моя подруга — **Уля** Розсохіна.

Тьотя

— Ах, розумію, але...

Мазайлиха до **Мокія**:

— Моко! Іди ж привітайся з тіткою. Ну?

Мокій мовчки привітався.

Мати

— Отакий, як бачиш, Мотенько!

Тьотя

— Я бачу, я розумію, але що у вас на вокзалі робиться?

Аж скрикнула **Тьотя**, та таким голосом, що всі, навіть і **Мокій**, затривожилися.

Мати з переляку перепитала:

— А що?

Тьотя

— І ви отут сидите і не знаєте?

Мазайло

— Та що таке?

Тьотя

— Не знаєте, що там робиться? Не знаєте, що там написано?

Майже в с і разом:

— Ні...

Тьотя

— Не бачили, не читали? «Харків» — написано. Тільки що підїхали до вокзалу, дивлюсь — отакими великими літерами: «Харків». Дивлюсь — не «Харьков», а «Харків»! Нащо, питаюсь, навіщо ви нам іспортілі город?

Мазайло

— А-а. Так про це ви спитайте ось у кого (*на*

Мокія). Він знає.

Тьотя до Мокія:

— Та-ак?.. Навіщо?

Мокій

— Ах, тьотю! За нього тільки що взяли, щоб виправити, а ви вже питаєтесь — навіщо?

Мазайло

— Чули? *(До Мокія іронічно)*. То, може, ти й за ваше прізвище візьмешся, щоб виправити?

Мокій

— Не може, а треба! Діда нашого було прізвище Мазайло-Квач — отож треба додати...

Мазайло за серце як навіжений.

Мати зойкнула. **Баронова-Козино** пальцями до вух — здригнула.

Тьотя до Мокія:

— Моко! Моко! Моко!.. Ти справді за те, щоб був не «Харьков», а «Харків»?

Мокій

— Так!

Тьотя

— І ти справді за... *(бридливо)* за Квача?

Баронова-Козино знову пальцями до вух, знов здригнула.

Мокій, побачивши все це:

— Так! За Квача! За три Квача! За сто Квачів!
За мільйон Квачів!

Баронова-Козино мало не знепритомніла.

Мокій вбіг у свою комірку. Тоді всі, крім Улі, до тьоті:

— Ну, що тепер з ним робити? Що?

— Ах, Боже мій, що?

Мати

— Може, проклясти?

Мазайло

— Убити, кажу?

Рина

— Оженити?

А тьотя ходила Наполеоном і думала.

Мати сіла і заплакала:

— І в кого він такий удався? У кого? Здається ж, і батько, і я всякого малоросійського слова уникали...

Рина

— Ти ж казала, що він у дядька Тараса вдався.

Мати

— Ой, хоч не згадуй. Не дай Бог, оце трапився б ще він...

Задзвонив дзвоник. Вийшла **Рина**. вернулась бліда, перелякана:

— Дядько Тарас приїхав...

Мати й **Мазайло** з жахом:

— Що?

— Не пускай його! Скажи — нас нема!.. Нас арештовано!

Дядько Тарас на дверях:

— А де у вас тут витерти ноги?

Всім як заціпило.

Тарас

— Чи, може, й ви мене не розумієте, як ті у трамваї... Тільки й слави, що на вокзалі «Харків» написано, а питаєшся по-нашому, всяке на тебе очі дере... Всяке тобі штокає, какає, — приступу немає. Здрастуйте, чи що!

Третя дія

1

Третього дня **Рина** зустріла Улю на порозі:

— Ой, Улю! Ой, тільки, Улю!.. Настає вирішальний момент! Вирішальний, ти розумієш? Зараз у нас буде дискусія — чи міняти прізвище, чи ні. **Тьотя Мотя** викликала Моку на дискусію.

Уля до люстра, як жадобна до води:

— Що ти кажеш?

Рина то до Мокієвих дверей, то до **Улі** бігаючи:

— На дискусію, ти розумієш? А Мокій — не дурень — напросив ще комсомольців, ти розумієш? Що з цього вийде, не знаю. Мабуть, жах, жах і тільки жах. Добре хоч з дядьком посварився за стрічку, за якийсь там стиль, чи що, ти розумієш? Од самого ранку гризуться.

Прислухались. Чути було Манієвий голос:
«Вузьколюбий націоналізм! Шовінізм, усе це!»
Вигукував дядьків:

«Не шовінізм, бельбасе, а наше рідне,
українське!»

— Як у тебе з ним, Улько, питаю? Невже ще й
досі не прикохала? Невже нічого не вийде? Невже
Тьотя Мотя правду каже, що тепер **Мокія** і взагалі
мужчину лише політикою й можна обдурити?

Уля новим якимсь голосом:

— Нічого подібногої Ах, Рино!

Рина, зачувши цей голос:

— Що, Улюню, що?

— Що? Ти знаєш, як по-українському кажуть:
ночью при звьоздах не спітсся?

— Ну?

— Зорію. Правда прекрасно звучить?

Рина

— Це ж ти до чого?.. Та невже ти... Невже ти,
Улько, замість закохати Мокія, та сама ним,
ідійотко, закохалася?

Уля зашарілася:

— Ні, ні...

— Як ні, коли ти сама кажеш, що вночі не
спиш, зорієш уже, чи як там по-українському?..

— Та ні!

Рина

— Признавайся, Улько, щоб я по-дурному

надій не плакала... Ти мені скажи, прикохаєш ти його, одвадиш од українських усяких дурниць, пригорнеш його на свій, себто на наш бік? Улю? Ти вчора з ним гуляла, ну, невже нічого не вийшло... Улюню! Ще раз молю і благаю! Благаю, Улько, розумієш? Уговтай Моку, ні, — власкав його, улести, укохай! Ну, коли так не береться — припусти його до себе ближче, зовсім близько, припусти до всього, розумієш?

— Серйозно?

— Та бодай і серйозно!.. Тільки щоб не стала жінкою, а так... На межі його паси, на межі... Затумань йому голову, захмели, щоб як п'яний ходив!.. Щоб ідійотом ходив!

— А знаєш, Рино, жінка по-українському «дружиною» зветься?

— Ну?

— І знаєш, «дружина» — це краще, як «жінка» або «супруга», бо «жінка» — то означає «рождающая», «супруга» ж по-українському — «пара волів», а «дружина»... Ось послухай; рекомендую — моя дружина, або: моя ти дружинонько.

Рина вже не знала, що їй казати на таке Улине безглуздя:

— Ну, бачу я...

А **Уля** вже в захопленні:

— Або по-українському — одружитися з

нею... Це ж не те, що «жениться на ней», розумієш, Ринусько! Одружитися з нею, чуєш? З нею... Тут чується зразу, що жінка рівноправно стоїть поруч з чоловіком, це краще, як «жениться на ней», — ти чуєш? На ней, на...

Рина

— Дуреля ти. Чи одружаться хто з тобою, чи жениться на тобі — однаково будеш; не на і не поруч, а під, під, ідійотко! Та це ти вже, я чую, од Моки набралася! Бачу, він тебе, а не ти, на такі фантазії навів. Чую — він тобі такого наказав, начитав...

Уля хотіла виправитись:

— Ні, Ринко, я вже сама про це вчитала.

Рина до неї:

— Са-ма?!

Уля од неї в другу кімнату. Побігли.

2

З **Мокієвих** дверей задом вийшов **Дядько Тарас**:

— Нехай ми шовіністи, нехай... Проте ми расейщини в нашій мові ніколи не заводили, а ви що робите? Що ви робите, га? Є своє слово «універсал», а ви «маніфеста» заводите, є слово УНР, а ви УСЕРЕР пишете? Га? Га? о Рідне слово «пристрій» ви на «апарат» обернули, а забули, як у

народній мові про це говориться? Що без пристрою і блохи не вб'єш, забули, а ви думаєте апаратом, га? По газетах читаю — слово «просорушка» за «шеретовку» править, і це така українізація, питаюсь, га? Самі ви ще не шеретовані, і мова ваша радянська нешеретована...

Мокій з дверей:

— Нашеретували, наварили
просяно-пшеничної досить, аж солодом узялися,
Засолодились, дядю, Годі! Не заважайте. Тепер
треба й із заліза кувати. Із сталі стругати...

Дядько з дверей:

— З якої? Ви ж свою в «Югосталь» оддали!..

Мокій

— Шовінізм!

Зачинивши двері, прибив дядькові носа.

Од такої несподіванки, од такої образи Дядько аж ногами затупав:

— Га, питаюсь, га? (*Одійшов*).

3

Увійшли: **Тьотя Мотя** в новому платті,
Мазайлиха, Рина, Уля. Дядько Тарас, не помітивши їх:

— Українізатори! А чого б головного командувателя війська України та Криму на головного отамана або й на гетьмана не

перекласти? Хіба б не краще виходило? Здрастуйте, козаки! Здоров був, пане головний отамане або й гетьмане! (*Побачив тьотю Мотю, Мазайлиху й дівчат*). Це я у його питаюсь. (*Іронічно*). А чому б ще вам, кажу, нашого головного командувателя України та Криму на головного отамана або й на гетьмана не перевести? По-їхньому, бачте, краще виходило: здрастуйте, товариші козаки! Здоров, здоров, товаришу головний отамане!.. Чули таке?

Тьотя Мотя

— Та як вони сміють до наших козаків як до своїх товаришів звертатись?

Дядько

— А я ж про що кажу?

4

Увійшов **Мазайло**. За ним **Баронова-Козино**.

Тьотя Мотя до **Мазайла**:

— Та ще й по-українському. Всі козаки говорили по-руському. Донські, кубанські, запорозькі. Тарас Бульба, наприклад...

Дядько Тарас витріщивсь:

— Хто?

Тьотя

— Тарас Бульба, Остап і Андрій — і я не знаю, як дозволив наш харківський Наркомос виступати їм і співають по-українському, та ще й

де?... У городській опері. Єто... Єто ж просто безобразіє!

Дядько Тарас нарешті очувся, аж захлинувся:

— Тарас Бульба? Бульба Тарас? Остап?

Андрій? Га?

Тьотя

— Що?

Дядько Тарас

— Говорили по-московському?

Тьотя холодно:

— Що з вами?

Дядько Тарас

— По-московському, га?

Тьотя

— А ви думали по-вашому, по-хохлацькому?

Дядько Тарас

— Тарас Бульба?.. Ніколи в світі! Тільки по-українському! Чуєте? виключно по-українському...

Тьотя Мотя

— Єтого не может бить!

— Га?

— Єтого не может бить!

— Доводи?

— Доводи? Будь ласка, — доводи. Да єтого не может бить, потому што єтого не может бить нікада.

Задзвонив дзвоник.

Рина затулила рукою рота тітці, другою — дядькові:

— Ой... Цс-с-с... Це комсомольці прийшли.

Тьотя з-під Рининої руки до дядька:

— Отак ви скоро скажете, що й Гоголь говорив, що й Гоголь ваш?..

Дядько Тарас

— Він не говорив, але він... боявся говорити. Він — наш. *(Пішли)*.

5

Увійшли комсомольці: один з текою, другий, чубатий і міцний, з футбольним м'ячем і третій — маленький, куценький, з газетою. Роздивились.

Той, що з газетою:

— Та-ак. Обставинки суто міщанські.

Той, що з текою:

— Чи варто й ув'язуватися?

Той, що з м'ячем:

— Парень просив — треба допомогти...

Той, що з текою, подививсь у люстро. Зробив серйозну міну:

— До того ж і темка: зміна прізвища! Та хай собі міняють хоч на Арістотелів, нам що! Радвлада не забороняє? Навпаки, потурає. Та й причинами не цікавиться ніколи.

Той, що з м'ячем, постукотів пальцем у лоб

того, що з текою:

— Аренський! Навіть Козьма Прутков сказав:
дивись у коріння речей.

Той, що з газетою, теж постукотів:

— І собі в голову, коли що кажеш. Зміна
прізвища у міщанина...

Той, що з м'ячем:

— Це ознака здвигу в його ідеології — раз! І
дізнатись про причини...

Той, що з газетою:

— Нам буде корисно — два!

6

Увійшов **Мокій:**

— Невже прийшли? Спасибі!.. А я, бачте,
заховався отут із своєю укормовою... Сиджу сливе
сам удень і вночі та перебираю, потужно вивчаю
забуту й розбиту і все ж таки яку багату, прекрасну
нашу мову! Кожне слово! «Щоб не пропало, знаєте,
щоб пригодилося воно на нове будування. Бо,
знаєте, вивчивши мову так-сяк, нічого з неї
прекрасного й цінного не складеш...» От...
Сідайте! Зараз почнемо (*пiшов*).

Аренський

— Занадто захоплюється мовою.

— Боліє. Питання — чого?

Той, що з м'ячем:

— А того, що ти не болієш нею. І тільки псуєш. Партія пише, пише — візьміться, хлоп'ята, за українську культуру, не бузіть з мовою, а ти що? Ще й досі «Комсомольця України» не передплатив. Парню треба допомогти! Парня треба витягти!

7

Увійшли: **Мокій, тітка, дядько, Мазайло, жінка, Баронова-Козино, Уля.**

— Так-от... Мої товариші комсомольці...
Прийшли...

Той, що з м'ячем, підморгнув своїм і, вдаривши м'ячем об підлогу (*Баронова здригнулась*), почав:

— На дискусію, чи що...

Виступила вперед **Тьотя Мотя:**

— Просимо, товариші, молодії люди комсомольські, просимо сідати!.. Ах, я завжди казала, кажу і казатиму, що якби мені років десять скинути, я б сама вписалась у комсомол. Ух, і комсомолка б з мене вийшла! Ух! (*Повела плечем. Підскочила*).

Той, що з м'ячем, звернувся до товариша з текою:

— Чуєш, Аренський?

Тьотя

— Чудове прізвище!

Баронова-Козино

— Ідеальне!

Мазайло побожна зітхнув, тоді тихо до Рини, до жінки:

— Чула? (*Побожно*). Аренський!

Той, що з м'ячем, і куценький, зачувши це, порекомендувались, вмисне акцентуючи свої прізвища:

— Тертика.

Баронова-Козино здригнулась, мов од електричного струму.

Тьотя

— Як?

Тертика, вдаривши м'ячем об підлогу, і куценький виразно:

— Іван Тертика.

Баронова-Козино здригнулась.

— Микита Губа.

Баронова-Козино зблідла.

Дядько Тарас до **Тертики**:

— Вибачте! Ви часом не з тих Тертик, що Максим Тертика...

Тертика

— Батько мій Максим...

— Був на Запорозжжі курінним отаманом...

— І тепер на Запоріжжі, та тільки він робітник-металіст і отаманом не був...

— Та ні... Курінним отаманом

Переяславського куреня славного Війська
Запорозького низового на початку XVII століття.

— Не знаю.

Дядько Тарас

— Дуже жалко.

Тьотя зацокотіла каблучкою об графин:

— Не так давно я прочитала, щоб ви знали, товариші, одну дуже цікаву книжку. Я прочитала всю книжку, і в тій книжці прочитала буквально все, що було написано і надруковане в тій книжці. Буквально все. А найбільш я прочитала, щоб ви знали, таке глибокодумне місце: життя — то є все... І оце воно мені зараз чомусь згадалося: життя — то є все... Так!

(Трошки задумалась, покивала головою, зітхнула). Життя — то є все... Пропоную, товариші, обрати президію. *(Поспішаючись).* Гадаю, годі буде одного председателя? Заперечень нема? Нема!.. Кого?

Рина, поспішаючись:

— Тьотю Мотю! Тьотю Мотю!

Мазайло, поспішаючись:

— Просимо!

Баронова-Козино до тьоті, поспішаючись:

— Вас просимо!

Тьотя

— І просила ж я, ще вчора просила, щоб мене не вибирали. *(Поспішаючись).* Життя — то є все.

Заперечень нема? — Нема!.. Прошу до порядку!
(*Зацокотіла каблучкою*). Ну, громадяни, товариші,
а краще й простіше — мої ви милії люди, руськії
люди, їй-богу! Бо всі ми перш за все руськії люди...
Давайте всі гуртом помиримо рідного сина з рідним
батьком. По-милому, по-хорошому, їй-богу!..

Зачувши такі слова, **Тертика** і **Губа**
скинулись очима, лукаво перемигнулись.

Губа раптом запропонував:

— Тертику!

Баронова-Козино здригнулась.

Тьотя

— Що?

Губа

— Тертику на голову пропонуємо ми.

Баронова-Козино здригнулась.

Тьотя

— Дозвольте. Як це так... Адже ж на голову
мене вже обрано... Принаймні заперечень не було.
Ну, милії ви мої люди, невже ви не довіряєте, і
кому?.. Мені, Мотроні Розторгуєвій, з Курська?..

Губа

— Просимо проголосувати!

Тьотя

— У вас-то, мої милі, пошана до руської
людини, нарешті, до Курська єсть?

Губа

— Єсть! Та не всякому, хто з Курська, і честь!

Тертика прибив м'ячем.

Не всякій тьоті Моті...

Тьотя

— Будь ласка! Я зголосую... Хто за Тертику на голову, будь ласка... Один, два, три, чотири...
(*Встромила гострі свої очиці в дядька Тараса*). Ну?

Дядько Тарас

— Не з тих Тертик... Утримуюсь.

Уля, що весь час дивилась на **Мокія**, піднесла й собі за ним руку.

Рина до неї:

— Улько! Ти що?

Уля

— Ой... (*тихо*). Помилилась.

Тьотя

— Чотири! Хто за тьотю Мотю на голову? Один, два, три, чотири...

Дядько Тарас

— Хоч і е така приповідка: «Як єсть, то й пані старій честь», — проте утримуюсь.

Рина до Улі:

— Улько! Та ти що?

Уля піднесла руку.

Тьотя

— П'ять! Більшість!.. Будь ласка... Хотіла по-милому, по-хорошому, а тепер... (*Грізно зацокотіла каблучкою*). Будь ласка, дискусія починається!.. Дискусія починається, і слово маєш

ти, Моко!

Мокій

— Я?

— Ти. Будь ласка!..

— Чому я перший, а не ви або папа?.. Не я ж вас викликав на дискусію, а ви мене.

— Слово маєш ти!

— Та чому я?

Тьотя

— А тому, милий, що, коли твій рідний папа заснував у власній квартирі своїм коштом, можна сказати і до газети написати, соцілістичеського лікнепа правильних проізношень, ще й до того вигадав електричну мухобійку, то за таку прекрасну ініціативу, за такий масштаб, за те, що він прагне стати ну просто порядочним человеком, ти хотів його...

Мазайло не витримає:

— Утопити в криниці.

Тьотя

— У сепаратній криниці.

Мазайло

— З новим прізвищем.

Тьотя

— Із загсівським прізвищем.

Дядько про себе: «Попавсь у матню!»

Баронова-Козино

— Із руською хрестоматією Овчинникова.

Мокій спалахнув:

— Ага, так ви он що! Так ви он як! Гарзд!..

Забираю слово!

Мазайло

— Я забираю слово!

Обидва разом, немов шаблями:

— Я!

— Я!

— Ти?

— Ти?

Тьотя поцокотіла каблучкою.

— Я сказала — будь ласка, слово має Мокій.

Мокій

— Саме тепер, коли нам до живого треба, заснувавши в нас український лікнеп, перевести скоріш загальмовану, запізнену Холодну Гору на перший ступінь української грамотності, тоді на другий ступінь грамотності, потому негайно до інституту культури, щоб ми наздогнали, щоб ми перегнали стару європейську...

Губа підказав:

— Буржуазну...

Мокій

— Буржуазну культуру, щоб ми вийшли скоріш на високості... Щоб ми вийшли на високості... На високості...

Дядько Тарас підказав:

— Національна...

Губа поправив:
— Інтернаціональ...

Тьотя додала:
— ...но-руської.

Тертика міцно м'ячем, аж **Баронова-Козино** ойкнула:

— Інтернаціональної!

Мокій

— На високості інтернаціональної культури
— перший повстаєш проти цього ти, папо, засновуючи у нас на Холодній Горі замість українського лікнепу якогось інститутика старих класних дам, за програмою; на гаре гусі гегочуть, пад гарой сабакі гафкають, та вигадуючи електричну мухобійку, од якої не меншає у нас мух навіть і зимою...

Мазайло

— Дайте мені слова!.. Слова! Води!.. Води!..

Мазайлиха налила і дала йому води.

Поки він пив, **Тьотя** увірвала Мокієву промову. Задихана:

— Годі!.. Годі!.. І скажи нарешті, Моко, Моко, Мо-ко, невже ти не руська людина?

Мокій

— Я — українець!

Тьотя

— Та українці — то не руські люди? Не руські, питаю? Не такі вони, як усі росіяни?

Мокій

— Вони такі росіяни, як росіяни — українці...

Тьотя

— Тоді я не розумію, що таке українці, хто вони такі: євреї, татари, вірмени?.. Будь ласка, скажіть мені, кого у вас називають українцями? Будь ласка...

Мазайло, випивши води:

— Українцями зуться ті, хто вчить нещасних службовців так званої української мови. Не малоруської і не Тарасошевченківської, а української — і це наша малоросійська трагедія.

Тьотя

— Хто вони такі? Якої нації люди, питаю?

Мазайло

— Частина — наші малороси, себто руські...

Тьотя

— Ну?

Мазайло

— А частина, з'явіть собі, галичани, себто австріяки, що з ними ми воювалися 1914 року, подумайте тільки!

Тьотя

— Я так і знала, я так і знала, що тут діло нечисте... Так он вони хто, ваші українці! Тепера я розумію, що таке українська мова. Розумію! Австріяцька видумка, так?

Дядько Тарас

— Зрозуміла, слава тобі Господи, та, жаль тільки, задом... Та тому вже триста тридцять два роки, як написано першого слов'яно-руського словника... *(Розгорнув свою записну книжку)*. Ось я нарочито записав собі, бо я все таке собі записую... *(Надів окуляри)*. Ось... Поросята на базарі по руб. тридцять, а чоботи в церобкоопі — двадцять сім карб... Ні, ось воно: найперший слов'яно-український словник 1596 року Лаврентія Зизанія-Густановського: глаголю — мовлю, житница — клуня, заутренник — снідання, зижду — будую, злак — паша, месьть — помста... А у вас тоді писаний словник був?.. Був — питаюсь?.. Дайте мені слова!

Мазайло

— Мені слово!

Мокій

— Мені, я ще не скінчив... Галичина — наша, українська земля, і галичани — наші брати українці, яких одірвали од нас, а нас од них...

Тьотя

— Слово даю Міні.

Мокій до батька:

— А твоя теорія, що українська мова є австріяцька видумка, була теорією російських жандармів і царського міністра Валуєва... Ти — валуєвський асистент, папо!

Мазайло, взявшись за серце і заплющивши

очі, немов прислухаючись:

— Нікому не вірю і не повірю, нікому в світі!

Лише йому одному...

Мазайлиха

— Цс-с-с...

Тьотя з тривогою:

— Кому?

Мазайло

— Серцеві своєму! Бо воно ось передчува, що нічого з вашої українізації не вийде, це вам факт, а якщо і вийде, то пшик з бульбочкою — це вам другий факт, бо так каже моє серце.

Губа

— Це значить — воно у вас хворе.

Тертика прибив м'ячем:

— Оце факт!

Губа

— А наші всі пролетарські органи, в першу чергу голова наша — партія, навпаки... Передчувають і реально знають, що вийде.

Тертика м'ячем:

— Капітальний факт!

Тьотя

— Ви серйозно чи по-українському?

Тертика бах ногою м'яча:

— По-більшовицько-українському!

М'яч ударився об тьотю. Ойкнули всі.

Тертика до тьоті:

— Простіть, мадамко... Я не хотів цього... Це сам м'яч якось вирвався і бузонував вас...

Тьотя, отямившись, — до люстра, до Тертики:

— Подивіться, я вся стала біла!

Тертика

— Вибачте!.. Ви й до цього була біла.

Тьотя

— Проте я не злякалась, ні! І не злякаюсь!
Хоч бомбу шпурляйте — не злякаюсь! Будь ласка!
Будь ласка!

Мазайло

— А я не повірю вам, не повірю! І тобі, Мокію, раджу не вірити українізації. Серцем передчуваю, що українізація — це спосіб робити з мене провінціала, другосортного службовця і не давати мені ходу на вищі посади.

Дядько Тарас

— Їхня українізація — це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було... Попереджаю!

Мокій

— Провокація. Хто стане нищити двадцять мільйонів самих лише селян-українців, хто?

Тьотя

— А хіба селяни — українці?.. Селяни — мужики.

Дядько Тарас аж підскочив:

— Га? Наші селяни не українці?.. Слово мені! Слово або хоч води, бо я не можу більш терпіти (*став пити воду і захлинувся*).

Губа до Мазайла:

— Невже ви справді не вірите?

— Не вірю!

— Радянській владі не вірите? Партії?

Мазайло замість відповіді став пити воду.

Дядько Тарас, прокашлявшись після води:

— Наші селяни не українці? Га?.. Та тому вже тисяча літ, як вони українці, а їх все не визнають за українців. Та після цього й ідіот не видержить, не тільки я. Вимагаю слова! Слова мені!

Тьотя Мотя владно зацокотіла каблучкою:

— Слово маю я! (*Теж захвилювалася, випила води*). Милії ви мої люди! Яка у вас провінція, ах, яка ще провінція! Ой, яка ще темрява! Про якусь українську мову споряться і справді якоюсь чудернацькою мовою балакають. Боже! У нас, у Курську, нічого подібного!

Скажіть, будь ласка, у вас і партійці балакають цією мовою?

Мокій

— Так.

Дядько Тарас (*про себе*)

— Балакають так, що вже мене люди перестали розуміти. Мене, українця з діда-прадіда... (*Загарчав*). Гм!..

Мокій

— Так! І партійці, і комсомольці.

Тьотя

— Не розумію. Тоді у вас якась друга партія. У нас, у Курську, нічого подібного! Нічого подібного! Всі говорять руською мовою. Прекрасною московською мовою, жаль тільки, що нам її трошки попсували євреї, що їм тепер дозволено жити у Курську. Та не про це, мої милі, я взялася вам сказати. Дуже жалько, дуже жалько, що у вас не виставляють на театрі «Дні Турбіних» — я бачила в Москві. Ах, мої ви милі, «Дні Турбінах». Це ж така розкіш. Така правда, що якби ви побачили, які взагалі осоружні, огидливі на сцені ваші українці, ви б зовсім одцуралися цієї назви... Грубі, дикі мужлани! Телефон попсувався, дак вони... Ха-ха-ха... трубку чоботом почали лагодити, об стіл, об стіл її, — бах, бах. Ідійоти! І хоть би один путній, хоть трішки пристойний був. Жодного! Ви розумієте? — Жодного! Всі, як один, дикі й жорстокі... Альошу, милого, благородного Альошу вбили, та як убили!.. Якби ви, панове, знали, яка це драматична сцена, коли Альошина сестра довідується, що брата її вбито! Я плакала... *(Утерла сльози)*. І тобі, Моко, після цього не сором називатися українцем, не сором поставати проти нового папиного прізвища! Та в «Днях Турбіних» Альоша, ти знаєш, як про українізацію сказав: все

це туман, чорний туман, каже, і все це минеться. І я вірю, що все оце минеться. Зостанеться єдина, неподільна...

Мокій. Губа. Тертика, навіть Дядько Тарас:

— Що-о?!

Тьотя хитро:

— СРСР...

Губа до Тертики:

— Баба з кованим носом!

Тьотя

— А якби ви знали, якою огидною, репаною мовою вони говорять на сцені. Невже й ваші українці такою говорять? Жах! До речі, неville правда, що «акушерка» по-українському «пупорізка»? Пупорізка? Ха-ха-ха... Невже «адвокат» по-вашому — «брехунець», а на лампу ви кажете — лямба, а на стул — стілець? Хі-хі-хі — стілець!

Тут як не вихопиться **дядько Тарас:**

— А по-вашому, по-оно-о-му, вишепоіменованому, не по без-воз-мез-дно у французів бла-го-прі-об-ре-те-н-ному, а по істинно по-расейському як буде «акушерка»? По-нашому «повитуха», а по-вашому як?

Тьотя Мотя

— Акушерка.

Дядько Тарас

— Нічого подібного! «Акушерка» — слово

французьке, «адвокат» — латинське, «лямп» — німецьке. По-нашому білет — «квиток», а по-вашому як?

Тьотя

— Білет.

Дядько Тарас

— А дзуськи! «Білет» — слово французьке. Думаєте, «комод» — ваше слово, «гардина», «кооператив» або «вагон»? «Матерія» — думаєте, ваше слово, «овальний», «роза» або «машина»? Навіть «гармоніка» — і то не ваше слово.

Тьотя Мотя

— Шовінізм!

Дядько Тарас

— Нехай шовінізм, проте і це не ваше слово! Половина слів у вас позичена...

Тьотя Мотя

— Коли на те пішло, то по-вашому, по-вищезгаданому, через позаяк додатково порепаному як буде комод?

Дядько Тарас

— Одіжник!

Мокій

— Нічого подібного! Комод — і по-нашому «КОМОД».

Тьотя

— А «кооператив»? «Вагон»?

Дядько Тарас

— «Кооператив»?

Кооператив...

Кооператив... Гм... Подождіть, я придумаю...

Мокій

— Так і буде — «кооператив».

Тьотя

— Ага! Так і ви крали?!

Дядько Тарас

— Хоч і крали, та не ховались. Украви у німців «лямпу», — кажемо лямпа, а ви її перекрутили вже на якусь «лам-пу». (*Грубо*). Лампа!

Тьотя

— Ми хоч крали, та переробляли. Украви у німців «штуль» — зробили з нього «стул». А вам ліньки було й переробити. Украви у німців «лямпу», так усім видко, що крадена. (*Грубо*). Лямпа...

Дядько Тарас

— Ви і в нас крали.

Тьотя

— Ви у нас!

— Ви!

— Ви!

Губа

— Ви, може, і крали, та ми тепер не крадемо один в одного. Свої слова робимо: там «октябрь», у нас «жовтень», там «Совети», у нас «Ради». (*До Тертики*). Правда, Ваню?

Тертика м'ячем:

— Факт.

Дядько Тарас до тьоті: «Не давайте слова!»

Губа

— Там Волховстрой, у нас — Дніпрельстан, правда, Ваню?

Тертика м'ячем:

— Капітальний факт.

Дядько до тітки: «Не давайте! Голосуйте!»

Губа

— І дуже раді будемо, коли німці за «стільця» та «лямпу» візьмуть наші слова — «октябрь», наприклад, і «жовтень» разом.

Тьотя каблучкою:

— Годі! Годі! Я вам слова не давала. Є пропозиція скінчити дискусію. Заперечень нема? Нема.

Мокій

— Що?

Губа аж підскочив:

— Що-о?

Тертика з м'ячем націливсь:

— Що-о-о?

Тьотя

— Голосую! Хто за таку пропозицію, щоб скінчити дискусію?

Підняли руки **Мазайло, Мазайлиха, Рина, Баронова-Козино.**

Уля завагалася:

— Один, два, три, чотири... чотири...

Дядько Тарас

— Голосую за пропозицію з додатком, щоб трохи згодом мені одному дали слово.

Тьотя

— П'ять! Хто проти?.. *(Порахувала)*. Чотири. Дискусію закінчено. Маю пропозицію: змінити прізвище «Мазайло» на інше, більш людське, а яке — то придумати його тут же на зборах негайно, і за конкурсом. Умови конкурсу: хто придумав найкраще прізвище, тому премія — три поцілунки. Жінку цілує уподобаний їй мужчина, мужчину цілує, яка йому вподобається жінчина.

Рина, Мазайлиха. Баронова-Козино, за ними **Уля** покрили цю пропозицію оплесками.

— Ще які будуть пропозиції?

Мокій

— Маю пропозицію: прізвище «Мазайло» не міняти. Навпаки — додати до нього десь загублену другу половину — Квач...

Баронова-Козино здригнулась.

Дядько Тарас

— А дайте мені слова!

Тьотя

— Жодного слова! Дискусію закінчено.

Дядько Тарас

— Та я ж голосував з додатком.

Тьотя

— Жодного додатка! Пропозицію...

Тим часом поміж Тертикою й Губою відбулось нашвидку мімічне, на самих мигах «засідання» комсомольської фракції. Тому на запитання тьоті Губа подав таку пропозицію:

— Ми, члени КСМУ, обговоривши питання про прізвище взагалі, принципово подаємо таку пропозицію: ми переконані, що за повного соціалізму поміж вільних безкласових людей поведуться зовсім інші, нові прізвища. Можливо, що й не буде окремих прізвищ.

Дядько Тарас

— А як?..

Губа

— А просто так, що кожний член великої всесвітньої трудової комуни замість прізвища матиме свого номера, і все. Наприклад: товариш номер 35–51. Це визначатиме, що у всесвітньому статистичному реєстрі його вписано буде 35—51-м, що номер його трудової книжки, особистого телефону, аеромотора, кімнати і навіть зубщітки буде 35–51. Отже, ми, Іван Тертика і Микита Губа, принципово за всесвітню номерну систему. Але, вважаючи на далеку майбутність цієї системи, ми мусимо до того часу пристати на пропозицію товариша Мокія — не міняти прізвища «Мазайло», тим паче що воно просте, демократично-плебейське

і не суперечить принципам ленінської національної політики. Навпаки, прізвище Мазайло-Квач, по складах видно, трудового походження. Мокієві предки або мазали колеса в колективних походах, або принаймні робили мазниці й квачі, себто ті речі, що й тепер у народному господарстві корисніші, ніж, скажімо, губна помада.

Тьотя Мотя

— Голосую! Хто за мою пропозицію, себто щоб змінити прізвище, прошу підняти руки. Один *(на себе)*, два, три чотири...

Рина до Улі, що не підняла руки:

— Улько-о!

Уля

— У мене рука болить... Веред...

— Який веред? Де?

— Отут, на правій руці... Отут, під пахвою.

— Ліву підніми!

— Лівою не можу.

Тьотя і Рина засичали на неї:

— Що! Без руки можна сказати. Скажи так: я за! Скажіть, Улю: я за. Милая, скажіть...

Уля

— Я за... була, що треба сказати... Крім того, не можу і, крім того, мені треба негайно вийти... *(І рвучко, не спиняючись, вибігла)*.

Тьотя Мотя

— Будь ласка! Без неї обійдемося. Хто за

нашу резолюцію голосує, підніміть руку! Один, два, три, чотири...

Дядько Тарас

— А дайте мені тепер слово, бо я, мабуть, буду п'ять...

Тьотя Мотя побачила, що лихо, — вийде чотири на п'ять:

— Будь ласка, маєте слово.

Дядько Тарас, не поспішаючи, вийняв записну книжку і, заглядаючи в неї, почав:

— Року 1654 прибули на Україну послы од трьох держав, що хотіли взяти до себе Україну, — од Москви, од турків, од Польщі. Богдан скликав раду (*зазирнув у книжку*). В Чигирині, щоб вона вибрала, під чию руку піде Україна. Послы прибули на Україну з багатими гостинцями: гостинці польські були загорнуті в килим, турецькі — в дорогий шовк, а гостинці московські...

Раптом **Тьотя**

— Вибачайте!

Одкликала **дядька Тараса**, по секрету йому:

— Ти мені тут не крути. Краще прочитай ось оце... (*Розгорнула свою записну книжку*). Року 1918-го носив у Києві жовто-блакитного... Зрозумів? (*Одійшла*). Дядько Тарас голосує за мою...

Дядько Тарас раптом одкликав **тьотю Мотю**, по секрету їй:

— А ти роззуй очі та прочитай ось це. (Показав у свою книжку). Року 1919-го носила біло-синьо-червоного...

Тьотя

— А я скажу — під біло-синім носила червоного. Червоний зостався... (Одійшла).

Дядько Тарас до Губи. Очманіло:

— Скажіть, ви не з тих Губ, що Пархим Губа бив ляхів року 1648-го?..

Губа

— Мій батько Пархим бив шляхту року 1920-го.

Дядько Тарас

— Ху-х... (До всіх). Так ото я й кажу. Було колись на Україні. (Зітхнув).

Тьотя Мотя

— Дядько Тарас пристає на мою пропо...

Дядько Тарас

— Тільки з умовою: подумай, Мино! Подумай, що скажуть на тім світі діди й прадіди наші, почувши, що ти міняєш прізвище...

Задумався, тяжко замислився. **Мазайло** схилився на люстро.

Мислі, як хмари, як туман, окрили посивілу голову. Окрили, заскакали.

Заскакав якийсь **дід-запорожець**.

Забриніла мелодія: «Ой, сів пугач на могилі та й крикнув він „пугу“».

Дід-запорожець

— Пугу! Чи не видно, бува, наших з Великого Лугу?

У **Мазайла** волосся дибки стало:

— Хто ви?

Дід заскакав, шаблею іржавою забряжчав:

— Я твій пращур і той дід, що надіявся на обід, та без вечері ліг спати... *(Десь взялася у діда мазниця. Махнув квачем)*. Запорожець славний був і колеса мазав. Отож і Мазайло-Квач прозивався. Як ішли козаки на чотири поля — мазав, як ішли козаки на чотири шляхи — мазав. Мазав, щоб не пропадала тая козацька слава, що по всьому світу дибом стала, а ти моє славне прізвище міняєш?!

Музика перейшла на скрип.

Заскакав другий **дід**, чумак, теж з мазницею, з квачем:

— Як пугу, то й пугу. Чи не видно й чумаків край зеленого лугу? *(До Мазайла)*. Я — твій прадід Василь, що надіявся на сіль, та й без солі ліг спати. Ще з діда Мазайло-Квач прозивався і чумацькі колеса мазав. Як рипіли вони на південь — мазав, як рипіли на північ — мазав, а ти моє славне прізвище міняєш?!

Заскакав ще третій **дід**, селянин, без мазниці й квача:

— Я твій дід селянин Авив, що був собі та жив, мазав чужії вози, бо свого вже не стало, а ти

моє славне прізвище міняєш?

Десь удалині з'явилась невідома постать з телефоном, на аеромоторі, під № 31–51.

Заскакали, заговорили в гучномовець:

— Алло! Алло! Мої предки з Великого Лугу! Обміняйте свої прізвища на принципові числа у всесвітній номерній системі. Ало! Але! Алю! Улю!

Дядько Тарас сказав **Мазайлові**:

— **Уля** втекла, і я, мабуть, буду п'ять. Чуєш, **Мино**, коли вже міняєш, то хоч корінь «маз» залиш! Га?

Мазайлові здалося, що замість дядька **Тараса** він бачить ще четвертого діда з квачем. Отож, коли **Тарас** торкнувся **Мазайла**, тому здалося, що цей дід задавить його.

Скочив і не своїм голосом:

— Ой-о! Залишаю корінь, тільки не чіпайте мене, діду, не чіпайте мене. Боже мій. Боже мій...

Тьотя Мотя

— Прекрасно! Ми на цей корінь придумаємо безподобне прізвище. Хто голосує за цю резолюцію? Один, два, три, чотири, п'ять, шість... Хто проти? Один, два, три...

Рина, **Баронова-Козино** заплескали. Оповідіаю конкурс.

Загомоніли, заходили: **Мазайлиха**, **Рина**, **Баронова**, дядько **Тарас**.

Тьотя вписувала нові прізвища, що їх

вигукували.

Мазайлиха

— Мазов.

Дядько Тарас

— Ну й прізвище —

Мазов-Лазов-Лоза-Залоза... А по-моєму, кращого не буде, як Зайломаз. Зайломаз!

Рина

— Зайломаз? Ха-ха-ха... Та що різнить Зайломаза з Мазайлом? Що? Однаково! Краще Мазеленський.

Дядько Тарас

— Де ж там однаково: то ж Мазайло, а то — Зайломаз.

Мазайлиха

— Де Мазе.

Тьотя Мотя

— Де Мазе — це на французький штиб, а ми люди, слава Богу, руські.

Баронова-Козино

— Рамзес! Класичне прізвище!

Тьотя

— Рамзес? Може, Рамзесов?.. Давайте краще Рамзесов! Милі мої люди! Рамзесов, га?

Дядько Тарас

— А де корінь «маз»? Геть Рамзесова! Кореня нема!

Мазайлиха і Баронова-Козино

— Фон Мазел! Рамазай-Арзамасов!

Дядько Тарас

— Краще Мазайловський! (Нишком:
«Нахоже на гетьман Виговський»).

Тьотя на Тараса:

— Польське прізвище, і хто ж пропонує?

Дядько Тарас

— Ну, тоді Мазайлович. (Нишком: «Гетьман
Самойлович»).

Тьотя Мотя

— Щоб було похоже на «Мойсей
Мазайлович», що вже торгує у нас в Курську й
нашу московську вимову псує, — нізащо!

Дядько Тарас

— Мазайленко! Мазайленко. (Нишком:
«Гетьман Дорошенко»).

Тьотя Мотя

— Годі вже! Годі!.. Дайте другим сказати.

Рина

— Мазанський... Боже мій! Мазенін! Похоже
на Єсенін. Мазенін! Мазенін!..

Тьотя

— Прекрасно! Геніально! Мазенін... Вам до
вподоби, Мино, Мазенін?

Мазайло зворушено, аж задихнувся:

— Деті мої!

Баронова поправила:

— Деці мої...

Мазайло

— Деці мої! Я б ваші прізвища всі забрав би на себе і носив. Проте можна тільки одне носити, і мені здається — Мазенін найкраще.

Тьотя і вся її партія крикнули — ура!

Завіса

Четверта дія

1

Четвертого дня прибігла **Уля**. Зворушена. Весела:

— Я його прикохала, і знаєш чим, Рино? Знаєш?

Рина

— Ну, Улюню, золотко? Ну?

Уля

— Учора ввечері пішли ми в сквер... Ні, постривай, не так... Пам'ятаєш, я тобі розповіла... (*Спинилась*). Мока вдома?

Рина кивнула головою:

— До бібліотеки збирався йти...

Уля радісно:

— Невже! (*Пальчиком*). От!.. (*Хвилюючись, але тихше*). Пам'ятаєш? Я тобі розповіла... як я вперше вела його через сквер і він сказав уривок із вірша. Я покрию свого милого слідочок, щоб вітер

не зв'язав...

Рина

— Пам'ятаю! Ну?

Уля

— Ото і запали мені в душу ті слова. Ото і спитала якимось, чи не знає він усього вірша. Ні, каже, Улю, ці слова у Грінченка, а де цілий вірш, то вже місяць шукаю і ніяк не можу знайти. Я й подумала: а що, як я знайду? І от уяви собі. Купила Грінченкового словника, одшукала слова аж у другому томі, Рино, аж на сторінці 647-й. Дивлюсь, під ними примітка; Чуб., римське п'ять, 46. Кого тільки не питала, де тільки не була, не знають, що воно таке. Нарешті в одного іновця — квартири нема, так він по бібліотеках гріється, — дізналася, Чубинського, том п'ятий, сторінка сорок шоста. У публічній насилу знайшли. Додому не дають, дак я в бібліотеці вчитала, Рино... і от учора ввечері у сквері я стала перед Мокою та:

Чогось мені чудно,
чогось мені дивно,
десь мого милого
третій день не видно.

— Ти розумієш?

Не видно, не видно
та й не видати, —
тільки zostалися

на жовтім пісочку
два слідочки знати.
Що один слідочок
коня вороного,
а другий слідочок
миленького мого.

— Розумієш?

Піду я в лісочок,
вирву я листочок,
я покрию свого милого слідочок,
щоб вітер не звіяв,
пташки не склювали,
щоб мого милого
інші не сприяли.

Публічна бібліотека, кажу, Моко, номер книжки 18749, том п'ятий. Боже, Рино, якби ти побачила... Затремтів увесь, запалав...

Рина радісно: «Затремтів!».

Стиснув мені руки, в очі дивився: «Улю, — каже, — Улю...»

Рина: «Улю, — каже, — Улю». Давайте разом...

Рина аж пригорнула Улю: «Давайте разом!» читати.

Рина одскочила злісно:

— Ха-ха-ха.

Уля

— Давайте разом жити...

Рина перестала:

— Ну?..

Уля

— Бо мені, каже, без вас, Улю, одному
трудно... Не можна... Не проживу...

Рина

— Так і сказав?

Уля

— Точнісінько так, а в самого аж сльози
забриніли!

У **Рини** виблиснув новий план.

— Так! Прекрасно... *(До Улі)*. Сьогодні,
Улько, ти ідеш до своєї тітки... Розумієш?

Уля здивовано:

— До якої тітки? Чого?.. У мене жодної тітки
нема.

Рина

— Сьогодні, зараз ти кажеш Мокієві, що їдеш
жити до тітки в Одесу, розумієш? І тільки тоді, коли
він погодиться змінити своє прізвище на Мазеніна,
ти не їдеш, зостаєшся і ходиш до нас, розумієш
тепер?

Уля

— Рино!

Рина

— Не сьогодні, то завтра буде опубліковано в газеті наше нове прізвище, але Мокій подав заяву, щоб йому залишили старе... Ти розумієш — Мокій випаде з нашої родини. Ти мусиш його привернути до нас, інакше, Улько, ти більш не побачиш ні Мокія, ні нашої квартири!

Уля

— Я не зможу, Ринусю! Він же українець...

Рина

— Улько! Ти мусиші..

Уля

— Не можу! Я... я сама вже українка...

У **Рини** трохи не вискочили очі.

2

Як не вскочать **Тьотя Мотя й Мазайлиха**.
Очі рогом:

— Що? Що-о? Милая моя! Господь з вами!..
Що ви! Що ви!

Рина

— Яка ти українка, Улько! Ти вже й мови не знаєш. Сама ж казала, що тільки покійна твоя баба по-малоросійському говорила.

Уля

— Мама ще й тепер по-українському як коли закидають. Крім того, у мене очі українські, ноги українські, все, все.

Тьотя Мотя й Мазайлиха

— Ноги?

— Но-ги?

Рина

— До чого ж тут ноги, ідіотко?

Уля

— А до того, що в антропології про це пишеться, що українці здебільшого довгоногі, і що нема гірш, як коротконогі жінки, — в антропології сказано, от... *(Взявшись рукою за талію, гордо витягла ногу. Рина і Тьотя бликнули на свої).*

Рина

— Це він тобі памороки ногами та антропологіями забив... Та він же божевільний, ти розумієш!.. Він просто захворів на всякі оці українські фантазії, а ти й вуха розвісила, ідіотко!

Тьотя

— Бачите, бачите, він не покохав вас, Улю, як жінчину, ну, як людину, нарешті. Він у вас шукає тільки щось українське, він тільки українського хоче...

Мазайлиха

— Ви йому потрібна не на коханячко, не на милуваннячко, а тільки на те, щоб робити на вас україні-за-а-цію...

Тьотя Мотя

— Боже!.. По-моєму, прілічнеє бить ізнасілованной, нежелі українізірованной.

(Одійшла).

Рина

— Улько! Зараз ти викликаєш Мокія і кажеш йому отут: або ти Мазенін, або я у тітки в Одесі... Отут казатимеш, в оцій кімнаті, чуєш? Я стоятиму за дверима! Тільки так! Або — або... Все!

Тьотя

— Або — або!

Мазайлиха

— Або — або!

Пішли. **Тьотя**, побачивши, що **Уля** увійшла до **Мокія** в кімнату, вернулась. Підбігла до люстра, виглянулася, тоді піднялася і почала крадькома вимірювати свої ноги *(чверткою на пальцях)*.

Рина вигулькнула з дверей:

— Тьотю!

Тьотя зашарілася:

— Я зараз. Це у мене підв'язка спала... Пішла до Рини. Причинила двері.

3

Увійшли **Мокій** і **Уля**. Мокій узяв Улю за руку:

— Дуже радий, Улю, що навідали мене у моїй Холодногорській пущі. От! Дуже! А я, знаєте, вчора, з нашого побачення прийшовши, довго ще не спав... І знаєте... Якось попалась під руку збірка

поезій. Набрів, між іншим, на прекрасний примітив.
Ось:

Ти, місяцю, який же ти ясний,
як засвітиш — на весь світ прекрасний.
Ой, спусти вниз роги,
засвіти по діброві, —
покажи всі в степу до милої дороги.

Правда, чудесно звучить, Улю?

Уля

— Я їду жити до тітки... В Одесу, Моко.

Мокій приголомшений:

— Як це... до тітки в Одесу?!

Уля

— Так... в Одесу, до тітки... жити...

Мокій глухо:

— Серйозно?

Уля

— Серйозно... Заставляють...

Мокій

— Хто?

Уля

— Різні тьо... обставини, неперодоліміє
препятствія...

Мокій

— По-українському — непоборні перешкоди
кажуть.

Уля з натиском:

— Так... з одного боку, непоборні, з другого — неперодоліміє перешкоди.

Мокій

— Як же це так!.. Раптом до тітки жити, та ще й в Одесу... *(По паузі)*. Сиди один в холодній хаті, нема з ким тихо розмовляти, анікогісінько нема.

З-за дверей почулось понукальне шипіння: «ну-с-с... нуш-ш...»

Уля щиро з болем:

— Моко!.. А ви б могли зробити... шось, щоб я зосталася?

Мокій

— Щось? Що саме, Улю?... Що?..

Уля

— Що?.. Прощайте!..

З-за дверей проповзло шипіння. **Мокій** глухо:

— Улю!.. Можна вас хоч тепер... поцілувати?

Уля

— Аж тепер!.. Ах ви ж... *(Крізь сльози)*. Як по-українському — разія, недогадлівий...

Мокій

— Ну, недомека...

Уля

— Поцілуйте ж, недомеко милий...

Мокій незграбно, але палко й міцно поцілував Улю.

Тоді зворушено:

— Скажіть, Улю... Що мені треба зробити, щоб ви zostалися? Що?.. Я все зроблю! Все!

Уля

— Що?.. *(Нависла мертва тиша. У лі прорізалась коло губ перша зморшка гострої печалі)*. Ні! Прощайте!..

Похилившись, рвучко пішла. Услід їй гадючками поповзло шипіння, свистіння. **Мокій**, щоб не заплакати, побіг до себе в кімнату.

4

Ускочили прожогом **Тьотя**, **Рина** і **Мазайлиха**. **Тьотя** до Рини:

— Біжи, Ринко!.. Скажи йому хоч ти, що треба йому зробити...

Рина була кинулась, але вернулась:

— Скажіть краще ви, тьотю...

І **Тьотя** кинулась була, але теж стала, махнула рукою:

— Маланхольная ідійотка!.. А який момент був, Рино! Який момент! Такого моменту вже не буде.

Мазайлиха заплакала.

5

Ускочив напіводягнений **Мазайло** з газетою в

руках:

— Серце!.. Води!.. Є публікація!.. Ось!..

Всі разом

— Де?

— Невже, папо?

— Господи!

Мазайло

— Ось!.. *(Істерично)*. Обережно, не порвіть! Ось... Ось... Харківський окрзагс на підставі арт. 142–144 Кодексу... Не можу, ви розумієте... В очах райдуги, метелики, луки... Пахнєт сеном над лукамі!

Тьотя взяла у **Мазайла** газету:

— Дайте я прочитаю...

Мазайло

— Обережніше, не помніть! Не помніть!

Тьотя урочисто:

— Харківський окрзагс на підставі арт. 142–144 Кодексу законів про родинну опіку та шлюб оголошує громадянин Мина Мазайло міняє своє прізвище Мазайло на Мазенін. *(До Рини)*. А що, не казала я, що прізвище сьогодні буде опубліковане! Не казала!.. Песней душу веселя...

Рина

— Тьотю, яка ж радість!.. Баби з к-рап-лями рядами...

Мазайлиха

— Ходят, сено шевеля... *(Засміялась,*

заплакала).

6

Увійшов дядько Тарас:

— Цікаве що в газеті, чи як? *(На нього ніхто не звернув уваги).*

Мазайло о тьоті:

— І з'явіть ви собі, як я зразу одшукав... Не читаючи газети, одшукав. Якось зразу вийшло, і знаєте через що? Серце!.. Кажуть, пишуть — серце орган, що гонить кров, орган кровогону. Нічого подібного! Серце — це орган, що перш за все передчуває і вгадує. Ще за газету не взявся, а воно вже тьох — є публікація! Ще не взявся читати *(узявся руками за серце, немов стиснув йому руку)*, як ти, моє ненаглядне, любе серце, вже тьохнуло: дивися на останній сторінці знизу!.. *(Стиснув ще міцніш)*. Спасибі! Спасибі за віщування! Спасибі!.. Там сухое убірають мужичкі є-во кру-ком...

Дядько Тарас

— Гм... Невже таки опубліковано! Га? Знов ніхто на дядька уваги.

Мазайлиха

— Така радість, що я вже не знаю, що нам далі й робити!.. На воз вілами кідають...

Рина

— Що?.. На підставі публікації голосно

сказати: однині а **Рина** Мазеніна!

Мазайлиха

— Лина Мазеніна!

Мазайло

— Мина Мазенін!.. Боже!.. Воз растьот, растьот, как дом...

Дядько Тарас

— Га, питаюся?

Тьотя Мотя

— А тепер слухайте, милії мої люди. Є пропозиції газету завести у рямці...

Рина

— Під скло, тьотю! У нас залишились рями і скло від царського портрета на горищі... Ура-а!

Тьотя Мотя узяла газету:

— В рямці! Всім нам приборатися і врочисто поздоровити хрещеника, пообідати... *(Пішла і, проходячи повз дядька Тараса, весело, жартівливо показала на нього)*. Ну!.. В ажіданьї конь убогій точно вкопаний стоїть... Ха-ха-ха. *(Вийшла)*.

Мазайло

— Уші врозь, ду-кою но-кі... Лино! А вийми мені й подай сюди до люстра дореволюційний парадний мій сюртук.

Став перед люстром. **Рина** і **Мазайлиха** побігли.

Дядько Тарас

— Га? Думалось — Мазайловський, мірялось

— Мазайлович, мріялось — Мазайленко з кореня «маз» вийде, а вийшов Мазенін. П'ять на п'ять було! Ой дурень я, дурень!.. *(Пішов, ухопившись за голову)*.

7

Убігла **Мазайлиха** з сюртуком:

— На!.. Мотенька сказала, щоб ти мерщій одягався, бо й нам треба до люстра... Крім того, може, знайомі, сусіди, дізнавшись про публікацію, прийдуть... Мерщій же, Минусю, мерщій! Щоб не вийшло: і как будто стоя спіт...

Поцілувавши чоловіка, побігла. **Мазайло** сам:

— Однині я — Мина Мазенін. *(Став перед люстром)*. Здрастуйте, Мазенін, Мино Маркевичу! *(Привітався на другий голос)*. А-а, добродій Мазенін? Моє вам!.. *(Ще привітався на третій голос)*. Товаришу Мазенін! Здрастуйте!.. *(Ще привітався)*. Здоров був, Мазенін! Зайдімо?.. Гм. *(Помріяв трошки)*. Ви не знайомі? *(Подавши комусь руку)*. Дуже приємно — Мазенін. *(Уклонився)*. Будь ласка, ви часом не Мазенін?! *(Кивнув головою)*. Так, я Мазенін!.. *(Офіційним голосом)*. Ваше посвідчення, громадянинеї *(Тоді немов подав комусь посвідчення)*. Будь ласка! Мазенін! *(Тоді з офіційного на м'якший)*. Вибачте, ось у ці двері, товаришу Мазенін... *(Ситим*

голосом). Були там Вишньов, Спаський, Де Розе, Мазенін...

8

Убігла **Мазайлиха**:

— **Рина** вже дістала з горища раму... Ти скоро?.. Та навіщо ти скидаєш штани?..

Замріяний, **Мазайло** машинально застебнув штани і знов до когось:

— Вдома?.. Скажіть, що прийшов Мазенін з дружиною. Здрастуйте!.. *(Підвів до когось жінку)*. А це моя дружина.

Мазайлиха

— Ах, Мазеніна... А тепер, Минасю, я... Це мій чоло...

Мазайло перехопив:

— Ні, не так... *(Немов подзвонив і тоді до покоївки)*. Тут живуть Мазеніни?.. Будь ласка...

Мазайлиха

— А ще краще так... *(Немов вітаючись і цілуєчись з кимось)*. Прошу ласкаво, заходьте... Це мій чоло...

Мазайло вклонився:

— Мазенін! Ні, краще так: вип'ємо за здоров'я нашого вельмишановного Мина Маркевича Мазеніна!..

Мазайлиха

— За мадам Мазеніну! За Килину Трохимівну Мазеніну!.. (Випила).

9

Тим часом через кімнату пройшов, нікого не бачачи, не помічаючи, **дядько Тарас**:

— Дурень же я, дурень!

Мазайло, теж нічого не помічаючи, немов випивши:

— Вип'ємо, Мазенін, га?

Мазайлиха. кокетуючи, пальчиком:

— Мадам Мазеніна!.. Випийте...

10

Вскочила **Рина**:

— **Тьотя** вже заводить газету під скло. Ви ско... Та навіщо ти, папо, скидаєш спідню сорочку? Мамо! А ти здуріла! Теж розстєбнулася...

Мазайло замріяно:

— Слово має Мина Маркевич Мазенін.

Мазайлиха замріяно:

— Вам скільки аршин, мадам Мазеніна?

Мазайло

— Браво! Хай живе Мазенін!..

Мазайлиха

— Ці квіти і конфєкти однесіть, будь ласка...

Рина замріяно:

— Рині Мазеніній...

Мазайло

— Чули? Помер Мазенін, Мина Маркевич...

Мазайлиха

— Засмучені тяжко, про це жалібно оповіщають всіх родичів і друзів дружина...

— І дочка Мазеніни... (*Замислилась*).

11

Через кімнату перейшов, нікого не бачачи і нічого не помічаючи, **дядько Тарас**:

— Ой-ой-йой же дурень!

Мазайло

— На цвинтарі пам'ятник золотими буквами: «Тут спочиває прах Мيني Маркевича».

Мазайлиха

— Мазеніна.

Мазайло

— Або просто: тут Мазенін...

Рина

— І наша вулиця — вулиця Мазеніних. Обнялися втрюх і од щастя заплакали.

12

Увійшла **Тьотя Мотя**:

— Я вже все зробила: газета в рямцях, під склом!.. Ви ско... Та що з вами, милії ви мої люди!.. Що трапилось?.. Ви плачете?..

Мазайло

— Це ми з радості... Ну, якось не віриться, чи давно було: Квач, Мазайло, **Мазайлиха**, Мазайлята, Мазайлівна... І от ми — Мазеніни, і от я нарешті — Мазенін!

Тьотя й собі слізку вронила:

— Треба буде й собі трошки одмінити прізвище. Розторгуєва — це прекрасне прізвище, та, жаль, не модне тепер... От, наприклад, Металова-Темброва — зовсім інша річ...

Увійшов дядько **Тарас**:

— Та який же дурень!.. (*Побачив, як обнялися Тьотя, Мазайло, Мазайлиха, Рина*). Так... Як був собі до революції у нас підрядчик один земський та будував він земству школи, лікарні, дороги. Ну, а собі за це — будинки. Хоч і крав, дак міцно ж будував, не те, що тепер для житлокоопів будують. Та не про це я хотів сказати. Як прийшла революція, то націоналізували його будинки. То він, через п'ять років із тюрми вийшовши, пішов просто до виконкому. Прийшов, двері прочинив та й пита: я ще вам не потрібний? Ні, кажуть... Ну, то я послі прийду... Так оце і я тепер питаю (*сумно-лукаво*) — я вам ще не потрібний?

Тьотя Мотя

— Ні!.. *(До Мазайлів)*. Ходімо, я ж покажу газету, мої милі. Ви не впізнаєте її!..

Дядько Тарас услід:

— Ну, то я послі прийду.

Тьотя Мотя

— Ба ні!.. Ви нам потрібний! Будь ласка, одчиніть двері, як хто прийде до нас поздоровити Мину Маркевича... Будь ласка! *(Пішли)*.

Дядько Тарас од образи не зна, що робити. Постукав до **Мокія**:

— Тобі я ще не потрібний?

13

Виглянув **Мокій**:

— Як комсомольцю кадило, так ви мені потрібні.

Тоді **Дядько Тарас** у люстро:

— А собі ти ще потрібний? *(Подивився і почав сам себе в люстро лаяти)*. П'ять на п'ять, га! Ні, таки ти дурень, Тарасе! Бельбас! Бевзь! Недотепа! Кеп! Йолоп! Глупак! Телепень! Дурко! Дуропляс! Дурноверх! Дуре-пенко! Дурба! Дурило! Дурбас! Дурундас!

Задзвонив у сніях дзвоник.

Дядько пождав, чи не вийде хто одчинити двері. Тоді:

— Гаразд! Я одчиню, будь ласка, але ж і

зачиню за вами, і в першу чергу за тобою, радянський українцю. Ох і зачиню ж!..

Пішов, одчинив і ще в сніях:

— Ага-а!

14

Увійшла **Баронова-Козино** з букетом квіток.

Побачивши, що в кімнаті нікого нема, занервувалася.

Дядько Тарас

— Так. Виходить, це я вам одчинив двері?

Баронова-Козино

— Так...

Дядько Тарас з прихованою погрозою в голосі:

— Гм... Підождіть.

Баронова-Козино

— Вибачте, тобто — мерсі... Скажіть, будь ласка, чи вдома Мазеніни?

Дядько Тарас

— Гм... Зайломази, ви хотіли спитати.

У **Баронової-Козино** закалатало серце. Пальцями до вух:

— Вибачте, ви ще, мабуть, не читали — в сьогоднішній газеті є публікація...

Дядько Тарас

— А в завтрашній буде моє спростовання:

тільки Зайломази! Чуєте? Зайломази! Як це так; раз, два, три — і вже Мазеніни, га! Та ви знаєте, як це за старого режиму робилося, га? Знаєте, що тоді потрібно було, щоб змінити прізвище, — цілі роки і найвищий царський дозвіл, га? Знаєте, наприклад, як міняв у нас, і це, між іншим, історичний факт, своє прізвище секретар одної земської повітової управи, Каленик Митрофанович Гімненко?

Баронова-Козино, ойкнувши, сіла.

— Це ж не те, що, припустімо, Непийпиво або Тягнирядно якесь, а справді трагічне прізвище. Знаєте, що за великі гроші виправив він його на Говненка.

Баронова-Козино тихо знепритомніла.

— А далі, ну ніяк не можна. Та знаєте, що тільки по трьох роках клопотання, тільки сам цар Олександр Третій соїзволив змінити Говненка на Вороненка, га?! (*Помітив, що Баронова-Козино знепритомніла*). Ага-а!.. Це тільки од такого, вибачте, маловажного історичного факту обморок узяв, а якби я навів вам сотні, тисячі зовсім не таких, а справді трагічних історичних подій і фактів. Га? Га, питаюся! (*По паузі*). Що ж тепер мені ще зробити? (*Побачив на люстрі газету*). Хіба газету почитати! Ну й що ж! (*Сів читати*). З горя козак «Вісті» читає, бо своїх немає. (*Прочитав дещо, заплющив очі*). Отак тільки їх і можна читати: як читаєш — закуняєш, прокуняєш — знов читаєш,

свого віку козацького доживаєш... (Подивився ще в газету і раптом). Ха-ха-ха! Іона, ще й Вочревісущий! Люблю зладєя!

Баронова-Козино очулася:

— Ви ще й смієтесь! Ви ще й глузуєте!

Дядько Тарас

— Де ж пак! Читаєш фельетона — зовсім не смішно й не дотепно, ну, а вже як дочитаєшся до підпису, не можна вдержатись. Ха-ха-ха! Іона, ще й Вочревісущий.

Баронова-Козино встала:

— Будь ласка, але од цього прізвища я вже не впаду. Це прізвище, навпаки, очуло мене і на ноги підвело...

Підійшла до другої кімнати, та в цей момент...

Широко, навстіж розчинилися двері — од старих Мазайлів і од **Мокія**. Разом увійшли: **Мазайло** в чорному сюртуці, **Тьотя Мотя** з газетним аркушем, заведеним у рямці під скло, **Мазайлиха**, **Рина** з букетом з одного, самотній **Мокій** — з другого боку. Заграла музика, і почався балет. **Баронова-Козино** поздоровила **Мазайла**, тьотю Мотю, Рину, Мазайлиху, тоді до **Мазайла**:

— А не забули ще... Пахнєт сеном над...

Мазайло

— Пахнєт сеном над лу-ка-мі...

Баронова-Козино

— Браво! Браво! Браво! Прекрасно!

Мазайло

— Гех! Песньою душу веселя...

Баронова-Козино, Мазайло, Тьотя, Рина,

Мазайлиха разом:

— Баби с к-рап-лямі рядами

Ходят, сено шевеля.

Дядько Тарас демонстративно:

— Вийшли в поле косарі,

Косить ранком на зорі,

Гей нуте, косарі,

Бо не рано почали.

Мокій самотно:

— Під горою над криницею

Горювали брат з сестрицею...

Тьотя Мотя прибила на стіну газету в
рямцях. Тоді:

— Хай живе Мина Маркевич Мазенін! Ура-а!

Дядько Тарас

— Хай живе Мазайловський! *(Нишком)*.

Гетьман Виговський!

Мокій

— Мазайло-Квач!

**Тьотя, Мазайло. Мазайлиха,
Баронова-Козино. Рина** оточили **Мокія:**

— Мазенін! Мазенін!

Мокій

— Мазайло-Квач!

Тьотя та інші:

— Мазенін!

Мокій

— Мазайло-Квач!

Тьотя, за нею інші закрутилися метелицею,
приспівуючи:

— Там сухое убірають і т. д.

— Хоч не рано почали,

Так багато утяли і т. д.

Тьотя Мотя

— Хай живе Мазенін! Мазенін!

Дядько Тарас

— Хай живе Мазайлович! (*Нишком:
«Гетьман Самойлович!»*)

Мокій

— Мазайло-Квач!

Тьотя Мотя та інші трохи не збили з ніг
Мокія:

— В ажіданьї конь убогій і т. д.

— Хай живе Мазенін!

— Мазенін! Ха-ха-ха! Мазенін!

Дядько Тарас

— Мазайленко. (Нишком: «Гетьман

Дорошенко!»)

Мокій у колі, заткнувши вуха. Знесилено:

— Мазайло-Квач! Мазайло-Квач!

Тьотя Мотя та інші заскакали:

— Тільки Жучка удалая

В рихлом сенє, как в волнах,

То взлетая, то нирия,

Скачет, лая, впопихах,

(У Мазайла: упопихах).

Закрутились кругом **Мокія**, переможно
вигукуючи:

— Хай живе Мазенін!

— Мазенін!

16

Раптом увійшли: **Тертика**, з м'ячем і з газетою «Комсомолец України», **Губа** і в перспективі за ними **Уля. Мокій** до них:

— Поможіть хоч ви! Сам уже не можу, хіба ж не бачите...

Тертика м'ячем бац у підлогу:

— А скажіть, що за шум сочинився?

Губа

— З якого приводу? Чого?

Тьотя Мотя показала на газету в рямцях:

— Будь ласка, будь ласка, молодії мої люди, прочитайте!

Губа підійшов до газети:

— А що тут таке?

Мазайло

— Серце ще зранку... Та краще прочитайте самі! Голосно прочитайте!.. Будь ласка, одчиніть там вікна, д двері, щоб усім було чути! Всім, всім, всім, всім!

Губа, придивляючись, почав читати:

— Українізація.

Тьотя Мотя

— Не те читаєте, мій милий, і не там!..

Мазайло

— Не те і не там!.. Дивіться знизу.

Тертика з м'ячем:

— Читай, Ваню, згори, коли на те пішло!

Губа швидко:

— «Адміністрація маріупольського заводу не пустила на завод комісії в справі українізації...»

Тьотя й Мазайло

— Та не про те, милий ви хлопче! Не там! Дивіться в об'явах!

Губа

— «За останній час набагато збільшився

попит на українську книжку поміж робітництвом на харківських заводах... За систематичний зловмисний опір українізації...»

Тьотя

— Ах, Боже мій! Та що ви там вичитуєте про якусь там українізацію... Ви знизу прочитайте! Оповістки!

Мазайло

— Он там читайте! Бачите? Я навіть звідси бачу: Харківський окрзагс на підставі арт. 142–144 Кодексу...

Губа

— Стривайте! Стривайте! Та невже?...
(*Перечитав якісь рядки в газеті*).

Мазайло

— А ви думали! Серце ж, кажу...

Губа

— «За постановою комісії в справах українізації, що перевірила апарат Донвугілля, звільнено з посади за систематичний і зловмисний опір українізації службовця М. М. Мазайла-Мазеніна ...»

Ойкнули. **Тьотя Мотя** розгубилася. До **Мазайла**:

— Що ж це таке?.. Як це?..

Рина до батька:

— Невже цьому правда, папо?.. Та чого ти мовчиш?

Тьотя і Рина з одного і другого боку:

— Мино Маркевичу!

— Папо!

Дядько Тарас, підійшовши, вдивився в **Мазайла**:

— Він уже ні гу, ні му!.. Ні ге, ні ме —
занімів!

Мазайлиха

— Голкою, Мино! Язика поколи голкою!..

Тертика до Мокія:

— А ми прийшли врятувати тебе од
міщанської стихії... Ближче до комсомолу!
Держися комсомолу! Верни руля на комсомол! Ну?

Уля

— Це я... Побачила — наші комсомольці
йдуть... Так я покликала на поміч... Я вже до тітки
ніколи не поїду.

Тертика

— Ну!

Мокій до Улі:

— Ну, Улю!.. *(До комсомольців)*. Присяги не
кажемо тепер...

Губа

— Знаю. Це з вірша Яновського:

Десять літ будуєм владу Рад.

Маяком стоїть УСРР.

Нація не піде вже назад!

Тертика

— Навпаки, скоро скажемо всім Мазеніним:
гол!

Ударив м'яча. **Губа** підбив. **Мокій** і собі. **Уля**
собі.

Завіса.

Іван Карпенко-Карий
Сто тисяч
Комедія в 4 діях

Дієві люде

Герасим Никодимович Калитка — багатий селянин.

Параска — жінка його.

Роман — син її.

Савка — кум Герасима, селянин.

Банавентура — Копач.

Невідомий — єврей.

Гершко — фактор.

Мотря — наймичка.

Клим — робітник.

Дія перша

Ява I

В хаті яку хвилину нема нікого; входе Невідомий.

Невідомий. Нікого нема... Охо-хо-х! Трудно теперечки жить на світі. А через чево і трудно? Через того, що багато розумних понаставало... Усі

торгують, а покупателі тільки очима купують, і торгівлі нема — один убиток. Так я собі видумав нову комерцію: хороший буде гедель, єжели удасться... Попробуємо!..

Ява II

Роман і Невідомий.

Невідомий. Здрастуйте вам.

Роман. Здоров.

Невідомий. Це хата Герасима Никодимовича Калитки?

Роман. Це.

Невідомий. А де ж сам хазяїн?

Роман. Вони в город поїхали, сьогодні повинні бути назад.

Невідомий. Я з ним відался, і он сказав, щоб я приїхав.

Роман. Може, й вони через годину будуть.

Ява III

Ті ж і Копач.

Копач. Ура! Тепер суд гласний, накриває жидків часний! Хе-хе-хе!

Невідомий. А ви разлі часний? Не похоже.

Копач. Не та рожа? Ха-ха-ха!

Невідомий. Прощайте! Я навідаюся опісля, бо у мене є діло до Смоквинова. *(Пішов.)*

Ява IV

Копач і Роман.

Копач. Ха-ха-ха! Заметь-це пройдисвіт! Я їх багато бачив, у мене опит і практика. Я на них насмотрелся... Командовал зводом, так пров'янт і фураж часто получав, знаю їх, да і они меня знають! Тепер літ тридцять в одставке, по світу вольно я хожу і в очі сміливо усім гляжу... Стихи... Ха-ха-ха! А батько купчу й досі ще не совершив?

Роман. Ще в городі.

Копач. Хотів поздравити його з придобуттям земельки... А Прасковья Івановна?...

Роман. У попа.

Копач. Так! Торічелієва пустота... Хе-хе-хе! Ти цього не знаєш — це з фізики. В такому разі — адіо! К обіді я прийду. *(Пішов.)*

Ява V

Роман, потім Мотря.

Роман. Наче і розумний, а дурний. Тридцять

літ шукає кладів і голий став як бубон, бо все на кладах, кажуть, прокопав... І все він зна — тільки нічого не робе. *(Іде до дверей і гука.)* Мотре, та йди-бо сюди!

Мотря за дверима. «Чого там? Нема мені часу».

Роман. Та нам, мабуть, не буде часу і вмерти. Іди-бо! Зашиєш мені сорочку, геть розпанахав рукав, а мати десь пішли. Хочеться мені з Мотрею побалакати, то нема за чим у хату йти, так я нарешне розірвав рукав.

Входе Мотря.

Заший. *(Показує.)*

Мотря. Де це ти так розпанахав?

Роман. Зачепився за вила.

Мотря зашива, Роман її цілує.

Мотря *(б'є його кулаком).* А це що? А тпруськи!

Роман. Хіба не можна? Ми ж восени поженимось, чула? Що батько казав?

Мотря. То тоді і цілуватись будемо, а тепер зась! Може, ще батько шуткував, а ти вже н губи розпустив.

Роман. Ні, це не шутки. І мати казала, і батько

казав, що кращої невістки не треба.

Мотря. Уже зашила. Іди собі, я не маю часу теревені править, та он вже батько приїхали.

Роман. Батько? Справді.

Мотря вибіга.

Ява VI

Герасим і Роман.

Герасим. А ви чого тут збіглись, роботи нема, чи що?

Роман. Та я розірвав рукав... Мотря зашила.

Герасим. А мати ж де?

Роман. Пішли до попа...

Герасим. Знайшла празник. Іди ж до роботи, бо там роти пороззявляють та й стоятимуть. Нехай коней розпряжуть, а зброю зараз однеси в комору, щоб якої реміняки не порізали на батоги.

Роман. Добре. Тут жид якийсь питав вас і Копач. *(Вийшов.)*

Герасим *(один)*. Жид-то діло, а Копач-морока. Ху! Слава богу, справився з ділами: совершив купчу, і земельки прибавилось. І бумага зелена, мов земля, укрита рястом!.. Ох земелько, свята земелько, божа ти дочечко! Як радісно тебе

загрібати до купи, в одні руки... Приобрітав би тебе без ліку. Легко по своїй власній землі ходить. Глянеш оком навколо — усе твоє: там череда пасеться, там орють на пар, а тут зазеленіла вже пшениця і колосується жито; і все то гроші, гроші, гроші... Кусочками, шматочками купував, а вже і у мене набралось: тепер маю двісті десятин — шматочок кругленький! Але що ж це за шматочок! Он у Жолудя шматочок — так-так, — однієї шпанки ходить дванадцять тисяч, чотири чи п'ять гуртів випасається скоту. Та що? Свиной одних, мабуть, з тисяча, бо то ж зимою тільки біля свиной шість чоловіка день при дні працює!.. І яким побитом Жолудь достав таку силу грошей — не зрозумію... Я сам пам'ятаю, як Жолудь купував баранців, сам їх різав, торгував м'ясом у різницях, а тепер — багатир. Де ж воно набралось? Не інакше, як нечистим путем! Тут недоїдаєш, недопиваєш, день при дні працюєш, жінка з діжі рук не виймає — і тільки ж всього-на-всього двісті десятин, а то ж, мабуть, і в десять тисяч не вбереш. Не спиться мені, не їсться мені... Під боком живе панок Смоквинов, мотається і туди й сюди, заложив і перезаложив, — видно, що замотався: от-от продасть або й продадуть землю... Ай, кусочок же, двісті п'ятдесят десятин, земля не перепахана, ставок рибний, і поруч з моєю, межа з межею. Що ж, копиталу не хватає... Маю п'ять тисяч, а ще треба не багато, не

мало — п'ятнадцять тисяч! Де ти їх візьмеш? Прямо, як іржа, точить мене ця думка! Де їх взять?... Де?... Хіба послухать жидка, піти на одчай, купить за п'ять тисяч сто тисяч фальшивих і розпускать їх помаленьку: то робітникам, то воли купувать на ярмарках... Мужик не дуже-то шурупає в грошах, йому як розмальована бумажка, то й гроші. Страшно тільки, щоб не влопатись... Обіщав жид сьогодні привезти напоказ. Може, це він уже й заходив. Цікаво дуже бачити фальшиві гроші.

Ява VII

Савка і Герасим.

Савка. Здрастуйте, куме! Добре, що я вас дома застав.

Герасим. А навіщо ж то я вам так пильно потрібен?

Савка. Відгадайте! Шкода, не відгадаєте... Грошей позичте, куме! Карбованців з сотню, до Семена.

Герасим. Яж кажу, що так!.. Виходить: недовго думавши — давай! Хіба у мене банк, чи що?

Савка. Та до кого ж ти і вдаришся? Жид злупе такого проценту, що ніяк не викрутишся

потім.

Герасим. Хто ж тепер, куме, не лупить? Лупи та дай.

Савка. То вже лупить краще ви, куме, та дайте.

Герасим. Нема! Хоч носа відкрути, то й десятки зайвої не витрусиш — всі віддав за землю.

Савка. Де ж ті гроші, куме? Я сам не раз, не два.

Герасим. Та господь їх знає. Я над цим думав.

Савка. Чув я, що Жолудь нечисті гроші має, від самого, не при хаті згадуючи, сатани, то, може, й другі так саме достали... Тільки де ж вони з ним познайомились і як? От що цікаво! Вже ж і я не полохливого десятка, пішов би до нього в гості у саме пекло: надокучило отак раз у раз позичати, нехай би дав, іродів син! Чи душу йому, луципірові, треба, то нехай би брав, бо без душі, мабуть, легше, як без грошей. Я вам, куме, признаюсь, що сам ходив під Івана Купайла, як мені казано, на роздоріжжя... Повірите, звав, нехай бог простить, Гната безп'ятого! Так що ж — не вийшов, тільки налякав.

Герасим. Цікаво! Розкажіть, будь ласка...

Савка. Знаєте, за третім разом, як я гукнув: вийди до мене, безп'ятий, я тобі в ніжки уклонюся, до смерті слугою твоїм буду!.. А він — і тепер моторшно — зайцем мимо мене — тільки фа! аж

свиснув, та хо-хо-хо! То я тікав з того місця, мало дух з мене не виперло... Прости господи! Дві неділі слабів: бувало, тільки що шерхне, так увесь і затремтю, і волосся на голові підніметься. На превелику силу одшептала Гаврилиха.

Герасим. Не надіявся, куме, щоб ви такі сміливі були...

Савка. Ну, а що ж його робить, коли грошей треба день у день! От і тепер: післязавтрього строк платить Жолудю за землю, держу там у нього шматочок, а тут не вистача. Договір же такий: як грошей в строк не віддам — хліб зостанеться за Жолудьом без суда. Та що там балакать! От, ей, правду вам кажу, куме: якби знав, що за цим разом дасть, — знову пішов би кликати, так грошей треба.

Герасим. Сміливі, сміливі ви, куме, з вами і не такі діла можна робить.

Савка. Ха! Чого там бояться? Страшно тільки без грошей, а з грішми, сказано ж, і чорт не брат.

Герасим (*набік*). Треба це на ус закрутить.

Савка. Куме! Та, може ж, таки найшлася б у вас там яка сотняга? Позичте! Батьком буду величать.

Герасим. Що його робить? Хіба от що: я, знаєте, сам позичив оце у Хаскеля для домашнього обіходу; тільки платю п'ять процентів у місяць. Коли дасте п'ять процентів, то я поділюся з вами, так уже, для кума.

Савка. П'ять?... Та що маєш робить... І за це велике спасибі, давайте.

Герасим. Принесіть же мені запродажню запись на воли.

Савка. Як? Хіба ж я вам воли продав?

Герасим. Вийде так, ніби продали... Ніби! Розумієте? А я ті самі воли віддам вам до Семена, а на Семена ви віддасте мені сто карбованців і запродажню я розірву, а як не віддасте, то я візьму воли... Так коротча справа.

Савка. Це добра справа!.. То й воли до вас вести, чи як?

Герасим. Ні. Ви підіть у волость, то писар знає і напише таку запродажню як слід, а ви запродажню принесете мені, то я вам гроші дам.

Савка. Та візьміть, куме, векселя, навіщо вам ця плутанина?

Герасим. Ні, куме, я переконався, що запродажня на-дежніше векселя...

Савка. Так... Ну, добре. То вже ж, мабуть, завтра принесу. А ви дома будете завтра?

Герасим. Дома.

Савка. Так... Прощайте. *(Набік.)* Е, куме, мабуть, і в тебе нечисті гроші, і в тебе душа вже не своя. *(Зітхає, виходить.)*

Герасим *(сам).* Одважний чоловік! До чорта ходив і на все піде за гроші, а я візьму з нього вексель. Найшов дурня! Продай воли — бери

гроші... не віддаси грошей — давай воли, бо то ж мої, я вже їх купив, я вже не буду править грошей, а воли давай. Так надійніше.

Ява VIII

Герасим і Невідомий.

Невідомий. Здрастуйте вам!

Герасим. Здрастуй. *(Набік.)* Той самий жид... аж мороз поза шкурою пішов. Ну що?

Невідомий *(озирається)*. А нічого...

Герасим. Приніс?

Невідомий. Є.

Герасим *(зітхнув)*. Показуй.

Невідомий *(оглядається кругом, загляда у вікно, потім виймає гроші, все нові, несе до столу, розклада на столі)*. Теперечки пізнавайте, почтенний, де тут фальшиві, а де настоящі?

Герасим *(довго розгляда, придивляється на світ)*. От так штука! От так штука! Не вгадаю! *(Розгляда.)* Не вгадаю!

Невідомий *(знову зазира у вікно)*. І ніхто не вгадає. Я присягну на Біблію, що всякий прийме! Ето робота первий сорт. Ми не робимо такой дрянї, як другі... їх роблять у англичан, і англичанин їх возить, а я у нього агентом.

Герасим. Ну й зроблені, ну й зроблені —

прямо настоящі, і не кажи... Як дві каплі води, всі однакові... руб — руб, три — три — однаковісінькі! Покажи ж, будь ласка, котра фальшива?

Невідомий. Оце одна — руб, а це друга — три.

Герасим. Оці-о? Оці? Та ти давай мені таких грошей хоч лантух — прийму. Як же ти їх розбираєш?

Невідомий. Ми?... Ето секрет. Нащо вам усе знать? Товар нравиться — візьміть, не нравиться — не беріть. Ми не йжудаемся в покупателях; ми їх розпустили і розпускаємо, може, міліон, і всі благодарять... Ви знаєте, теперечки етіх денег скрізь доволі, може, і у вас у кишені єсть такі самі.

Герасим. Ну, так! Звідкіля вони у мене візьмуться? Хіба дав хто, справді? Ану, глянь. *(Показує свої гроші.)*

Невідомий *(розгляди).* Как нема, коли є!.. От одна трьохрубльовая, от друга... Хе-хе-хе! Ето усе нашгей фабрикі.

Герасим. Свят, свят, свят! Та ти брешеш?

Невідомий. Побей меня бог.

Герасим. Диво! От так штука! Оце, кажеш, фальшиві? Це я взяв від Жолудьова приказчика. Виходить, їх і у Жолудя доволі є... Он як люде багатіють. Я їх помітю: надірву краї... От тільки одно мені дивно: чом же ти сам не торгуєш на ці

гроші, а тільки другим наділяєш?

Невідомий. Ви все любопитнічаєте. Ну, а отчого ви не продайте фальшивих денег? Відіте, у всякого своя комерція. У нас фабрика на весь свет, другой такой фабрикі нема; ми продаюм тисячу за п'ятдесят рублей... Разлі ето не торговля, по-вашему? Ми заробляємо міліони, а люде в двадцять раз больше... Ну, а якби ми самі на еті деньгі товари купували? Хто б тоді так дешево робив гроші?

Герасим. І то правда. *(Розгляди, гроші.)* Не надивуюсь! Настоящі, натуральні! Помітю й ці. *(Надрива краї.)*

Невідомий. У нас порядок; фірма почтенная, товар з Лондона прямо ідьот в кожаних мішках; ежелі возьмете, то скажіть, скілько вам нужно, — я буду телеграму пускати у Адессу, і англичанин сам вивезет їх на нашу станцію.

Герасим. Розпалилась до них моя душа... Сто тисяч візьму!

Невідомий. Нехай вам бог допомагає! А коли вивезти?

Герасим. Сьогодні у нас субота... У понеділок можна?

Невідомий. Можна, зачем не можна — усе можна!

Герасим. А ці дві бумажки ти дай мені, — може, я пробу зроблю: куплю на них що-небудь.

Невідомий. Навіщо, коли у вас свої є... А между прочім, візьміть. Так у понеділок увечері ви будете на вокзалі у тому місці, де для мужчін і для дам, — розумієте?

Герасим. Розумію.

Невідомий. Прощайте. *(Іде.)* Дай вам бог з моєї легкої руки зробиться мільонером!

Герасим. Спасибі!..

Невідомий виходить.

Герасим. *(Сам).* Тепер коли б розмінять фальшиві гроші в казначействі... Самому страшно, щоб не влопаться... Хіба кума взять у компаньйони? Що ж, коли він чорта не боявся, то не побоїться казначея, щоб розмінять гроші. Кращого компаньйона, як кум, не знайти!

Входе Копач.

Ява IX

Герасим і Копач.

Герасим. От чортяка принесла цього бродягу! Пів-обіда сам злопає і на перешкоді ділові стане, треба його як-небудь вирядить.

Копач. Здоровенькі були! Як поживаєте, що поробляєте, кого виглядаєте? Хе-хе!

Герасим. Хоч голий, так веселий! Здрастуйте.

Копач. Поздравляю з придобуттям земельки, дай бог ще стільки прикупить... Безподобная у вас вода, зараз пив, і містечко у леваді біля верби гарне. Отам би каші наварить з таранькою та попоїсти по-чумацьки... Хе-хе-хе!

Герасим. Мабуть, голодний, бо змаху про кашу забалакав.

Копач. Хе! Я зразу все обняв оком! У вас новий забор і добре зроблений, — тільки б ще треба по одній дошці дати, а то скотина буде закладати під лату голову, то позриває. Опит... Хе-хе-хе! Тільки гляну, зараз бачу.

Герасим. Я й сам бачу, та грошей нема.

Копач. Так-так. Хе-хе-хе! Грошей нема, а земелька росте й росте! Люблю за підприємчивість! Так, так, Никодимович! Скупуйте помаленьку, скупуйте! Єй-богу! Чого ви? Думаєте — шуткую? Які тут шутки? Хазяйственный мужик — велике діло! Ворушіться, ворущіться! Крутіть головою: купили у Борща, купуйте у Смоквинова, а там у Щербини. Пани горять, а мужички з пожару таскають... Це не пустяк! Ви як полагаете? Вони привикли омари там, шампанське — от грошики й ухнули, а там і іменія ахнули! А ви — галушечки, картопельку, кулешик,

чухоньку, та й то не щодня, а воно жирок і наростає... Гляньте навколо: Жолудь — десять тисяч десятих. Чобіт — п'ять тисяч десятих, Пузир — три тисячі; а тут і ви помаленьку та помаленьку прикупуйте та прикупуйте.

Герасим. Що там я купив, і балакать не варт.

Копач. Одразу ж не можна! Ви візьміть примір з свині: от вона ходить на подвір'ї худа, обдрипана, а закинули ви її в саж, стали харчі кращі давать — то вона помалу й отягнеться, а там і сало наростає, — так і ви... Опит — велике діло!

Герасим. Спасибі! То це ви мене з свинею рівняєте?

Копач. Не в тім річ! Ви не обіжайтесь-це примір. Ви не взирайте! Помалу, помалу і у вас сала набереться доволі, тоді порівняєтесь з Чоботом, а може, і з Жолудьом... На все свій час, своє врем'я. Не можна ж зразу, в тім і примір. Практика, опитність — велике дело. Вас вже не обманеш, ви всякого обманете, а це велике дело, коли не тебе за чуба держать, а ти других за чуба держиш. А ви як полагаете? Хе-хе-хе! Ви глянули кобилі в зуби і наскрізь її бачите, — опит! Від того у вас лошата он які. Ви не купите чорт батька зна чого? А воно і виходить, що скрізь іде на користь. А то повидумували: ячмінь-голак, а він родить не так; озимий — ріпак, а сівач — дурак; пшениця — кримка, а в штанях дірка; жито шампанське —

баловство панське... Хе-хе-хе!

Герасим. Ох, Банавентура Бовтурович, все то добре, що ви кажете, тільки речі ваші не гроші, за них земельки не купиш, а тут грошей, грошей, грошей треба. Ось під боком лежить земелька, а я слину ковтаю. Та яка земля? Неперепахана, ставок рибний, і з моєю межа з межею.

Копач. Потрошку, потрошку — пам'ятайте мій примір; От ви б самі ставочок тут унизу викопали, рибу завели: лини, карасі... Нема краще, як м'ясо свинина, а риба линина. Хе-хе-хе!

Герасим. Викопаєм. Може, ви вже грошей знайшли, то позичили б на хазяйство?

Копач. І це діло таке, що одразу не можна, — ще не наскочив! Я вам по секрету скажу: тут єсть один предмет... Ні, не буду говорити — я вас повезу, самі побачите. Це не пустяк, діло важне; приміти такі, що не можна сумніватися, — верьте!

Герасим. Ет! Ви тільки хвалитесь... Тридцять літ шукаєте грошей, а нічогосінько не знайшли.

Копач. Як не знайшов! А дерево окам'яніле ви не бачили? От поїдемо, я вам покажу, стоїть подивиться: пудів, п'ять важить, всі листочки, всі віти, так як напечатано! А ступку мідну, червоної міді, тільки товкач перебитий... А сковороду — отака сковорода... Запорозька, видко, жидків на ній припікали! Випитували, де гроші, а може, ковбаси піджарювали... Предмети інтересні для науки; я їх

оді-слав одному професорові, забув, як фамілія, він кургани розкопує...

Герасим. Чортзна-що, аж нудно слухать!.. Ви грошей давайте?...

Копач. Я чувствую, що аж тут моя судьба розрішиться... Всякому своє — вірте, що провіденіє недурно указало мені цей путь — будуть і гроші. Отоді зашумить Банавентура-копач!

Герасим. Що ж би ви зробили, якби гроші викапали?

Копач. Зараз би поїхав в Париж.

Герасим. Чого? Щуп оцей показувать... Та ви ж і балакать по-їхньому не вмієте.

Копач. О, я їм скажу... Та все одно ви не зрозумієте!

Герасим. Е, бачите, ви не вмієте, та вже й круть-верть.

Копач. Не вмію? Вів ля Буланже, вів ля Ельзас, аб-а Ельман! Оле куто ля фуршет!.. Оле кашон, ля помдетер, вів ля патрі!.. А що?

Герасим. Та хто його знає що! Чую тільки, що не по-нашому лопочете.

Копач. В тім сила! Ви собі думаєте, що це дурак який ходить?

Герасим. Та хто його знає.

Копач. То-то бо й є! А я мовчу і таки свого доб'юсь... а тоді і будете руками об поли бить... Хе-хе-хе! Наука, Нико-димович, наука! Можна

пожаліть, що ви сина не вчили, а я б коло нього був позанявся, і він би знав французького язика не хуже мене, для того є самоучитель. Марго й другі книги.

Герасим. Що там наука? Забавка дитяча! На біса йому здалося отак лопотать язиком, як ви оце лопочете, хіба гиндиків дражнить? Я придивився: як тільки вчений, так і голодрабець: ні землі, ні грошей, і таки дурень дурнем — застав його коняку запрягать, то й не запряже, він зараз полізе по книжках, по тих ріхметиках шукать, як це робиться.

Копач. Практики нема. А от я запряжу вам в яку хочете збрую: хоч в затяжний хомут, хоч у шори... Хе-хе-хе! А от втиори ви і не запряжете!

Герасим. Що ні, то ні. Я їх і не бачив, які вони.

Копач. Хе-хе-хе! От бачите... і тут наука... Ні, ви протів науки не ідіть! Без науки, без струменту, без опиту, куди не повернися, нічого не зробиш. От і в службі: я був первин в цілій дивізії! Хто найкращий їздок? Копач! Хто хрунтовик? Копач! Хто службу зна, як своїх п'ять пальців? Копач! Хе-хе-хе! Мамінькіни синки в картишки грають, на тройках роз'їжджають, а копач в караулі, за уставом сидить, всяку службу за них справляє; від того не то що, а й сама норовиста коняка, коли на неї сідав копач, чула — в шенкелях чула — опит і науку і, як дитина, покірно ходила перед фрунтом!.. Ні, ви, Никодимович, проти науки не

йдіть.

Герасим. Вчений поки бога змалює, то чорта з'їсть. Та це все чортзна-що ми балакаєм; краще ви скажіть мені, чи не знаєте багатої дівчини для мого Романа! Ви по світу ходите, то повинні знать, де є багаті дівчата.

Копач. Знаю. Як не знать — знаю... От хоч би й у старшого Пузиря — дві дочки на возрасті. Я у них як дома.

Герасим. А скільки Пузир дасть приданого за дочкою, грішми? Як думаєте?

Копач. Не скажу. А тим часом спрос не біда. А знаєте що? А ви кажіть: що? А от що! Поїдемо ми завтра з Романом до Пузирів... Так, ніби поросят купувати, — у них завод добрий. Там кабани, прямо хоч лягай на спині. Круп отакий... ребра круті, ніжки коротенькі, як добре угодуєш, пудів вісім сала! Вам таки треба парочку поросят таких купить. Свині — грунт у хазяйстві: і сало, і ковбаси, і окороки — та й продать можна. Пузир продав двадцять годованих кабанів і згріб тисячу карбованців.

Герасим. Тисячу? Оце грунт, що гроші можна загрібать, а окороки — то німецька вигадка.

Копач. Ой, не кажіть! Якби оце окорок, та горчиця, та горілки чарку — як би ви смакували!

Герасим. Ви таки, мабуть, любите по-панськи: хоч не їсти, то побалакать про смачну

їжу.

Копач. Не в тім річ! Заговорили за дівчат, а звели на свиней. Що ви скажете на моє пропозиціє їхати до Пузиря на оглядини?

Герасим. А що ж, з богом! Хіба коней наймать, чи що?

Копач. Жаль тільки, що Роман французького языка не знає, а то ми б там з ним жуків пускали — жеркотали б по-французькому. Хе-хе-хе! Це важний предмет.

Герасим. Та це чортзна-що! Ви ударяйте на гроші — гроші всьому голова.

Входе Роман.

Ява X

Ті ж і Роман.

Роман. Здрастуйте вам ще раз.

Копач. Здоров, здоров, ле-козак.

Роман. Ідїть, тату, обїдать, ми вже пообїдали.

Копач. Ходїм, ходїм, а то я нагадав окороки та так розтривожив апетита, що аж слина котиться.

Герасим. Ну, ходїм, замість окорока — борщу та каші попоїмо, а ти, сину, сходи до Московчука, нехай він тебе підстриже під польку.

Роман. Для чого?

Герасим. Тут таке діло, сину: завтра неділя, то зберешся раненько, поїдеш з паном копачем до Пузирів. Запряжеш пару сірих жеребців у нового хвургона і сам одягнешся по-празниковому.

Роман. А чого ж я, тату, туди поїду?

Герасим. А ось чого: там є дівчата, а вони люде багаті, то ми зашлем до них старостів, так попереду треба, щоб Пузирі побачили тебе, а ти щоб побачив дівчат. А щоб було тобі зручніше поводитися, то ти удаси, ніби приїхав на завод купувать свинку і кнурця...

Роман. Та ви ж самі хотіли, щоб я женився на Мотрі.

Герасим. Тьфу на твої речі, дурноверхий! То я жартував, щоб вона старалась у роботі.

Роман. Гарні жарти: ви жартували, а ми з Мотрею покохались.

Герасим. Чортзна-що балакаєш! Хазяйський син повинен шукать хазяйську дочку з приданим, а не наймичку.

Роман. Мотря така дівка...

Герасим. Мотря не Пузирівна, а Пузирівна не Мотря.

Роман. Та нехай вона вам сказиться, та Пузирівна, я її не знаю.

Герасим. Ой гляди! Може, чого накоїв з Мотрею? Тільки прийдеться платить, то я тебе

живого облуплю. Тепер такий світ: сама в'язне, а потім плати.

Роман. Нічого я не зробив худого. І Мотря не з таких — вона дівчина чесна.

Герасим. А грошей у неї багато є?

Роман. Де ж вони у неї візьмуться? Вона і без грошей до душі мені.

Герасим. До душі, та не до кишені.

Роман. А ви думаєте, що у Пузирів поживитесь грішми? Якраз! Так візьмемо, як наш зять взяв у нас: обіщали п'ять тисяч, а після весілля дали дві пари волів, десяток овець, пару коней, фургона і дві корови.

Герасим. Обіцянка — цяцянка, а дурневі радість.

Роман. Та ще на придачу всі гуртом попобили зятья та й вирядили.

Герасим. А нас хіба не били? Били й нас.

Копач. Цікаво. І зятья били? Я дещо чув, але мало чого люде не набрешуть. Ану, розкажи, будь ласка.

Герасим. Та що його слухать!

Ява XI

Ті ж і Клим.

Клим. А йдіть, хазяїн, дайте коням оброку.

Герасим. Зараз. Іди лиш вимаж зброю гарненько, то краще буде. *(Виходе, за ним Клим.)*

Копач. Поспієш ще зброю вимазать, я тобі поможу, а ти розкажи тим часом, як тут було діло на весіллі.

Роман. А як було? Так було: зараз сват Іван зчепився з батьком, щоб давали обіщане придане, а батько одмовили своєю поговоркою: обіщанка — цяцянка... Сват назвав батька мошенником, батько свата за бороду, а він батька; я кинувся оборонять батька, а сват Панас вчепився мені в чуба — саме отут на виску, я почав викручуваться, отак шкура з волоссям витягнулась, а я крутюсь, та до того крутився, поки добрий жмут чуба не зостався у свата Панаса в руках, а таки викрутився.

Копач. Викрутився?

Роман. Викрутився.

Копач. Молодець запорожець! Ну, і що ж потім?

Роман. Тим часом у другім кутку наші мати зчепилися з свахою Горпиною і розчіпчилися; тут підступив зять наш, щоб розборонить, виходить, матір і тещу, а дядько Олекса, не розбираючи діла, по уху його, а він дядька... Ну, й пішло, й пішло...

Входе Герасим.

Ява XII

Ті ж і Герасим.

Герасим. Чортзна-що слухаєте, хіба ви не бачили, як б'ються?

Копач. Та не в тім сила. Тут опит получається. От я не знав, як викручуваться, коли тебе схоплять за висок, а тепер знаю... Вік живи, вік учись... Ну... ну?

Роман. Вмішались всі родичі і півдня бились; оце наче й вгамуються, дивись: слово по слову — знов зчепились... Отаке-то придане; нарешті, батькові два зуби вибили...

Герасим. Та брешеш-бо, одного; а другий випав сам на третій день.

Копач. То це прямо страженіє було!

Роман. Атож. Волосся літало по хаті, як павутина восени. Доволі того сказати, що як роз'їхалися свати, то в хаті назмітали волосся на землі цілу куделю.

Копач. З такої вовни добрі б були рукавиці.

Роман. Щоб дурно не пропало, то я зробив з того волосся аж два квачі.

Копач. І це по-хазяйськи.

Роман. І досі ними вози підмазуємо.

Копач. А хто ж битву виграв?

Герасим. Виграв я, бо п'ять тисяч зосталось у

калитці — не дав-таки зятьові.

Роман. Отакого й нам Пузири дадуть приданого, як ми дали за сестрою.

Герасим. Ну, то ще побачимо! Я не такий дурень, щоб мене обманили... Я обманю хоч кого, а мене чорта лисого обманить хто.

Копач. Ніякого обману не треба, я на ці діла майстер... Опит — велике дело! Висватаєм і денешний договір, вінову запись зробимо! Оле куто, пом-де тер-ля табль, ля фуршет, вів ля Буланже! Так, Никодимович.

Герасим. Та годі вам гиндиків дражнить, ходім обідать.

Копач *(бере щупа)*. Хе-хе-хе! Досадно, що самі не вмієте.

Герасим. На чорта воно мені здалося.

Копач. Еге, та не забалакаєте!.. Альом!

Герасим. Тьфу! Самі ви Альона!

Копач. Ха-ха-ха! Какая Альона? Же гран апетіт. Альом супе! Ха-ха-ха!

Виходять.

Завіса.

Дія друга

Ява I

Перед світом, в хаті. Копач ходить по хаті, то сіда на лаві.

Копач. Боковенька... Боковенька... Боковенька... Не дає мені. спокою цей предмет... Боковенька, копили, кам'яна фігура... Там гроші, іменно там. Там моя судьба... Копили, оскардами висічені... сьогодні цілу ніч снилась кам'яна фігура. Ох Боковенька, Боковенька.

Ява II

Герасим *за коном:* «Вставайте ж, вставайте! Не мніться. Чепіга зайшла, пора скотину порать».

Копач. Еге! Герасим вже по хазяйству гасєє — невсипущий.

Входе Герасим.

Герасим. О, і ви вже встали? Чого так рано? Полежали б ще.

Копач. Не спиться. Почув, що ви встали, та й я піднявся. А знаєте, що я придумав?

Герасим. А що?

Копач. Ви б зробили калакольчик у ту хату... Тут віршовка над ліжком. От прокинулись, пора вставать — зараз: дзінь, дзінь, дзінь, сам ще лежиш, а там встають.

Герасим. Та це чортзна-що! Я буду лежать, то всі будуть лежать. *(Загляда у двері.)* Чи не послули знову, щось тихо у тій хаті? От вам і дзвінок, і вигидає ж, скажи на милость. Ану, ану!

Копач. Оце саме добра пора копати, не душно, холодком можна бог знає скільки викопати. Воно ще рано, тільки на світ благословиться.

Герасим. Та де воно вам рано? Вони надолужать: то вмиваннячком, то взуваннячком, або як почнуть богу молитися, то й сонце зійде. Хоч би ж молилось, а то стоїть, чухається та шепче собі губами, аби простоять більше без роботи. Вже ж я їм і отченаша даю, як затоплю, то зараз і на землі. *(Одчиня двері навстяж і стоїть на дверях.)* Кажете — рано, вже світ білий, кури піднімаються. Так і хазяйство проспий! Стара, а стара! Параско, пора до коров, чого ви там мнетесь? Ану, ану! Хлопці, гайда з хати! Тільки коти в таку пору сидять у хаті на печі, а робітники та собаки надворі повинні бути. Це хто вийшов? Клим? Ти що ото несеш під пахвою? А йди сюди, я полапаю.

Входе Клим.

Ява III

Ті ж і Клим.

Клим. Що? Хліба взяв окраєць, — поки до обіда, то їсти захочеться.

Герасим. І тобі не гріх? Неділя свята, а ти ні світ ні зоря вже й жереш! Не пропадеш, як до обіда попостиш хоч раз у тиждень. Однеси хліб назад. Стара, Параско!

Ява IV

Ті ж і Параска.

Параска (на дверях, з дійницею в руках). Чого ти гвалтуєш?

Герасим. Що це в тебе за порядки? Диви! Хто хоче, той і бере без спросу, мабуть, ти хліба не запираєш?

Параска. Оце вигадав! Де ж таки, щоб хліб був не-запертий, нехай бог милує, все заперто.

Герасим. Один візьме, другий візьме — так і хліба не настачиш! Де ти взяв хліб?

Клим. Та я ще вчора за вечерею заховав окраєць.

Герасим. Чуєш, Параско? Хліб крадуть у тебе

з-під носа, гарна хазяйка! Чого ж Мотря глядить?

Параска. Ну, а що ж я зроблю, коли хватають, як на зарванській вулиці? Чи чуєш, Мотре, вже хліб крадуть, скоро самим нічого буде їсти... *(Пішла.)*

Герасим. Це так, це так! Однеси зараз назад — гріх у неділю снідять.

Клим. Якби я спав у неділю, то й не снідав би, а то з цієї пори до обіда на ногах — не ївши охлянеш.

Герасим. Бійся бога! Хіба ти з'їси до обіда пів-хліба?

Клим. Атож! Бога треба боятися, щоб не з'їсти до обіда півхліба.

Герасим. Одріж собі скибку, подавись ти нею, а то однеси назад.

Клим. Поживишся скибкою, як собака мухою. *(Пішов.)*

Герасим *(до Копача).* Така з'їжа, така з'їжа, що й сказати не можна! Повірите: з млина привезуть пуд тридцять борошна, не вспієш оглянутися — вже з'їли. Настане день, то роботи не бачиш, а тільки чуєш, як губами плямкають.

Копач. Сарана.

Герасим. Гірш! Повірите, що у них тільки и думка — як би до сніданку; а після сніданку все погляда на сонце — коли б скоріше обідать. Чи воно таке ненажерливе, чи господь його знає! По обіді: сюди тень, туди тень — давай полуднувать,

та ще коли б хоч їли скоріше, а то жує та й жує, прямо душу з тебе вимотує: хліб з'їдає і час гаїть! Він собі чавкає, а сонце не стоїть, котиться наниз; йому ж того тільки й треба аби мерщій до вечері.

Копач. Хе-хе-хе! Ви опит великий в цім ділі маєте.

Герасим. Та ні, ви те візьміть: ти мізкуєш, ти крутиш головою, де того взять, де того, як обернуться, щоб земельки прикупить, та за думками і не їсться тобі, і не спиться тобі... Мене вже ці думки зовсім ізсушили... До того додумаєшся, що іноді здається, наче хто вхопив тебе за ноги і крутить кругом себе! А вони до того байдужі, тільки й думають: їсти і спать — і жеруть, і жеруть, як з немочі, а сплять як мертві.

Копач (зітхнувши). Щасливі люде... Я й сам від думок не сплю.

Герасим. То ви хоч їсте добре, — вчора я придивився.

Копач. Та ще до якого часу їм, а спати не можу-Засіли мені в голову два предмети: один на Боковеньці, другий...

Герасим. Ха! На Боковеньці? Чув, чув...

Копач. Невже? Від кого? Що чули?

Герасим. Та чув, як ви сьогодні уночі бормотали: Боковенька, скала якась, копили і ще щось — не розібрав.

Копач. Та ну? Невже голосно отак балакав?

Герасим. Голосно! А потім як залопочете тим язиком, що ото вчора лопотали...

Копач. А, а! Пермете, коман — вів ля патрі? Хе-хе-хе! То мені снилося, що я вже викопав гроші і приїхав у Париж.

Герасим. Вам і сниться чортзна-що.

Копач (*зітхає*). Не дає мені спокою цей предмет. Тільки задрімаю, так зараз і ввижається скала на Боковеньці... Ви не вірите, я знаю! А вникніть: опит і практика... Гляну на примети, і чує моя душа, чує, наче хто шепче: тут є гроші, тут знайдеш!.. Якби знав, що удержите язика, то открит би вам секрет.

Герасим. Та я й сам знаю.

Копач. Та ну? Що ж ви знаєте?

Герасим. Що це чортзна-що.

Копач. А, боже мій! Ви думаєте, що я дурак?

Герасим. Та хто його зна.

Копач. То-то! У мене опит... ви тільки візьміть пример, які предмети: скала гостра, верх зрізаний, як у чумацькій шапці... балка так і балка так, клином сходяться до скали... Тридцять літ опита дарма не пройшло! Біля скали лежить, так, на пригорку, два копили, робота чудова — оскардами висічені... Один копил так... на восток показує, другий на запад... Як углядів перший раз — мало серце не вискочило... пустив біля них щупа, а тут — цок! Наткнувся на камінь. Став копати і не

більше як на пів-аршина під землею одкрив кам'яну фігуру чоловіка, взяв і закрив його землею. Бачите, чоловік, висічений теж оскардами, що ви скажете?

Герасим. Та хто його зна, що вам сказать... Це наче щось і справді похоче на діло.

Копач. Е! В тім сила. От тільки гроші потрібні, щоб начать копать.

Герасим. Ну, а де ж саме треба копать?

Копач. Це задача: чи на восток, чи на запад, — ще не знаю.

Герасим. От тобі й маєш!

Копач. А, боже мій! Треба вникнуть, обслідувать. Тут опит — я, кажеться, не дурак.

Герасим. А хто його зна... Почнете копать і викопаете сковороду або ступку.

Копач. А як гроші? Вірте мені, що це не дурниця — скала, балка так і балка так, два копили показують, і фігура... Це моя судьба, само провіденіє указує путь.

Входе Роман.

Ява V

Ті ж і Роман.

Роман. Поїдемо, чи як? Я дав коням оброку.

Герасим. Налагодились їхать, то їдьте.

Копач. Я тобі покажу окам'яніле дерево, — нам небагато вбік прийдеться звернуть.

Герасим. Та не видумуйте чортзна-чого.

Копач. От чоловік, от чоловік! Та ви ж зроду такого дерева не бачили.

Герасим. А на біса воно мені здалося, що то, грошей у мене прибавиться, як я його побачу, чи що? Завтра робота, то йому треба сьогодні вернутись, нічого гаяться.

Копач. З вами каші не навариш! Піду краще до криниці умиюсь. *(Вийшов.)*

Роман. Ну та й не хочеться мені їхать до тих Пузирів, коли б ви знали, та ще з Банавентурою.

Герасим. Не вигадуй, не вигадуй.

Роман. Та, єй-богу, хоч би шупа цього не брав, покинув би його тут, бо хто побаче мене з ним, то засміють.

Герасим. З посміху люде бувають, от як викопас гроші, тоді нехай сміються, так-то. Іди, нехай при тобі підмазують фургона, запрягають, та й з богом!

Роман пішов.

Що це кума і досі нема за грішми? Цілу ніч не спав, все міркував і таки став на одній думці: побалакать з кумом і, коли згодиться, послать його

в город розмінять гроші. (*Запирає двері, виймає гроші і розглядає.*) Прямо як настоящі, і не пізнав би, коли б не понадривав сам краї, а все-таки береженого бог береже — треба розмінять у казначействі.

Стук.

Чи не кум?

За дверима голос Параски: «Та відчини-бо!»

Жінка. І чого її чортяка несе? (*Одмика двері.*)

Ява VI

Герасим і Параска.

Параска. Що ти затіваєш, скажи на милость божу?

Герасим (*злякано*). А ти почім знаєш?... А тобі яке діло?

Параска. Хоч би ж сказав, пораявся...

Герасим. Звідкіля вона довідалась?! Знай свою діжу, а у мої діла носа не тикай!.. Іди собі, іди, не заважай мені думать.

Параска. Та ти на старість щодня дурніщий

робишся.

Герасим. Ей, Параско!

Параска. Чого там Параско?

Герасим. Не чіпляйся! У мене в шапці більше розуму, ніж у тебе в голові.

Параска. Та з великого розуму в дурний заходиш! Що це ти затіяв — женить Романа на Пузирівні?

Герасим. А-а! То ти про це? (*Набік.*) Думав, що довідалась за гроші, аж всередині похолонуло. Ну, так що ж? Тобі яке діло?

Параска. Не хочу я нікого за невістку, oprіч Мотрі. Сам казав, що будеш її сватать; діти полюбились, я до неї привикла, вона — до мене; дівка красива, здорова, зна всі порядки: коло птиці, коло свиней, коло корів — одно слово, хазяйка біля всього; в хаті, як у кімнаті; я вже нездужаю, а против неї, скільки їх у нас не було, ніхто хліба не спече, ніхто борщу не наваре, хоч і без олії іноді, а всі їдять, не нахваляться.

Герасим. Не треба мені ні доброго хліба, ні доброго борщу, бо чим краще спече, а смачніше зваре, тим більше робітники з'їдять... Мені треба невістку з приданим, з грішми.

Параска. Візьмеш в обидві жмені.

Герасим. Іди собі, не заважай мені думать.

Параска. Нехай же тільки Роман жениться на Пузирівні — не буде їй пресвітлої години, я її заїм.

Герасим. Про мене, хоч цілком з начинням ковтни її, мені аби гроші. Іди собі, Параско, від мене. Тут думок, як піску в морі, а ти з чортзна-чим причепилась.

Параска. Які там думки, чом же ти не пораєшся зо мною?

Герасим. Не з твоєю головою мене вчить...
Іди собі.

Параска. Тьфу! На твою дурну голову.

Герасим. Я тебе як плюну!.. *(Заміряється її вдарить.)*

Входе Савка.

Ява VII

Ті ж і Савка.

Савка. Здрастуйте, з недільною будьте здорові.

Герасим. Спасибі, будьте і ви здорові.

Савка. А ви з старою, як сизі голуби, і досі буркочете?

Герасим. Еге!.. Нема нікого, то ми собі удвох...

Савка. Нагадали молодощі і буркотали?

Герасим. Іди, Парасю, по своєму ділу, а у нас своє.

Параска. Бодай ти пропав! *(Вийшла.)*

Савка. Бач — «Парасю». Любо й слухать, то все достатки роблять. А ми з старою тільки лаємось і все через гроші: того нема, другого нема — і раз у раз гир-гир-гир, гар-гар-гар! Оце й зараз посварились: виряджав її до церкви, а вона й напосіла: у других, каже, фургони любо глянуть, а я на возі, який ти хазяїн, каже. Така мене злість взяла, що мало-мало не потяг віжками, — а все гроші...

Герасим. Я, слава богу, і фургони маю, та моя стара не хоче їздить. Каже, потрудюсь пішечком для божого храму, а скотинка нехай одпочине.

Савка. От через те вам і бог дає! Охо-хи-х! Приніс же я запродажню... А Роман куди збирається їхать?

Герасим *(лічить гроші).* Хочу свинку і кнурця купити у Пузиря, — хвалять завод... *(Перелічивши, ліче другий раз.)* Що то гроші, куме! Свині завідські, коні завідські, вівці завідські... *(Дає гроші.)*

Савка. І де вони набрали таку силу грошви? Вже, куме, хоч ви мені що хочете кажіть, а я знаю, що більше нігде було достать грошей, тільки од нечистого. Їх дід, кажуть, знався з нечистим, він як умирав, то доти не вмер, поки стелю не розібрали. *(Хова гроші.)*

Герасим. То було колись. А тепер, куме, такі люде понаставали, що чорт, не при хаті згадуючи,

боїться і носа показати меж них. Так, хіба зведе дурну дівку з чужим чоловіком, поскоромить яку непутящу молодицю з недолітком, посварить батька з сином, зведе на бійку приятелів, а щоб він узяв у розумного чоловіка душу і за це дав йому грошей? Шкода: і душі не візьме, і грошей не дасть, бо чоловік його обмане... Тільки вдариться до доброго аблаката, то той таку машину підведе, що у чорта очі на роги повилазять. Ні, куме, тепер не ті часи... *(Таїнствено.)* Люде самі уміють робить гроші краще від чорта.

Савка. Тобто фальшиві?

Герасим *(озирається, запира двері.)* Еге. Та ще й які гроші. В вік вічний не розбереш, чи вони фальшиві, чи вони настоящі.

Савка. Не віряться мені, щоб такі гроші були. Я пам'ятаю, як один панок наробив фальшивих грошей, аж з Варшави привозив майстрів, а тільки випустив, зараз і піймався.

Герасим. Ну, а якби були такі гроші, що всяке прийме, то ви б згодились достати таких грошей.

Савка. Я? З охотою. Коли люде багатіють, то чом же нам не поспробувати щастя... Надокучили прокляті злидні!.. Тільки горе моє — грошей нема; а без грошей же не достанеш і фальшивих бумажок. Та й де вони є отакі, як це ви кажете?

Герасим. Є... є... куме... Та ви зараз від мене прийняли на десять рублів фальшивих бумажок.

Савка (*витяга гроші з кишені*). Що це ви, куме... Господь з вами! Мені так страшно стало, як тоді, коли ходив викликать безп'ятого... (*Розгляда.*) Де ж вони тут? Це ви на глум мене піднімаєте?... Гроші всі натуральні, як є!

Герасим. Отже, побий мене бог, меж ними є фальшиві, і таких грошей можна купить скільки хочеш... Пристанете у компанію? Купимо сто тисяч.

Савка. Стривайте, куме, помовчіть, нехай я опам'ятаюсь, бо з мене мало дух не випре... Сто тисяч! (*Тре голову, потім тяжко зітхає.*) Ні... Куме, може, ви жартуєте зо мною?

Герасим. Не до жартів мені, куме, самому. Бодай я завтра сонця не побачив, коли жартую.

Савка. Покажіть же мені, котра настояща, а котрі фальшиві.

Герасим. Угадайте самі.

Савка (*розглядає*). Не вгадаю.

Герасим. Оце вони! Ну як таких грошей не купить? (*Вийма з пачки три бумажки по три і одну рубльову.*)

Савка. Ніколи в світі б не подумав, що це фальшиві.

Герасим. Отже, неважаючи на те, що гроші зроблені дуже добре, все-таки перше, ніж купить таку суму, їдьте ви, куме, хоч зараз в казначейство і розмінійте ці гроші; як казначей прийме, то всяке

прийме...

Савка. А як казначей не прийме та протокола зроблять, га?

Герасим. Е, куме, ви чорта не боялись, а протокола боїтесь.

Савка. То-то бо й є, що чорт не такий страшний, як його малюють, а протокол...

Герасим. Дурниця! Скажете, що ви продали незнакомому чоловікові воли і між іншими грішми взяли й ці, а я посвідчу, що іменно так, то й край.

Савка. Добре, їду! Тільки договір краще грошей! Скільки ви мені дасте, як купите?

Герасим. А скільки хочете?

Савка. Скільки? Від кожної тисячі, що купите, мені сто карбованців.

Герасим. Багато буде. Я ж таки буду гроші свої кривні терять, а ви тільки поміч мені дасте. Візьміть п'ятдесят від тисячі.

Савка. Ні, куме! Коли вже труситься, то хоч знать за віщо.

Герасим. А, нехай буде по-вашому. Отоді, куме, заживем, га?

Савка. Заживем! Об землю злидні, а, розторгувавшись, ще прикупимо... А тим часом гаяться нічого: давайте мені цих безбілетних окрімно, а замість їх дайте настоящих десять.

Обмінюють гроші.

Може, й це такі? Хе-хе-хе!

Герасим. Ні, більше десятки нема.

Савка. Прощайте, зараз їду до Жолудя, а звідтіля у город. *(Пішов.)*

Герасим. Нехай вам бог допомагає і щастить на добрее діло... Якась полегкість на серці, і наче душа моя почуває удачу. Коли б господь поміг, тоді земелька Смоквинова наша!

Ява VIII

Герасим і Роман.

Роман. Запрягають.

Герасим. На ж тобі двадцять п'ять карбованців на свиней, та хоч і їхать. Тільки ти давай за поросят Пузиреві так, щоб він не продав, — дешево давай, на біса терять гроші: женишся на Пузирівні — сам наплодиш завідських свиней. *(Виходить.)*

Роман *(сам)*. Не хочеться мені суперечить батькові, бо він тоді ще гірше візьметься за це сватання; а тут ще з Мотрею біда; здається, підслухала чи догадується, що я їду на оглядини, сопе й сопе, звечора й не вийшла. Вже я їй разів три підморгнув, а вона і не дивиться.

Входе Мотря, перекида одержу, шукає.

Ява ІХ

Роман і Мотря.

Роман. От і добре, тепер нікого нема, — побалакаю. Чого ти шукаєш, Мотре?

Мотря. Іди під три чорти.

Роман. Гедзь напав?

Мотря (*взяла рядно, іде*). Гедзь.

Роман (*стоїть на дверях*). Скажи-бо мені, на кого ти сердишся — на мене чи на себе?

Мотря. На себе... Пусти.

Роман. На себе! За віщо?

Мотря. За те, що дурна.

Роман. Ха-ха-ха! Я бачу, що дурна, тільки від чого ж ти здуріла?

Мотря. Тікай з дверей, бо як стусону, то й ноги задереш.

Роман. Та ти божевільна.

Мотря. Сам ти божевільний! Що ти мені очі замазуєш? Я не сліпа і не глуха, чула, що їдеш на оглядини, бач, як вирядився.

Роман. Тю! Та я їду свиней купувати, ну, а як за одним заходом подивлюся на свиней і на Пузиревих дівчат...

Мотря (*крізь сльози*). Дивись, дивись, хоч нехай тобі і повилазить... (*Штовха його од дверей і виходить.*)

Роман (*сам*). Оце дівка! І я ж, здається, не з послідніх, а мало не впав. Оце робітниця, оце жінка — сама за косарем зв'яже! Та хоч би батько цапа скакав, а я таки женюсь на Мотрі.

Входять Копач і Калитка.

Ява X

Роман, Копач і Герасим.

Копач. А садочок би отут у вас гарний був. Низинка, так і проситься, щоб засадить. Грушовку, слив'янку і вишнівку свою б мали. Ви достаньте дерева, а я вам пришлю садовника, — він пустяк візьме... Побачите, який садок буде годів через три-чотири...

Герасим. Я ж кажу, що так. У вас на все порада готова.

Копач. А як же? Опит — велике діло! Садок улітку, як кожух зимою. Як ви полагаете: в саму спеку під яблуньою полежать, хе-хе-хе! А пасіка, бджоли гудуть, медом пахне... І господар старий тут походжає... Опит, опит! Зараз бачу, чого де треба.

Герасим. Ви все на витребеньках! На біса нам той садок? Нам земля потрібна, нам немає часу по

садку ходить на проходку... А це що у вас?

Копач. Запас! Без запасу в дорозі не можна. Оце взяв у Івановни шматок сала і хліба в дорогу.

Герасим. Це вже й ви, як Клим! Сьогодні ж неділя, де ж таки снідять.

Копач. Опит говорє: запас біди не чинить.

Герасим. Ви ж поспієте на ранній обід, то невже ж таки Пузирі не дадуть вам попоїсти?

Копач. А як, буває, не застанеш дома?

Герасим. То навіщо ж так багато взяли?

Копач. Не журіться, я маю опит: це порція якраз.

Герасим. Отакого робітника візьми, за рік і вуха об'їсть.

Копач. А тепер, ле-козак, пур ашеве, сон е дюкасьєн, альом.

Вийшли.

Герасим (*сам*). От і вчений на язики, а дурний! Таки що не кажи, а у нього є зайці в голові! Поїхали. Слава богу. Не так мені ті оглядини, як те, що здихався. Тут такі діла, що треба думать та ще думать, а він слідком ходе за мною, і що не ступінь, то й порада...

Ява XI

Герасим і Параска.

Параска. Звели і нам коней запрягти.

Герасим. Навіщо?

Параска. У церкву поїду з Мотрею.

Герасим. Ще що вигадай! До церкви можна й пішки піти, тут недалеко — три верстви.

Параска. Туди три та назад три, то вже шість.

Герасим. Люде в Київ ходять за чотириста верстов, а ти не хочеш потрудиться для божого дому й шість верстов, — ай-ай-ай, а ще й богомольна! Важко вже тобі пішки піти до божого дому шість верстов... Худобу ганять в праз-ник гріх. Блажен чоловік, іже скоти милує.

Параска. Що ж, тобі більше коней жаль, ніж жінки?

Герасим. Скотина гроші коштує, вона цілий тиждень робить на нас, а в неділю, що мала б відпочити, — гони в церкву. Це не по-божому і не по-хазяйськи.

Параска. Та й я ж цілісінький тиждень на ногах і роблю не покладаючи рук.

Герасим. То ти, а то коняка... Ти собі робиш, а коняка тобі. Та й знову — робота до роботи не приходитьсья. Хіба ти борону або плуга тягаєш? От якби ви вдвох з Мотрею крумера попотягали, то

інча річ... Не дам коней. Пожалій скотину раз, вона тобі послуже десять раз... Іди пішки, господь прийме твої труди і дасть тобі здоров'я.

Параска. Та чи ти ж з розумом? Всяке знає, що ми хазяїни неабиякі, а я буду тьопатися стільки світу пішки до церкви.

Герасим. Ото-то бо й є, що хазяїни, і кожний скаже, що це по-хазяїньськи: скотинка одпочива, а хазяйка пішки. Іди, іди, Параско, пішки. Бог прийме твої труди... а коні одпочинуть — завтра робота...

Параска. Сором людям в очі дивиться!! Та ми ж пішки поспіємо на шапкобрання. Так буде, як у ту неділю: люде з церкви, а ми в церкву.

Герасим. Не мніться, то поспієте і на херувими... а коней гріх ганять у неділю.

Параска. А бодай ти пропав з своїми кіньми разом.

Герасим. Параско! Не лайся, щоб я часом ради неділі не дав тобі по потилиці.

Параска. Бий, бодай тобі руки посохли! І ззамолоду з синяків не виходила, бий і на старість! У! Харциз — коняку жаліє, а жінку бити збирається. Тьфу!

Герасим. От же вдарю!

Параска. Бий, бий, я не тікаю!

Герасим. Ах ти ж, відьма чортова, то ти оце мене дратувать заходилась, та я... *(Кидається на Параску, хватяє за очіпок.)*

Входе Копач. Калитка цілує Параску.

Ява XII

Копач, Калитка і Параска.

Копач (*заміча поцілунок*). Старики — емпе-амуре! Ха-ха-ха! За щупом я сюда вернувся. (*Бере щуп.*) І на амури здесь наткнувся! Собственный експромт! Адьє! Оставляю вас в пріятном тет-а-тет. Ха-ха-ха!

Завіса.

Дія третя

Декорація та ж.

Ява I

Герасим одягнутий лежить на лаві, спить;
а потім Роман.

Герасим (*сонний, бормоче*). Став рибний!

Риба все лінина... ліни, карасі... (Стогне.)

Входить Роман.

Роман. Ого, батько сплять і досі. Що за знак? Чи не випили, буває, вчора? Тільки вони не охочі гулять, хіба хто могорича поставив, а на свої не будуть пити. Від своєї, кажуть, у грудях пухне. Навідаюсь потім, вчора приїхав пізно і не бачився ще з батьком. (Виходе.)

Герасим (сонний, бормоче, так бува в кошмарі). Ва-ва-ва! 0-0-0-ші! Го-ом, го-ом! (Балака ясніше.) Кругом, кругом все моє. (Спить тихо, потім знову так саме.) Е-е-а-ам, а-а-ам. (Говорє хутко.) Не дам, не дам, не дам! (Стогне.) У-у-у! (Схоплюється.) Господи помилуй! (Оглядається кругом.) Спав... Тьфу, снилось що кум гроші однімав. (Ви-тира ніт.) Аж упрів, так боровся, не давав. А робітники, мабуть, сплять. (Біжить до дверей, одчиняє і кричить.) Хлопці, вставайте, Чепіга зайшла.

Ява II

Входе Роман.

Роман. Де там Чепіга, вже сонце зійшло, давно всі на роботі.

Герасим. Ото диви, як заснув! Побудив усіх, а сам тільки прикурнув — і до цієї пори проспав. А ти ж чого це дома?

Роман. Підстовба зламалась, та я заніс до коваля, а поки зварить — зайшов додому.

Герасим. Чорт на вас настачить, — катюги, залізо ламають! Чого ти так запізнився, мабуть, упівночі приїхав від Пузирів?

Роман. Та задержали.

Герасим. Ну, ну, розкажуй: як приймали, чим частували? Чи уподобались дівчата? Га?

Роман. У них були гості: пани якісь, офіцери.

Герасим. Хе-хе-хе! І ти рядом з панами, з офіцерами? Он куди Калитка заліз, що то гроші!

Роман. Та мене, тату, у горниці і не кликали, я на кухні й обідав.

Герасим. Оце гарно... А сто чортів їх матері — хазяйського сина і в хату не закликали! Ну, а Банавен-тура ж що?

Роман. Бодай той Банавентура сказився! Тільки підїхав під крильце, а він зараз зскочив з фургона і почав кумедію приставлять: вірші читає, по-турецькому, чи що, балака. Люде аж за животи беруться та регочуть, а він рад, що на посміх здався, та ще гірше! Тут вийшов і Пузир. Тож регоче і закликає його у хату. Банавентура, показуючи на мене, каже: кличте ж і його, це Калитчин син — хазяїн гарний... А Пузир одказує: голяк масті,

чирва світить! Нехай, каже, розпряга коні та йде у застольну, там і пообідає, у мене гості не такі, щоб рядом його посадить.

Герасим. Ах ти ж погань! Мужва репана! Давно лизала панам руки, за верству шапку скидала, а тепер розжилася, кумпанію з панами водить і зараз морду пиндю-читі) перед своїм братом! Ах ти ж. Пузир з горохом! Та я як позичав князеві гроші, то рядом сидів... Чого ж ти там zostався? Було б круть — і додому.

Роман. Ждав Банавентури, думав свиней купить... Свині завідські, остроухі, гарні свині, я бачив.

Герасим. Та нехай їм чорт з їх завідськими свиньми, коли вони самі гірш свиней.

Роман. Бачив я й дочок Пузиревих — ходили з охвицерами на проходку. Одягнені по-панячи й ходять з вихилясами — настоящі панночки.

Герасим. Чортзна-що, покручі! Роботи з неї ніякої, знаю я: все подай, все прийми, від дзеркала вірвовкою не відтягнеш, надвір — не то зимою, а й літом — виходе тільки на шпацір! На біса нам білоручки, дармоїди... Стривай лишень, хтось, либонь, під'їхав. *(Біжить до вікна.)* Чи не кум Савка вернувся? І ноги затрусилась. Іди по своєму ділу.

Ой Пузирі! Глядіть, щоб ви не полопались, а замість вас Калитку розіпре грошвою... Отоді я вам покажу, як хазяйнувать! Я не буду панувать, ні! Як їв борщ та кашу, так і їстиму, як мазав чоботи дьохтьом, так і мазатиму, а зате всю землю навкруги скуплю. Ідеш день — чия земля? Калитчина; їдеш два — чия земля? Калитчина; їдеш три — чия земля? Калитчина... Диханіє спирає... А скотини, а овець розведу — земля під товаром буде стогнать, отоді і я скажу про Пузиря: голяк масті, чирва світить!

Входе Гершко, одягнений чисто,
по-городському.

Ява III

Гершко і Герасим.

Гершко. Здрастуйте, Герасим Никодимович.

Герасим. Знову жид!.. А ти звідкіля знаєш, що мене звать Герасим та ще й Никодимович?

Гершко. Хто ж не знає такого хазяїна... Всі знають.

Герасим. Невже всі? *(Набік.)* От тобі й чирва світить. *(До Гершка.)* А вас як звать?

Гершко. Грігорій Мойсеєвіч.

Герасим. Ага! Сідайте, Грігорій Мойсеєвіч. Виходить, ви вихрест?

Гершко. Боже мене сохрани, настоящій єврей...

Герасим. Грігорій Мойсеєвіч, а жид!

Гершко. Это мода теперички... Разлі ви меня не узналі? Я тут недалечке от вас... Ми з папашею у Кукліновського землю держимо... то єсть нам теперички нельзя держать, то ми гендлі робимо: формально Суписов держить, а ми з папашею хазяїнуємо — роздаєм землю мужикам. Ви ще у папаші пару лошадей купили на середопостя.

Герасим. А-а! То це ти, Гершку? Диви, я одразу й не пізнав: ти тоді на ярмарку був замурзаний, а тепер Пузирем виглядаєш.

Гершко. Замурзаний? Зачем замурзаний? Разві можна так говорить? Звесно, на ярмарку біля скотини модного плаття не надінеш.

Герасим. А чоґо ж ти приїхав до мене?

Гершко. Єсть гендель — хотіте купить землю?

Герасим. Оце спитав! Та чи єсть же на світі такий чоловік, щоб не хотів землі купить? Тут під боком межа з межею Смоквинова земля: неперепахана, ставок рибний — а! Та все лини та карасі — можна грошики лупить у городі.

Гершко. Ну, і ви хочете покупать цю землю?

Герасим. Ох, хочу, голубчику, хочу! І вдень, і

вночі тільки про це й думаю... Одна біда — грошей не вистача.

Гершко. Я можу вам помагати купувати землю Смоквинова.

Герасим. Як? Грошей даси?

Гершко. Зачім гроші? Ми грошей не маємо, ми із розумом живемо.

Герасим. Як грошей нема, то й розуму біг дасть.

Гершко. Помиляєтесь, Герасим Никодимович, не так: як розум є — будуть гроші! Хе-хе-хе!

Герасим. А може, так. Ну, покажуй же твій розум.

Гершко. Ізвольте, з нашим удовольством: Смоквинов позичає на удешевлення господарства п'ять тисяч! Хе-хе-хе! Яке там удешевлення? Пхі! Между прочим, мені досконально звесно, що він уже п'ять іменів проїв. Ну, добре, нехай собі їсть!.. Він любе смачно їсти, а ви любите землю... Давайте йому п'ять тисяч під закладну, візьміть добрі проценти — і земля буде ваша.

Герасим. Яким побитом?

Гершко. А скудова він візьме заплатити долг, га? Скудова, я вас питаю? Земля заложена і перезаложена ув банк, прийде строк платити — її будуть продавати з аукціону, тоді ви приймете на себе банк — і земля ваша.

Герасим. Це виходить, я йому не позичу, а дам завдаток на землю і ще й процент візьму?

Гершко. Зараз видко комерчеську голову, з вами легко діло мать.

Герасим (*про себе*). Що ж його робить? Два діла збіглось докупи... Кума ще нема... Голова тріщить! (*До Герш-ка.*) Треба подумать.

Гершко. Ви довго не думайте, бо до Смоквинова уже приїздив фактор купувать землю... Ну я його прогнав, бо без мене тут ні один єврей не має права гендлювать. Я фактор на цей куток, і Смоквинов до мене належить, а якби тот господин поворотілся до мене, я б єму купив з одного слова, а теперички на злість тому господину желяю вам устроїть діло.

Герасим. Добре робиш, спасибі тобі! А від кого ж то фактор приїздив до Смоквинова?

Гершко. Від денежного чоловіка, від Жолудя.

Герасим. Від Жолудя?! Грігорій Мойсєєвіч, будь ласка, не допустіть Жолудя. Ідіть зараз до Смоквинова, обнадежите його, що я дам грошей під закладну і процент візьму невеликий... Тільки треба день-другий подождать, поки я обернуся з своїми ділами.

Гершко. Можна. А скільки ви мені дасте факторського?

Герасим. А скільки ж ви хочете, Грігорій Мойсєєвіч?

Гершко. Дасте п'ятдесят карбованців тепер, а як поладнається діло, то ще п'ятдесят.

Герасим. Помилуйте... Господь з вами. Бога бійтесь! Де ж таки сто карбованців за такий пустяк? Візьміть тепер... десять карбованців, а як діло скінчиться, тоді ще двадцять п'ять...

Гершко. Міне ето даже странно, как чесний человек! За кого ви меня принімаєте? Разлі я какой пархач, я человек рускій, у мене душа на распашку.

Герасим. Невже ж мало? За віщо ж більше?

Гершко. За такое дело тридцять п'ять рублів! Та я тільки слово скажу Жолудю, то он дасть мені сто п'ятдесят рублей, бо його земля підходить тож до Смоквинова, ему до зарізу ета земля нужна. На його землі вода далеко — аж у головах, а тут став, можна купать овець, можна... мало чого не можна! Жолудь аж труситься за тою землею.

Герасим. Ви хочете мене живцем облупить. І не гріх вам, Грігорій Мойсеєвіч. Я з вашим батьком давній приятель, і коней у нього купив.

Гершко. Наш заробіток у год раз, треба пользоваться. *(Встає.)* Не дасте ви, дасть Жолудь. Разлі міне не всьо равно, аби гроші.

Герасим. Аби гроші... Правда. Візьміть же тепер двадцять п'ять, а решту — як діло скінчиться, бо, ей, нема при собі! Хоч гарячим залізом печіть, не могу зараз більше дати.

Гершко. Ну, край. Давайте гроші, зараз поїду.

Герасим (*шука*). Отак! Тільки двадцять і знайшов... Зділайте милість, візьміть двадцять, а решту потім, за мною не пропаде.

Гершко. Ну, що робить?... Нічого з вами робить, давайте. (*Бере гроші.*) Теперички поїду прямо до Смоквинова. Ну, прощайте. Так через день-два?

Герасим. Найбільше, як через три.

Жид вийшов.

Ява IV

Герасим (*сам*). От збіглися діла до купи... Упустить землю Смоквинова, та ще у такі лапи, як у Жолудя, — гріх смертельний, все одно, що посиротить свою землю на віки вічні, бо від Жолудя вже не поживишся. А тут знову, як його упустить случай: дати п'ять, а взяти сто тисяч! Серце перестає битися, як подумаю: за п'ять — сто тисяч! Господи! Коли б тільки кум благополучно розмінював, а тоді я й Гершка обманю, на біса мені його факторство здалося? Сам куплю у Смоквинова землю. Аби тільки гроші. А кума нема. А господи, чого він бариться? Ну що, як кума арештували? От тобі й сто тисяч.

Входе Савка.

Савка. Кум! Слава богу, діждався, думав-умру. Що?...

Ява V

Савка і Герасим.

Савка (*трохи випивши*). Стривайте! (*Виймає з-за пазухи пляшку з горілкою, другу з ромом, булку, рибу і кладе на стіл.*) Ідіть сюди, куме!

Герасим підходить. Савка обнімає його і цілує, а поцілувавши, держить за шию і дивиться йому в вічі.

Герасим. Не мучте, куме! Кажіть...

Савка. Годяться, куме. (*Випускає шию Герасимову з рук.*)

Герасим. Годяться. (*Обніма Савку так само, як його обнімав Савка, і, держачи за шию, балака крізь сльози.*) Куме, соколе мій... Куме, вашими устами бог говоре... (*Цілує його.*) Я кращого слова від роду не чув; як пташка защебетала перший раз весною, так радісно зробилось на серці від цього слова. Скажіть ще раз це слово, скажіть, куме.

Савка. Годяться!

Герасим *(цілує його, говорить крізь сльози)*.
Годяться?

Савка. Чого ж ви не радієте, та плачете?...

Герасим. Це я так радію... Як же, як, розкажіть? Я мало не заслаб, ждучи вас.

Савка. Пустіть, сідайте. Вип'ємо, я вам розкажу.

П'ють.

Ви думаєте, я мало трусився в городі? Танцював так, що і зуб на зуб не попадав. Вчора хотів спробувати, чи приймуть у лавках, бо казначейство було заперте. Оце підійду до лавки та й думаю: а що, як пізнають, що фальшиві? Та й назад. Заспокоюсь трохи, знов іду і знов вертаюсь. Нема смілости. Зайшов у трахтир до Кукленчихи, випив одну восьмушку, другу випив, попоїв добре холодцю — і сміли-вость найшла на мене: вийняв фальшиву бумажку, даю Кукленчисі, а у самого серце затьопалось і волосся, чую, піднімається на голові, та вже й не знаю, як я здачу взяв! А як вийшов на улицу, то вже й землі під собою не чув. Мерщій до Лошкаря, купив пачку канату, даю знову бумажку; глянув на неї прикащик, прищурило око, у мене в душі захолинуло, а далі поклав у ящик, а мені дав здачу. Тоді я у казначейство, купив гербову марку у присяжного, прийняв і присяжний, і

дав здачі.

Герасим (*радісно*). Дав?! (*Налива горілку й п'є.*)

Савка. На другий день біжу у казначейство. Рано. Сидів довго і знов почав тривожиться. Кругом люде, щось балакають, не розберу... Пропасниця мене б'є... Аж прийшов казначей. Я увесь затрусився. Іти чи не йти? Зціпив зуби, підійшов до віконця... Казать чи не казать, думаю, а тут казначей. «Тобі чого?» — питає... А воно — не знаю як — само зірвалось з язика: «Розміняйте гроші!» — «Давай, — каже, — чого стоїш?» Я дав, а в самого думка: «Тікать чи ждять?» І стою, як окам'янів. Коли це мене штовхають: «Чи ти, земляк, заснув, чи що? Тобі казначей дають гроші, а ти мов не бачиш і не чуєш?» Тоді я очумався, дивлюсь: срібні гроші дає мені в пачці. Я взяв і як одійшов від того вікна — як п'яний, хитаюсь. Помалу, помалу виліз надвір, аж Тут разом наче проснувся і все зрозумів, тут радість мене напосіла така, що й сказать не можу. Іду та всім усміхаюсь... А якийсь пан питає: «Чого смієшся? Раденький, що дурненький?» А я кажу: «Ходім, пане, вип'ємо, я вас почастую». — «Пішов вон, — каже, — дурак!» Кажу: «Може, й так, та гроші є!» Зайшов у трахтир, випив трохи, купив пляшку рому і пляшку горілки та й додому, їхав прудко — всіх попереджав.

Тим часом — Герасим випив і налив чарку.

А! Куме, пиймо: це на ті гроші куплено.

Герасим (*цілує*). Сьогодні увечері у нас буде сто тисяч!

Савка. А у мене тільки десять!

Герасим. Куме! Я подарую вам ті сто рублів! (*Виймає запродажню і рве.*) От вам запродажня! Погуляймо ж трохи, а увечері, куме, як смеркне, — на вокзал... А знаєте, треба щось видумать, яку-небудь причину нашій гульні — щоб не догадались, бува. Я ніколи не гуляю, щоб не було підозріння. А от що: засватаю я Романа на Мотрі — от і буде причина нашій гульні. (*Гука*). Параско! Мотря! Роман! А ідіть сюди!

Ява VI

Ті ж, Мотря, Параска й Роман.

Герасим. Випий, стара.

Параска. Що це з ним? (*П'є.*) Будьте здорові.

Герасим. Обідив Пузир Романа! Не закликав у хату, так я женю Романа на Мотрі. Мотре, підеш за Романа?

Мотря. Атож!

Герасим. Стара, що ти скажеш?

Параска. Я рада, що ти мене послухав! Такої невістки пошукать.

Герасим. А ти, Романе?

Роман. Спасибі вам, тату, що ви уважили мою просьбу.

Герасим. А ви, куме?

Савка. Я? *(Співає.)*

Ой куме, куме, добра горілка —
Вип'ємо, куме, ще й з понеділка!

Герасим. Підтягуйте!

Савка. Складемося, куме, грошей по сорок —
Вип'ємо, куме, ще й у вівторок.

Герасим частує.

Добра горілка, краща від меду, —
Вип'ємо, куме, ще й у середу.
Продаймо, куме, миски та ложки —
Вип'ємо, куме, ще й в четвер трошки.
Продаймо, куме, рябу телицю —
Вип'ємо, куме, ще й у п'ятницю.
Покиньмо, куме, всяку роботу,
Вип'ємо, куме, ще й у суботу.
Покиньмо, куме, всяке діло,
Вип'ємо, куме, ще й у неділю.
Од понеділка до понеділка

Вип'ємо, куме, добра горілка!
Гуляй, душа, без кунтуша!

Завіса.

Дія четверта

Декорація та ж.

Ява I

Роман (*один*). Батько кудись поїхали з кумом, мати пішли до сусіди, а я оце випровадив робітників пасти воли і забіг на часинку, щоб на самоті пожартувать з Мотрею, а її нема, певно, на огороді або з матір'ю пішла... Ну, вже це хазяйство допіка, нема тобі пресвітлої години, раз у раз як у горшку кипить. От любимось з Мотрею, а через хазяйство нема часу і побалакать, поспівать любенько вкупці. Тепер ми вже й заручені, а волі нема. Де ж вона? Дать би їй звістку, що я тут, а то мати надійдуть, то так замір і пропаде, не поженихаємося і сьогодні! (*Співає.*)

Поламалась полечка у плузі,
Та чогось моє та серденько в тузі.

(Співаючи, виходить в сіни і співа дужче.)

А чи мені поличку латати,
А чи до дівчини на всю ніч чухрати.

(Вертається хутко в хату і присіда за дверима.) Іде! В хаті темно, схвату, обніму і поцілую, що вона скаже.

Входить Гершко. Роман кидається на нього, обнімає і цілує.

Ява II

Гершко і Роман.

Гершко. Гвулт! Рятуйте! Розбійник!..

Роман *(випускає Гершка).* Тю! Бий його сила божа! Жида поцілував замість Мотрі...

Гершко *(одмахується шапкою).* Не підходи, уб'ю! Гвулт! Рятуйте!

Роман. Та цитьте, ради бога, який тут розбійник? Це я, хазяйський син!

Гершко. Не підход!! У мене рівільвер... вот, слішиш, звьол курок *(щовкає язиком)*, буду стрілять.

Входе Мотря з свічкою.

Ява III

Ті ж і Мотря.

Мотря. Що тут за гвалт?

Гершко. Хотів мене задавить... у мене п'ятсот рублей чужіх денег, протестуюсь...

Роман. Та чи ви не сказались, господин єврей, чи з переляку не знаєте, що язик плеще! Я... я... чорт ного знає, що йому сказати... Я пошуткував, я тутешній, я син Герасимів.

Гершко. Ви син?

Роман. Єй-богу, син!

Мотря. Авжеж, син! Чого ви репетували не своїм голосом?

Роман (*тихо*). Та я думав, що ти увійшла, кинувся на нього і обняв.

Мотря, посварившись на нього пальцем, вийшла.

Гершко. Ой боже мій! Як ви мене перелякали, дайте води напитись.

Роман (*дає кружку*). Вибачайте, я думав, що то Клим, наш робітник, увійшов, я не хотів вас

лякати...

Гершко (*напившись води*). Дай господи, щоб это минулось благополучно, а єсли ви мені растроїлі нерви, то будіте мене возіть на свой счот на лімане.

Роман. Оце лихо! Якби ж'я вас ударив, а то поцілував.

Гершко. Я думав, що. ви мене кусаєте і хотіте мене перекусивати горло... Ох! Где отец?

Роман. Поїхали кудись.

Гершко. Це погане діло.

Роман. А що там трапилось? Скажіть мені.

Гершко. Мені нужно бачиться з батьком... Одначе не забудьте сказати йому, що бил Гершко Маюфес, нащот землі, пусть завтра батько будет у Смоквипова з грішми, в обідню пору, і я там буду, — бо ми потеряем землю. Жолудь з рук вирве.

Роман. Добре, скажу.

Входе Копач.

Ява IV

Ті ж і Копач.

Копач. Здоровенькі були! (*Побачивши жиду.*)
А-а!

Перед паном Хведором
Ходить жид ходором,
І задком-передком
Перед паном Хведорком.

Хе-хе-хе!

Гершко. Господін, што вам от міне завгодно,
я нікакого Хведора не знаю.

Копач (*зрізно*). Де цимбали? Грай, псявіро!

Гершко. Какіє там цимбали? Чого ви
чіпляєтесь? Іграйте себе, ежелі ви музикант.

Копач (*до Романа*).

Аж корчма трясеться,
Вальса ляхи оддирають та мазура.

(До жида.)

А жид пляше та нищечком:
«Шляхетська натура!»

Гершко. Я вас не понімаю, говоріте сібе,
скільки угодно.

Копач. Хе-хе-хе! Де тобі понімать? Це стихи
Шевченка. Хочеш, прочитаю всі напам'ять.

Гершко. Не нужно міні ніяких ваших стіхей.
(*До Романа.*) Скажіть же отцу, щоб завтра був у
Смоквинова непременно, бо програє діло, с тем до

свідання. *(Іде.)*

Копач. Слухай, як тебе?

Гершко. Я до вас ні маю ніякого
прікосновенія, і нам нечего рекомендоваться.
(Виходить.)

Копач *(вслід).*

Жид мудрує, як би кого надуть,
А як надує, зараз простує на другий путь.
Тим він живе, тим він і дише,
Що повсякчас векселя пише.

Чув? Це мої стихи. У мене, брат, цього
матеріялу на воза не забереш. Тридцять літ меж
людьми живу — знаю, хто чим дише... Опит —
велике діло. От засяду зимою і напишу комедію
малоросійську:

Еней був парубок моторний

І хлопець хоч куди козак...

Ха-ха-ха! Чув? Тепер всі пишуть: крадуть у
других і видають за своє, а як я напишу, то буде
сама правда, потому бачу все, як на долоні. От
тільки немає часу тепер, треба деякі діла покінчить.
Особливо тут є один предмет на Боковеньці... не
тим голова забита. Слухай, Роман! Цеп предмет не
дає мені спокою ні вдень, ні вночі; я хочу

побалакати з тобою. Не думай собі, що я так дурно по світу ходжу... ні... Та якби я хотів, то й зараз би доказав. Мені тільки засісти, то змаху напишу — що завгодно... Тільки не до того мені. Хочеш пристати до мене в компанію?

Роман. Писати що, чи як? Я до цього не зроден.

Копач. Ні! Що там писати, чортзна-що, писати! Я й сам напишу змаху що завгодно. Хочеш — комедію, а хочеш — прошеніє, яке завгодно прошеніє і куди завгодно? Це пустяк, одно баловство. Хочеш гроші мати?

Роман. Та де ж ми їх достанемо? Украдемо, чи як?

Копач. Оце! Яке ти сказав слово — украдемо! Боже борони! Ти собі цього не думай... Я, слава богу, вік прожив, а і тріски чужої не взяв! Спитай своїх, мене всі знають.

Роман. То яка-небудь комерція, чи що?

Копач. Тут пустяшня комерція: позич де-небудь рублів п'ятдесят, — тобі повірять, — і ми достанем силу грошей. Вір, це моя судьба, само провіденіє мені цей путь указує.

Роман. Може, фальшивих?

Копач. А-а! Який-бо ти! Ти все на лихе вернеш: викопаєм.

Роман. Щось ви давно їх копаєте, а ще нічого не викопали.

Копач. То все нічого не доказує. Іщите — і обряцете! Сьогодні нема, завтра нема, післязавтра — мільон! Е! У мене опит. Оцей раз як не найду гроші — годі, кінець, амінь. Засяду десь і буду писать, все одно гроші, я за год напишу стілько, що й на воза не забереш. А тільки цей раз треба открити, треба, хоч кров з носа. Вік шукаю, а такого предмета не находив. Викопаємо — все пополам. Станеть і тобі, і мені, і нашим дітям, і внукам на весь вік... Правда, ми ще не жонаті, хе-хе-хе! Ну, та це не штука, ще поспіємо. Ти тільки те візьми — які предмети: скала... та яка скала? Прямо шапка; балка так і балка так; клином сходяться до скали; на пригорку два копили, висічені оскардами; один показує на восток, другий — на захід; і посередині в землі одкопав кам'яну фігуру чоловіка, робота чудова, тож оскардами висічена. Як ти думаєш, хто б дурно наставив таких прикмет, га? Ото-то бо й є! От поїдемо, сам побачиш і тоді зразу згодишся. Я тебе люблю і хочу з тобою попробувать щастя.

Роман. Це ви мене дуже заохотили... Що ж, поїдемо, тільки щоб батько не знав.

Копач. Секрет, секрет! Отоді, як вивернемо червонців бочонків п'ять, тоді тільки скажемо. А є!.. Є!.. Душа моя чує, опит — велике діло!

Входять Параска і Мотря.

Поговоримо потім. Здравствуйте, Івановна!

Ява V

Ті ж. Параска і Мотря.

Параска. Здрастуйте! А чом же ти, сину, не йдеш до волів?

Роман. Та забалакався, я зараз повечеряю та й піду.

Копач. А ви ще не вечеряли? Це добре діло, бо й я не вечеряв.

Параска. То ідіть же у ту хату, там вечеря стоїть на столі.

Копач. Альом, ле-козак! Та попоїмо, а потім ти до волів, а я в клуню на солому, можна?

Параска. А чому ні — спочивайте з богом.

Копач. Я не люблю, знаєте, там всяких нежностей: перин, подушек. Є солома — добре, а нема — кулак в голови, свиту послав, свитою укритися, заснув — мало журився, проснувся, встав — встрепенувся, шапку насунув та й далі посунув... Хе-хе-хе! *(Вийшов.)*

Роман. Скажете, мамо, батькові, що тут приїздив жид і сказав, щоб вони завтра були у Смоквинова в обідню пору з грішми, бо Жолудь землю перекупує. *(Вийшов.)*